

U n i v e r z i t a K a r l o v a

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

R I G O R Ó Z N Í P R Á C E

Procesní podmínky a jejich zkoumání
v civilním soudním řízení

**Procedural Conditions and Their Examination in Civil Court
Proceedings**

Mgr. Petra Skřivánková

Konzultant rigorózní práce:

JUDr. Dita Melicharová, PhD.

červen 2009

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

V Liberci dne 1. června 2009

.....

OBSAH

1. Úvod	7
2. Historický vývoj	10
2.1. Soudnictví za Josefa II.	10
2.2. Soudy v letech 1848 – 1918	11
2.3. Soudy od roku 1918 do roku 1938	14
2.4. Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních ze dne 25. 10. 1950	16
2.5. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ze dne 4. 12. 1963.....	18
3. Obecné vymezení podmínek řízení	24
4. Procesní podmínky na straně soudu.....	28
4.1. Civilní pravomoc	28
4.1.1. Pojem	28
4.1.2. Zúžení soudní pravomoci	33
4.1.3. Dělená pravomoc	33
4.1.4. Výlučná pravomoc.....	34
4.1.5. Pravomoc soudu podle přímo použitelných předpisů práva Evropského společenství	35
4.1.6. Nedostatek soudní pravomoci	37
4.2. Příslušnost	41
4.2.1. Pojem	41
4.2.2. Věcná příslušnost	43
4.2.3. Funkční příslušnost	48
4.2.4. Místní příslušnost	49
4.2.5. Příslušnost soudu podle přímo použitelných předpisů práva Evropského společenství	56
4.2.6. Zkoumání příslušnosti a rozhodování o ní	57
4.2.6.1. Zkoumání věcné příslušnosti	59
4.2.6.2. Zkoumání místní příslušnosti	63

5. Procesní podmínky na straně účastníků	73
5.1. Způsobilost být účastníkem řízení	73
5.1.1. Způsobilost fyzických osob být účastníkem řízení	73
5.1.2. Způsobilost právnických osob být účastníkem řízení	75
5.1.3. Způsobilost státu být účastníkem řízení	76
5.1.4. Způsobilost být účastníkem řízení přiznaná zákonem	76
5.1.4. Zkoumání způsobilosti být účastníkem řízení	77
5.1.5. Označení účastníků v občanském soudním řízení	79
5.1.6. Poučovací povinnost soudu ve smyslu ustanovení § 5 o.s.ř.	80
5.2. Procesní způsobilost	86
5.2.1. Procesní způsobilost fyzických osob	86
5.2.2. Procesní způsobilost právnických osob, obcí, krajů a státu.....	88
5.2.3. Zkoumání procesní způsobilosti	90
5.2.4. Zastoupení účastníků	91
6. Negativní procesní podmínky	103
6.1. Obecné vymezení	103
6.1.1. Předmět sporu v zahraniční nauce civilního procesu	104
6.2. Překážka litispendence	105
6.2.1. Zkoumání překážky litispendence	106
6.2.2. Překážka litispendence podle přímo použitelných předpisů práva Evropského společenství.....	107
6.3. Překážka res iudicata	108
6.3.1. Zkoumání překážky res iudicata	109
6.4. Negativní procesní podmínky v exekučním řízení	110
7. Některé sporné otázky.....	112
7.1. Rozhodování zákonným nepodjatým soudcem, rozhodování ve správném obsazení soudu	112
7.1.1. Nezávislý a nestranný soudce.....	113
7.1.2. Vyloučení soudce de lege lata	114
7.1.2.1. Námitka podjatosti soudce vznesená účastníkem řízení	116
7.1.2.2. Vyloučení soudce na základě jeho oznámení.....	118

7.1.3. Obsazení soudu	121
7.2. Náležité zahájení řízení	123
7.2.1. Sporné řízení	124
7.2.2. Nesporné řízení	127
7.3. Splnění poplatkové povinnosti	127
8. Nedostatky procesních podmínek a jejich následky	134
9. Shrnutí a návrhy de lege ferenda	136
 Resumé v anglickém jazyce	 140
Seznam klíčových slov v anglickém jazyce	142
 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	
Literatura	143
Časopisecké články	144
Právní předpisy.....	146
Důvodové zprávy	147
Judikatura	148
Stanoviska	149
Internetové zdroje.....	149
Ostatní zdroje	149

Seznam zkratek

EŘ – zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Listina – Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Nařízení Brusel I. Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000, o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech

ObZ – zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

o.s.ř. - zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

OZ - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

souhrnná novela občanského soudního řádu - zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

ZMPS – zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

ZoSP – zákon č. 549/1991, o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

ZP - zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

ZR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

ZRŘ – zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů

ZSS – zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Ústava – ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Poznámka: Tam, kde je v textu rigorózní práce uvedeno číslo paragrafu bez dalšího údaje, jde o citaci občanského soudního řádu, pokud ze souvislosti nevyplývá něco jiného.

1. Úvod

V oblasti civilního procesu je prvořadou potřebou dokonalé nalézání práva bez zbytečných formálních komplikací, dále rychlý a účinný výkon civilních soudních rozhodnutí.

Český civilní proces se vyvíjel po staletí a jeho základní pojmy, instituty a zásady jsou předmětem trvalého zkoumání a zdokonalování.

Účelem občanského soudního řízení je rozhodnutí o věci samé, rozhodnutí o existenci nebo neexistenci individuálně určitého právního vztahu. Občanské soudní řízení je tedy prostředkem, jímž se má tohoto cíle dosáhnout, a to jediným pro právo přípustným prostředkem, jehož jedinečnost vyplývá z toho, že ho lze použít jako takového jen za určitých, v právním řádu stanovených podmínek. Tyto podmínky nazýváme procesními podmínkami.

Existence procesních podmínek je nutným předpokladem k provedení každého soudního řízení ve věci samé, tedy předpokladem jeho přípustnosti. Prvotní otázkou, kterou se tedy musí soud zabývat, je-li před ním zahájeno řízení, je zkoumání procesních podmínek, které samo občanské právo procesní vymezuje jako podmínky, bez jejichž existence nemůže soud rozhodnout ve věci samé. Proto se soud musí vždy z úřední povinnosti zabývat tím, zda jsou tyto podmínky splněny.

Procesní podmínky zkoumá soud v rámci již zahájeného řízení. Zpravidla je povinen existenci či neexistenci procesních podmínek zjišťovat hned po zahájení řízení a dále po celou dobu řízení sledovat, zda nedošlo k jejich změně, tedy zda podmínka původně splněná zůstává splněná i nadále.

Občanský soudní řád¹ nemá žádné ustanovení, ze kterého by bylo možné jednotlivý výčet procesních podmínek dovodit. Definuje je teorie procesního práva. Nelze však přehlížet ani nezastupitelnou úlohu judikatury, i když při jejím

¹ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o.s.ř.“).

podrobném zkoumání lze shledat, že v pohledu na řešení některých dílčích otázek, není vždy zcela jednotná.

Vzhledem k tomu, že jednotlivé procesní podmínky jsou natolik obsažné, že by mohly být analyzovány zvlášť v jednotlivých studiích, je práce zaměřena na jejich výčet a jednotlivý popis. Práce je koncipována tak, aby z ní byl patrný jasný přehled stávající právní úpravy. Text je strukturován tak, aby vyhovoval teoretickému pojetí tématu doplněného o poznatky z aplikační praxe. Téma je tedy pojato z procesněprávní stránky, nadto je hmotněprávní aspekt zachycen v kapitolách, v nichž se zabývám způsobilostí být účastníkem řízení a procesní způsobilostí, kde je v této souvislosti mimo jiné zmíněn návrh nové právní úpravy v připravovaném občanském zákoníku, vztahující se de lege ferenda k příslušné problematice.

Z úvodní kapitoly historického rozboru daného institutu procesních podmínek vyplývá, že procesní podmínky jsou tradiční součástí úprav civilního práva procesního, mají jednak své historické kořeny, jako i stálou aktuálnost v teorii i praxi. Následující kapitola obsahuje jejich obecné vymezení, když z tohoto výkladu je patrné, že co autor z řad odborné veřejnosti, to jiný pohled. Další kapitoly jsou věnovány samotnému objasnění procesních podmínek a navazujícím rozhodnutím soudů, kterým je věnována velká pozornost, neboť mnohé instituty lze s jejich pomocí lépe vyložit a pochopit. V závěru práce je zhodnocena současná právní úprava, včetně návrhů úpravy de lege ferenda.

Vzhledem ke značné šíři tématu se v jednotlivých kapitolách nejprve věnuji všeobecnému výkladu procesních podmínek tak, že jsou nejprve popsány procesní podmínky na straně soudu a poté procesní podmínky na straně účastníků řízení. Následně se v každé kapitole zabývám zkoumáním každé procesní podmínky a tím, jaký vliv má její nedostatek na civilní řízení. Ve zvláštní kapitole jsou rozebrány tzv. negativní procesní podmínky a samostatně také „kvazi-podmínky“, tedy rozhodování zákonným nepodjatým soudcem, náležité zahájení řízení a splnění poplatkové povinnosti, když bez zmínky o nich by byl výklad neúplný.

S ohledem na členství České republiky v Evropské unii je nadto v rámci kapitoly pojednávající o pravomoci a příslušnosti soudů zmíněna právní úprava podle přímo použitelných předpisů práva Evropského společenství.

Do práce je také zahrnuta statistika, ve které je zhodnocena činnost Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci v období let 2006 – 2008 v souvislosti s rozhodováním tohoto soudu o místní příslušnosti dle ustanovení § 105 odst. 3 o.s.ř. a rozhodování o vyloučení soudců dle ustanovení § 16 odst. 1 o.s.ř.

V průběhu zpracování rigorózní práce byl dne 11. prosince 2008 schválen Parlamentem České republiky zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, (dále jen „souhrnná novela občanského soudního řádu“), který s účinností od 1. července 2009 pozmění do jisté míry právní úpravu procesních podmínek, a proto je již rigorózní práce s ohledem na její odevzdání zpracována podle právního stavu k 1. červenci 2009.

2. Historický vývoj

2.1. Soudnictví za Josefa II.

Soudní organizaci v době Josefa II. (1780-1790) naplno zasáhla centralizace a byrokratizace mocenského aparátu monarchie. Razantní nástup státu do všech oblastí života společnosti podnítil výraznou reformu dosavadních soudů s roztržštěnou příslušností osobní, místní i věcnou a nahradil procesní principy novým pevnějším systémem. Vzhledem ke státoprávní situaci, tj. zakomponování v podstatě zbytku státu Koruny české do habsburské monarchie, působily ve sledovaném období v českých zemích pouze soudy první a druhé instance. Nejvyšší instance soudní jurisdikce a současně vrchol justiční administrativy - Nejvyšší justiční úřad - sídlila ve Vídni. Výkon soudní pravomoci byl nezadatelným právem panovníka, jemuž náležela veškerá moc ve státě, tedy i moc soudní. Soudní pravomoc panovník vykonával buď bezprostředně prostřednictvím zeměpanských, tj. státních soudů, nebo svoji pravomoc delegoval na soudy patrimoniální. Zeměpanské soudy vykonávaly výsostnou soudní kompetenci panovníka přímo, patrimoniální soudy realizovaly právo jménem a na náklady tzv. patrimoniálního soudního pána, tj. majitele dominia či statku. Základním záměrem Josefa II. při reformě soudnictví bylo soustavu zjednodušit, zefektivnit a nově reorganizovat. Uskutečněna byla tzv. regulace soudů, jež mimo jiné určovala, případně revidovala jejich příslušnost, okruh působnosti a personální stav.

Soudy se dělily na všeobecné neboli řádné, jejichž příslušnost se vztahovala na veškeré obyvatelstvo a nemovitosti na určitém teritoriu, a na privilegované, příslušné pro některé druhy převážně sporných záležitostí.²

Podstatný význam pro vývoj civilního procesu měl **Obecný soudní řád, vydaný Josefem II. v roce 1781**, který platil po více než sto let. Rozhodující význam pro dotvoření soudní organizace mělo zavedení nové soudní organizace v roce 1783, zemské soudy se staly příslušné pro žaloby na šlechtické osoby, pro

² Viz. Adamová K., Riegrová B., Skřejpková P., Soukup L., Šouša J., Dějiny českého soudnictví do roku 1938, 1. vydání, LexisNexis CZ, s.r.o., 2005, str. 76-78.

žaloby i na nešlechtické držitele velkostatků, pro žaloby proti státnímu fisku, královským městům, klášterům, kapitulám a pro spory lenní.³

Všeobecnou civilní pravomoc v první instanci vykonávaly především soudy místní, mezi něž jurisdikční normy z roku 1784 řadily justiční úřady pozemkových vrchností a magistráty měst, jež měly soudní pravomoc.

Příslušnost místních soudů jako všeobecných soudů osobních byla ve sporných záležitostech určována především trvalým bydlištěm a v druhé řadě pobytem žalovaného. Ve věcech nesporných se příslušnost řídila pravidlem, podle něhož nesporná pravomoc příslušela určitému místnímu soudci nad všemi osobami, na které by se vztahovala i v záležitostech sporných.

Do zásady, že sporná i nesporná pravomoc patří pouze místě příslušnému justičnímu úřadu, učinil průlom dvorský dekret z 21. srpna 1788. Pověřil hospodářské úřady velkostatků určitými záležitostmi, jako byly pokusy o smír ve sporech mezi vesničany, projednání žalob pro přiznané dluhy, pro urážky na cti a vedení exekucí. V nesporném řízení hospodářské úřady převzaly některé úkony ve věcech pozůstalostních a poručenských a ve věcech vedení pozemkových knih.

2.2. Soudy v letech 1848 – 1918

Nejnižší soudní instancí v našich zemích byly od 50. let 19. století okresní soudy. V řadě měst, kde sídlily sborové soudy první stolice, fungovaly jako jejich součást tzv. městské delegované okresní soudy. Byly místně příslušné pro obvod města a předměstský a venkovský okruh. Jako sborové soudy první stolice se převážně označovaly soudy krajské, které měly krajskou územní působnost. Věcná kompetence krajských i zemských soudů byla v zásadě, s výjimkou záležitostí vyhrazených soudům zemským, stejná. Všechny sborové soudy první stolice (tedy krajské i zemské) ve svém užším obvodu vykonávaly zásadně všeobecnou pravomoc soudů okresních.

³ Viz. Malý K., a kolektiv, Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945, 2. upravené vydání, Linde Praha, a.s., 1999, str. 156.

Vrchní zemské soudy (sborové soudy druhé stolice) rozhodovaly v občanskoprávních věcech sporných i nesporných o odvoláních proti rozsudkům, o zmatečných stížnostech do rozsudků všech typů soudů prvních stolic. Výjimečně mohly také jednat i jako soudy první stolice, a to o žalobách, jimiž byl uplatněn nárok na náhradu škody způsobené porušením práva soudními úředníky.

Nejvyšší soud přezkoumával jako třetí a poslední instance občanskoprávní věci sporné i nesporné, které rozhodovaly jako druhé stolice vrchní zemské soudy, pokud byl přípustný další opravný prostředek.

Civilní soudní řízení bylo upraveno **tzv. jurisdikční normou, zákonem č. 237 z 18. 6. 1850**. Okresní soudy řešily především spory menšího významu a tzv. nesporné záležitosti. K podstatné změně došlo až roku 1895, kdy byl vydán nový civilní soudní řád.

Podle **zákona č. 111/1895 ř.z, o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních** (jurisdikční norma), všechny typy okresních soudů měly rozsáhlou všeobecnou civilní pravomoc. Výhradně okresní soud byl příslušný ve věcech sporů o majetkové hodnoty nejvýše 500 zlatých podle vlastního určení žalobce.⁴ V ustanoveních § 28 až 48 zákon vymezoval příslušnost soudů; v ustanovení § 29 bylo výslovně upraveno trvání soudní příslušnosti tak, že „každý soud zůstává v právních věcech, které u něho byly řádně zahájeny, příslušným až do jejich ukončení, a to i pokud se okolnosti, které byly při zavedení řízení rozhodnými pro určení příslušnosti, změnily za řízení.“ To neplatilo pouze při takových změnách, jimiž se právní věc odnímala tuzemskému soudnictví nebo alespoň působnosti soudů řádných. Příslušnost soudů byla upravena zvlášť pro řízení sporné v ustanoveních § 49 až 104 (místní příslušnost byla obecná nebo zvláštní výlučná či na výběr daná) a zvlášť pro řízení nesporné v ustanoveních § 105 až 122.

⁴ Blíže : Adamová K., Riegrová B., Skřejpková P., Soukup L., Šouša J., Dějiny českého soudnictví do roku 1938, 1. vydání, LexisNexis CZ, s.r.o., 2005, str. 87,88, 92, 93.

Pod titulem „odmítnutí soudců“ bylo v ustanoveních § 19 až 25 upraveno vyloučení soudců z vykonávání soudcovských úkonů. V ustanovení § 20 tento zákon taxativně jmenoval případy vyloučení soudců z vykonávání soudcovského úřadu s ohledem na jejich poměr ke stranám, nebo vzhledem k jejich účasti na vydání napadeného rozhodnutí u některého podřízeného soudu. Kromě toho obecně v ustanovení § 19 bodu 2. stanovil, že soudce může být odmítnut též tehdy, když je dostatečný důvod k pochybám o jeho nepředpojatosti. Zákon č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (viz. níže) žádná další ustanovení o vyloučení soudců neobsahoval.

Zákon č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních, obsahoval v ustanoveních § 1 až § 10 úpravu procesní způsobilost, a to zvláště pro nezletilé, kteří v určitých taxativně vymezených případech nepotřebovali být zastoupeni svým zákonným zástupcem, a zvláště pro cizince. Podle ustanovení § 6 byl soud povinen v každém období soudního řízení přihlížet z úřední povinnosti k nedostatku procesní způsobilosti, zákonného zastoupení, jakož i zvláštního zmocnění. Pokud by byl takový nedostatek odstranitelný, byl soud povinen učinit opatření k jeho odstranění a uložit k tomu přiměřenou lhůtu. Ustanovení § 8 upravovalo podmínky pro ustanovení opatrovníka nezpůsobilé osobě tak, že náklady s ustanovením opatrovníka spojené i náklady vzniklé činností opatrovníka, byla povinna platit ta strana, jejíž procesní úkon byl příčinou k jeho ustanovení, měla však nárok na jejich náhradu.

V ustanoveních § 26 až § 39 byl upraven institut zastoupení, a to advokátem nebo jiným zmocněncem, kterým mohla být jakákoli svéprávná osoba. Zastoupený mohl udělit zástupci tzv. plnou moc procesní, nebo plnou moc jen pro jednotlivé právní úkony. V ustanovení § 27 zákon zavedl **instit ut tzv. sporu advokátského,** respektive nucené zastoupení advokáty. Strany se podle tohoto ustanovení musely povinně nechat zastoupit advokáty před sborovými soudy první instance a před všemi soudy vyšší instance, s výjimkou řízení ve věcech manželských před soudem první instance a v některých zákonem vymezených procesních úkonech. Obecný zmocněnec mohl zastupovat pouze tehdy, nebylo-li stanoveno povinné zastoupení advokátem. I v případě, že nucené zastoupení nebylo stanoveno, ve sporných věcech, v nichž hodnota sporu přesáhla pět set zlatých, v místech,

v nichž sídlili alespoň dva advokáti, bylo možné za zmocněnce připustit pouze advokáta. Toto ve svých důsledcích znamenalo jednak významné omezení pokoutnictví, jednak v řízení sporném zajistilo stranám v zásadnějších věcech, že budou poučeni od profesionála, který byl vázaný odpovědností.⁵

Část třetí upravovala řízení před okresními soudy, přičemž na řízení před nimi, pokud nebylo stanoveno něco jiného, se vztahovaly předpisy o řízení před sborovými soudy první stolice.

Tento zákon i zákon č. 111/1895 ř.z., o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních byly zrušeny až zákonem č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních ze dne 25. října 1950, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1951, neboť civilní soudní řád z roku 1895 Československá republika recipovala při svém vzniku v roce 1918. Civilní soudní řád z roku 1895 byl moderní a velmi kvalitní procesní kodex, který významně přispěl k tomu, že se v Československé republice rozvinula vysoká úroveň soudnictví a bohatá judikatura, a že se na univerzitách vyučovala procesní teorie na vysoké úrovni.⁶

2.3. Soudy od roku 1918 do roku 1938

Základním předpisem, který upravoval poměry soudnictví v novém státě, byla především ústavní listina Československé republiky z roku 1920.⁷ Soudnictví bylo odděleno od správy. Roku 1928 byla na celém území ČSR sjednocena soudní organizace. Vedle soudů okresních existovaly krajské sborové soudy jako civilní, trestní, obchodní a exekuční. Nad nimi fungovaly soudy vrchní. Soudnictví ve věcech sporných vykonávaly tři typy soudů - soudy řádné, soudy mimořádné a soudy rozhodčí. Okresní soudy představovaly vždy soudní článek prvního stupně. Krajské soudy působily rovněž jako soudy prvního stupně

⁵ Viz. Balík S., Advokátské spory a právo chudých?, Právní praxe č. 7, Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1995, str. 423.

⁶ Blíže: Winterová A., K rekodifikaci občanského soudního řádu v České republice, Acta Universitatis Carolinae, č. 4, Karolinum, Praha, 2006, str. 74,75.

⁷ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

v nejzávažnějších sporech, které nenáležely před samosoudce okresních soudů, a dále fungovaly jako odvolací instance proti rozsudkům a usnesením soudů okresních. Rovněž vrchní soudy v některých výjimečných případech působily jako soudy prvního stupně, převážně však před jejich senáty náležely spory rozhodované v prvním stupni u soudů krajských. Nejvyšší soud výjimečně fungoval jako soud druhého stupně, pokud měl přezkoumávat rozhodnutí vydané v první instanci vrchním soudem, většinou však nejvyšší soud působil jako soud třetí stolice. K mimořádným soudům náležely tzv. soudy živnostenské, jež rozhodovaly spory mezi zaměstnavateli a zaměstnanci při provozování živnosti nebo mezi zaměstnanci navzájem v živnostenském podnikání. Zvláštní skupinu soudů tvořily Labské plavební soudy, jimž byly předkládány spory vznikající při plavbě na řece Labi a tzv. soudy pojišťovací.

Příslušnost soudu se řídila pravidlem, že v jedné věci může rozhodovat pouze jeden soud, i když by konkrétní okolnosti naznačovaly, že může být příslušných soudů více.

Věcná příslušnost řádných soudů v první řadě znamenala, že věci tzv. menší ceny a věci vyžadující jednoduché, pružné a rychlé řešení projednávaly okresní soudy. Za věc menší ceny označovaly tehdejší předpisy majetkové spory, jejichž hodnota vyjádřená v penězích nepřesahovala 5.000,- Kč, přitom nebylo rozhodující, zda šlo o záležitost obchodního nebo všeobecného charakteru. Okresní soudy měly projednávat záležitosti vyžadující rychlé vyřízení, převážně jednoduché, nepředpokládající složité a vysoce odborné posuzování (např. některé věci nájemní, spory vyplývající z práv užívání vody, uznání otcovství k nemanželskému dítěti apod.). Krajské soudy rozhodovaly v zásadě věci majetkové hodnoty přesahující 5.000,- Kč a dále spory obecně vymezené poukazem na veřejný zájem, tedy záležitosti, které s ohledem na dopad jejich projednání měly být rozhodnuty co nejdokonaleji (za takové byly považovány např. spory manželské, spory vzniklé ve vztahu rodičů k dětem, spory, kde na jedné straně, ať už jako žalobce, nebo žalovaný vystupoval soudce a další).

Místně příslušným byl v zásadě vždy ten soud, v jehož územním obvodu měl bydliště žalovaný. Existovaly však i výjimky z tohoto obecného pravidla.

Československé civilní právo znalo také zvláštní soudy, a to jednak zvláštní soudy výlučné a jednak zvláštní soudy dané na výběr. K tzv. výlučným zvláštním soudům patřily soudy určené např. k rozhodování manželských věcí a spory týkající se nemovitostí apod. Zvláštní soudy na výběr dané měly usnadnit uplatnění nároků účastníků soudního řízení, zejména v případech sporů o menší hodnoty, u nichž se předpokládalo, že žalobce nebude příliš ekonomicky silný. Bylo proto možno v zájmu úspory nákladů žalovat u soudu podle místa zaměstnání účastníka.⁸

2.4. Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád) ze dne 25. 10. 1950

Občanský soudní řád, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1951, se stal jediným procesním kodexem jednotným pro celý stát. Tím také odstranil roztržičnost procesních předpisů, jakož i do té doby trvající právní dualismus.⁹ Byl však poznamenán některými prvky marxistické filozofie práva a – možná ještě více – sovětským vlivem.¹⁰ Upravoval řízení ve věcech občanskoprávních před obecnými soudy, kterými byly v prvním stupni soudy lidové a ve druhém stupni soudy krajské. Obecné soudy byly v rámci své pravomoci povolány k řízení ve věcech občanskoprávních, k rozhodování o nich a k výkonu těchto rozhodnutí. Za věci občanskoprávní byly pokládány věci upravené občanským právem, zákonem o právu rodinném a souvisejícími předpisy. O těchto věcech náleželo však podle zákona obecným soudům rozhodovat jen potud, pokud nebyly zvláštními předpisy z jejich pravomoci vyňaty. Zákon tedy určoval jejich pravomoc negativním způsobem, nikoli výpočtem jednotlivých věcí. Otázku své pravomoci byl soud povinen zkoumat v každém stadiu řízení, musel proto stále přihlížet k tomu, zda věc nepatří do pravomoci některého cizozemského nebo zvláštního soudu, anebo orgánu státní správy, anebo zda soudnímu řízení nemělo předcházet nějaké jiné

⁸ Blíže : Adamová K., Riegrová B., Skřejpková P., Soukup L., Šouša J., Dějiny českého soudnictví do roku 1938, 1. vydání, LexisNexis CZ, s.r.o., 2005, str. 107-115.

⁹ Viz. Steiner V., Občanské právo procesní v teorii a praxi, Orbis Praha 1975, str. 15.

¹⁰ Blíže: Winterová A., K rekodifikaci občanského soudního řádu v České republice, Acta Universitatis Carolinae, č. 4, Karolinum, Praha, 2006, str. 75.

řízení. Pokud došlo mezi soudy ke sporům o pravomoc, rozhodl takové spory krajský soud jím oběma nadřízený; šlo-li o soudy v obvodech různých krajských soudů, soud nejvyšší.

Soud byl povinen ještě dříve, než začal o věci jednat, zkoumat z úřední povinnosti otázku své příslušnosti. O věci, bez ohledu na její hodnotu, byl povolán rozhodovat nejdříve soud lidový, jako soud prvního stupně. O opravném prostředku s konečnou platností rozhodoval soud krajský, jako soud druhého stupně. Nejvyššímu soudu náleželo rozhodovat pouze v případech výslovně v zákoně uvedených.¹¹ Základní pravidla pro určování místní příslušnosti upravovalo ustanovení § 8 a následující. Pro řízení v prvním stupni byl příslušný obecný soud účastníka, proti němuž návrh směřoval. Bylo-li takových soudů příslušných několik, rozhodoval výběr navrhovatele, nebo tzv. předstižení. Obecným soudem fyzické osoby, byl soud, v jehož obvodu měla tato osoba své bydliště, a v případě že neměla své bydliště, soud jejího pobytu. Vedle obecné soudní příslušnosti a příslušnosti výlučné, upravoval zákon příslušnost na výběr danou. Zákon upravoval v ustanovení § 14 tzv. zásadu perpetuatio fori, podle které se příslušnost posuzovala podle okolností rozhodných pro její určení v době zahájení řízení. Na návrh předsedy Nejvyššího soudu nebo generálního prokurátora mohl však Nejvyšší soud, považoval-li to se zřetelem na význam věci za nutné, odejmout věc příslušnému soudu a přikázat ji k rozhodnutí krajskému soudu, nebo z důležitých důvodů odejmout příslušnému krajskému soudu věc a rozhodnout sám o podaném odvolání.

V ustanovení § 5 byl vymezen okruh účastníků řízení, aniž zákon výslovně řešil, kdo je způsobilý stát se účastníkem řízení.

Procesní způsobilost měl dle ustanovení § 24 účastník jen v takovém rozsahu, v jakém měl způsobilost zavazovat se vlastními úkony. Procesně nezpůsobilý účastník musel být zastoupen svým zákonným zástupcem, neměl-li zákonného zástupce, stanovil opatrovníka pro dané řízení soud sám. Účastník řízení se mohl dát také zastupovat zmocněncem, plnou moc mohl zmocnitel udělit písemně, ale

¹¹ Blíže : Steiner V., Občanské právo procesní v praxi soudů, Orbis Praha, 1958, str. 23, 26, 27.

také ústně do protokolu, podle povahy věci mohla být udělena pro několik věcí nebo jen pro určitou věc. Zákon výslovně vymezoval, že zmocněncem může být každá svéprávná osoba, která je bezúhonná a není pokoutníkem (§ 32 odst. 1). Pokoutníkem byl ten, kdo by zastupoval za odměnu, ač k tomu není oprávněn. Oprávněn k takovému zastupování byl jen advokát.¹² K nedostatku plné moci byl soud povinen přihlížet v každém stadiu řízení z úřední povinnosti. Nebyla-li soudu plná moc zmocněncem předložena, mohl soud jednat, nesměl však ve věci rozhodnout (§ 39 odst. 1, 2).

Podle ustanovení § 57 odst. 1 písm. c) byl soud povinen v každém stadiu soudního řízení zkoumat, zda o téže věci nebylo již vydáno pravomocné soudní rozhodnutí, nebo zda se o téže věci nevede u soudu řízení, jež bylo zahájeno dříve. Zjistil-li soud, že je ve věci dána překážka *res iudicata* nebo překážka *litispendence*, byl povinen návrh usnesením odmítnout a dosavadní řízení ve věci samé dosud konané zrušit (§ 57 odst. 2).

Zákon č. 142/1950 Sb. byl zrušen až zákonem č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ze dne 4. prosince 1963, který nabyl účinnosti dne 1. dubna 1964.

2.5. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ze dne 4. 12. 1963

Od počátku účinnosti (1. 4. 1964) byl občanský soudní řád již více než stokrát novelizován.

Dle znění účinného do 31. 12. 1969 projednávaly a rozhodovaly soudy věci, které vyplývaly z občanskoprávních, pracovních, rodinných a družstevních vztahů. Ustanovení § 8 obsahovalo úpravu tzv. dělené pravomoci tak, že mělo-li být před řízením u soudu provedeno řízení u jiného orgánu, zejména řízení o pracovním

¹² K tomu srov. zák. č. 114/1951 Sb., o advokacii a nařízení ministerstva spravedlnosti č. 115/1951 Sb., advokátní tarif.

sporu u rozhodčího orgánu Revolučního odborového hnutí¹³, mohly soudy jednat jen tehdy, nebyla-li věc v takovém řízení s konečnou platností vyřešena. K řízení v 1. stupni byly příslušné okresní soudy. Jako soudy prvního stupně byly příslušné také místní lidové soudy v případech, které stanovil zákon o místních lidových soudech.¹⁴ Okresní soudy rozhodovaly o odvoláních proti rozhodnutím místních lidových soudů, krajské soudy o odvoláních proti rozhodnutím okresních soudů a proti rozhodnutím státních notářství. Byl-li jako soud 1. stupně příslušný krajský soud, o odvolání rozhodoval Nejvyšší soud.

Zákon č. 519/1991 Sb., kterým se mění občanský soudní řád a notářský řád, zcela zásadním způsobem zasáhl koncepci věcné příslušnosti soudů. Věcná příslušnost mezi ostatními podmínkami řízení zaujímala – v důsledku jednoznačné úpravy – druhořadou roli. Až na zanedbatelné výjimky byly všechny věci náležející do civilní pravomoci soudů svěřeny okresním (obvodním) soudům. Novela poměrně komplikovaně a leckdy nepřehledně rozdělila věcnou příslušnost mezi okresní a krajské soudy (krajské obchodní soudy). Pro věcnou příslušnost platil se všemi důsledky režim zkoumání podmínek řízení ve smyslu ustanovení § 103 a následující občanského soudního řádu. Soud byl povinen kdykoli za řízení zkoumat svou věcnou příslušnost a v kterémkoli stadiu řízení vyvodit závěr z jejího nedostatku, byť by byl důsledkem změn skutečností, podle nichž byla na počátku řízení určena věcná příslušnost.¹⁵ Z takové úpravy pak vyplývalo, že změny nastalé v průběhu sporu, týkající se skutečností, podle nichž byla určena věcná příslušnost, musely mít za následek i vyslovení nedostatku věcné příslušnosti a postoupení věci soudu, jehož věcná příslušnost vyplývala ze změn rozhodujících skutečností.¹⁶

¹³ Zákonem č. 158/1969 Sb., kterým se doplňuje a mění občanský soudní řád, notářský řád a zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním, byla s účinností od 1. 1. 1970 v § 8 vypuštěna slova „zejména řízení o pracovním sporu u rozhodčího orgánu Revolučního odborového hnutí.“

¹⁴ K tomu srov. zákon č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, který byl s účinností od 1. 1. 1970 zrušen zákonem č. 150/1969 Sb., o přečinech.

¹⁵ Srov. § 11 odst. 1 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 8. 1993 : „Řízení se koná u toho soudu, který je místně příslušný. Příslušnost se určuje podle okolností, které tu jsou v době zahájení řízení, a trvá až do jeho skončení.“

¹⁶ Blíže: Bureš J., Drápal L., Novelizace občanského soudního řádu provedená zákonem č. 171/1993 Sb., Právní rozhledy č. 2, 1994, str. 33-34.

Dosavadní civilní pravomoc soudů byla rozšířena o věci obchodní. V návaznosti na přechodná ustanovení obchodního zákoníku ¹⁷, byl do ustanovení o pravomoci v civilním řízení zařazen odkaz i na podnikatelské a hospodářské vztahy, které se ještě po určitou dobu řídily úpravou již zrušeného hospodářského zákoníku.

Do zákona bylo vloženo nové ustanovení § 8a, které upravovalo spory o pravomoc tak, že Nejvyšší soud České republiky a Nejvyšší soud Slovenské republiky rozhodovaly spory o pravomoc mezi soudy a státními notářstvími, jakož i mezi soudy, státními notářstvími a orgány státní správy téže republiky. Tímto zákonem bylo také podstatně novelizováno ustanovení § 9, upravující věcnou příslušnost a ustanovení § 10, upravující tzv. funkční příslušnost tak, že o odvoláních proti rozhodnutím krajských soudů jako soudů 1. stupně, rozhodovaly Nejvyšší soud České republiky a Nejvyšší soud Slovenské republiky. Dále bylo vloženo nové ustanovení § 10a upravující funkční příslušnost Nejvyššího soudu České republiky a Nejvyššího soudu Slovenské republiky, které rozhodovaly o dovoláních proti rozhodnutím krajských soudů jako soudů odvolacích a ustanovení § 89a upravující tzv. prorogační dohodu.

Zákon České národní rady č. 436/1991 Sb., o některých opatřeních v soudnictví, o volbách přísedících, jejich zproštění a odvolání z funkce a o státní správě soudů České republiky, zřídil s účinností od 1. ledna 1992 v České republice tři krajské obchodní soudy, a to v Praze, v Brně a v Ostravě. Těmto krajským obchodním soudům bylo svěřeno rozhodování v obchodních věcech, o nichž občanský soudní řád stanovil, že v nich rozhodují krajské soudy jako soudy prvního stupně. Zmíněným zákonem byla tedy založena zvláštní věcná příslušnost, pokud šlo o krajské obchodní soudy rozhodující v obchodních věcech v první instanci ¹⁸.

S účinností od 1. ledna 1993 bylo **zákonem České národní rady č. 24/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád,** změněno ustanovení

¹⁷ Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ObZ“).

¹⁸ Blíže: Winterová A., Civilní pravomoc a věcná příslušnost po 1. lednu 1992, Právo a zákonost, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Praha, 1992, str. 276.

§ 8a, spory o pravomoc mezi soudy a orgány státní správy rozhodoval vrchní soud, a to až do novely občanského soudního řádu, provedenou zákonem č. 151/2002 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím soudního řádu správního, kterou bylo s účinností od 1. 1. 2003 ustanovení § 8a zrušeno.

Dnem 1. září 1993 nabyl účinnosti **zákon č. 171/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád**. První ustanovení dotčené touto novelou byl § 11 odst. 1; zásada perpetuatio fori byla vztažena i na věcnou příslušnost. Okolnosti rozhodující pro její určení jsou od účinnosti této novely ty, které tu jsou v době zahájení řízení. Z ustanovení § 104 upravujícího nedostatky podmínek řízení byl vypuštěn odst. 2 týkající se věcné příslušnosti soudu a nahrazen byl vloženým podrobnějším ustanovením § 104a. Podle ustanovení § 104a odst. 2 byl soud povinen, došel-li k závěru, že není věcně příslušný, vyslovit svou věcnou nepříslušnost a rozhodnout o postoupení věci soudu věcně příslušnému. Tento postup se uplatňoval až do novely občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 238/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon České národní rady č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, přinesl s účinností od 1. 1. 1996 věcné změny a doplňky mimo jiné v úpravě věcné a funkční příslušnosti soudů. Vedle drobných zpřesnění došlo k posunu věcné příslušnosti od okresního soudu ke krajskému soudu ve věcech obchodního rejstříku. Zároveň se posunula funkční příslušnost podle ustanovení § 10 tak, že o odvoláních proti rozhodnutí krajských soudů ve věcech obchodního rejstříku rozhodují vrchní soudy. Podle nového znění ustanovení § 10a o dovoláních ve všech civilních věcech rozhoduje Nejvyšší soud. Změna proti dosavadnímu stavu, kdy o dovoláních proti rozhodnutím krajských soudů jako soudů odvolacích rozhodoval vrchní soud a dovoláních proti rozhodnutím vrchních soudů jako

soudů odvolacích rozhodoval Nejvyšší soud ČR, ve prospěch jednoho centra jednotné soudní soustavy, byl logickým završením transformace české justice.¹⁹

Zákonem č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, byl s účinností od 1. ledna 2000 zjednodušen text ustanovení § 7 tak, že vztahy družstevní, hospodářské a podnikatelské jsou považovány za všechny vztahy obchodní, upravené zejména ObZ.

Novela rozšířila věcnou příslušnost okresních soudů ve věcech obchodních, hodnota sporu, o němž mohou okresní soudy rozhodovat, se zvýšila na částku 100.000,-- Kč (před tím krajské soudy rozhodovaly spory, kde žalobcem byl podnikatel, pokud hodnota sporu přesáhla 50.000,-- Kč).

Podstatně byla doplněna ustanovení týkající se vyloučení soudců. Do zákona byla vložena nová ustanovení § 15a, 15b, 16a, 16b a 17a, neboť úprava platná do účinnosti výše uvedené novely otázku vyloučení soudců řešila nekonceptně a nepřesně. Nedokonalá úprava vyloučení soudců s sebou nesla průtahy v soudním řízení. Novelizace především zpřesnila hlediska rozhodná pro vyloučení soudců, zavedla v novém ustanovení § 14 odst. 4 okolnosti, které nemohou být důvodem k vyloučení soudce, upravila mechanismus posuzování vyloučení soudců a rozhodování o něm, stanovila účastníkům řízení povinnost uplatnit námitku podjatosti nejpozději při prvním jednání, kterého se zúčastnil soudce, o jehož vyloučení jde a v novém ustanovení § 15a odst. 3 stanovila náležitosti tohoto podání.

Z důvodové zprávy k této novele²⁰ je zřejmé, že novelizací byla v ustanovení § 103 odstraněna legislativní chyba, obsažená ve znění občanského soudního řádu již od jeho přijetí, neboť procesními podmínkami nejsou podmínky, za nichž může soud jednat, ale podmínky, bez jejichž splnění nemůže být rozhodnuto ve věci

¹⁹ Blíže: Winterová A., Nad osmnáctou novelou (a devatenácti novelizacemi) občanského soudního řádu, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, č. 4, Karolinum, Praha, 2006, str. 51, 52.

²⁰ Viz. Důvodová zpráva ze dne 1. 1. 2000 k novele občanského soudního řádu provedené zák. č. 30/2000 Sb., Zvláštní část, Poslanecká sněmovna Parlamentu, strana : tisk 257, (ASPI ID): LIT 13566CZ.

samé. V ustanovení § 103 tedy bylo nahrazeno slovo „jednat ve věci“ za „rozhodnout ve věci samé“. Zjevná legislativní chyba byla touto novelou odstraněna i v ustanovení § 104 odst. 2, větě druhé, slova „vydat rozhodnutí, kterým se řízení končí“, byla nahrazena slovy: „rozhodnout o věci samé.“

Novela se výrazně dotkla také ustanovení § 104a, které bylo změněno tak, že o tom, který ze soudů je věcně příslušný, rozhoduje zásadně vrchní soud [je-li sporné, zda věc má být v prvním stupni rozhodnuta okresním soudem, krajským soudem nebo vrchním soudem (srov. § 104a odst. 2 o.s.ř.)], výjimečně pak Nejvyšší soud [je-li sporné, zda věc patří v prvním stupni Nejvyššímu soudu (srov. § 104a odst. 4 o.s.ř.)]. Do účinnosti této novely byl procesní postup zcela odlišný, neboť vyslovil-li soud, že není věcně příslušný, současně rozhodl, kterému věcně příslušnému soudu věc postoupí.

3. Obecné vymezení podmínek řízení

Civilní proces může probíhat a rozhodnutí soudu může být vydáno jen za splnění určitých podmínek stanovených procesním právem. Tyto podmínky se nazývají procesní podmínky, občanský soudní řád je v nadpisu k ustanovením § 103 – 106 a v textu § 103 a 104 nazývá podmínkami řízení. Teorie dává přednost názvu procesní podmínky, protože název použitý občanským soudním řádem není zcela přesný: zahrnuje totiž představu, že tyto podmínky musí být splněny k tomu, aby mohlo být řízení zahájeno. Tomu tak však není, protože teprve po zahájení řízení je možno splnění podmínek zjišťovat – a řízení je zahájeno i tehdy, není-li některá z podmínek splněna. Procesní podmínky je možno vymezit jako **předpoklady přípustnosti vydání meritorního rozhodnutí v dané věci**. Procesní podmínky jsou různé povahy (subjektivní, objektivní, podmínky na straně soudu, na straně účastníků, i podmínky týkající se věci). Celkově vytvářejí rámec, v němž je právo na soudní ochranu realizováno.²¹

Zákon nemá ustanovení, ve kterém by vypočítával všechny procesní podmínky, v odborné literatuře zabývající se teorií procesního práva lze zaznamenat u jednotlivých autorů odlišné výčty procesních podmínek, lišících se zejména v názoru na to, zda mezi procesní podmínky zařazovat podmínky náležitého zahájení řízení, rozhodování nepodjatým soudcem, rozhodování ve správném obsazení soudu či zaplacení soudního poplatku.

Procesní podmínky lze dělit na:

1) podmínky na straně soudu

- a) civilní pravomoc (§ 7)
- b) příslušnost - věcná (§ 9, 9a)
 - místní (§84 - 89a, § 250)
 - funkční (§ 10, 10a)

²¹ Blíže: Winterová A. a kol., Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, a.s., 2008, str. 236.

2) podmínky na straně účastníků řízení

- a) způsobilost být účastníkem řízení (§ 19)
- b) procesní způsobilost (§ 20)
- c) způsobilost být zástupcem a oprávnění k zastupování (§ 22 - 32)

3) tzv. negativní podmínky řízení

- a) překážka litispendence (§ 83)
- b) překážka res iudicata (§ 159a)

Lze se však setkat i s jiným dělením procesních podmínek, než výše uvedeným, k těmto např. Schelleová I.²², radí dále tzv. věcné procesní podmínky, a to existenci podnětu k zahájení řízení a splnění poplatkové povinnosti.

Winterová A.²³ dělí nadto procesní podmínky z hlediska žalobního práva, tedy jako podmínky vymezující žalobní právo, a to jak v subjektivním, tak v objektivním smyslu. Obojí dělí na absolutní a relativní. K absolutním podmínkám radí ty, jejichž nedostatek nelze v řízení odstranit, a proto takový nedostatek vede vždy k zastavení řízení. K relativním pak patří ty, jejichž nedostatek lze v řízení odstranit, a proto může i při jejich nedostatku v řízení pokračovat.

Z hlediska subjektivního jsou procesními podmínkami :

- absolutní – způsobilost být účastníkem řízení;
- relativní – procesní způsobilost účastníků, plná moc zmocněnce.

Z hlediska objektivního jsou procesními podmínkami:

- absolutní – pravomoc soudu, neexistence překážky pravomocně rozsouzené;
- relativní – příslušnost soudu (věcná, funkční a místní), neexistence překážky zahájeného řízení.

²² Srov. Schelleová I. a kol., Civilní proces, Eurolex Bohemia, 2006, str. 273-281.

²³ Srov. Winterová A., Žalobní právo, Acta Universitatis Carolinae - Iuridica č. 1-2, Univerzita Karlova, Praha, 1979, str. 68,69.

Pokud se týká zaplacení soudního poplatku z návrhu na zahájení řízení uvádí, že jeho zaplacení je v některých případech podmínkou věcného projednání žaloby, na druhou stranu připouští, že tento předpoklad by se mohl v mnoha případech jevit jako nepřiměřená tvrdost vůči těm, kdo se od státu domáhají ochrany svých práv, proto zákon o soudních poplatcích²⁴ upravuje různé druhy osvobození od soudního poplatku. Dochází však k závěru, že v ostatních případech je požadavek zaplacení soudního poplatku jako jedné z procesních podmínek na místě, protože do jisté míry zabraňuje zneužívání práva na soudní ochranu.

Schelleová I.²⁵ rovněž dělí procesní podmínky podle několika kritérií, především podle toho, zda je jejich nedostatek odstranitelný, nebo neodstranitelný, a podle toho, kdy jsou soudem zkoumány. Není-li dána procesní podmínka řízení pravomoci soudu, způsobilosti být účastníkem řízení, obě tzv. negativní procesní podmínky řízení, jakož i věcná procesní podmínka podnět k zahájení řízení, soud nemá možnost tyto nedostatky podmínky řízení odstranit a řízení musí být zastaveno. Oproti tomu, nejsou-li dány procesní podmínky řízení – příslušnost soudu, procesní způsobilost, nezbytnost zastoupení, plná moc, způsobilosti být zástupcem, jakož i poplatková povinnost, v těchto případech soud řízení nezastavuje, a pokud se podaří tyto nedostatky odstranit, v řízení pokračuje. Tyto podmínky tedy označuje jako procesní podmínky s charakterem odstranitelným.

I Winterová A.²⁶ uvádí, že k procesním podmínkám bývají někdy přiřazovány náležité zahájení řízení, rozhodování zákonným nepodjatým soudcem, rozhodování ve správném obsazení soudu a konečně zaplacení soudního poplatku.

Není-li některá z procesních podmínek splněna, soud nemůže ve věci vydat meritorní rozhodnutí. Musí proto vždy z úřední povinnosti zkoumat, zda jsou podmínky splněny. Procesní podmínky se ovšem nikdy nedotýkají samotného práva, respektive uplatněného nároku. Soud zkoumá procesní podmínky v rámci již zahájeného řízení. Zpravidla je soud zjišťuje hned po zahájení řízení a dále sleduje po celou dobu řízení, zda nedošlo ke změně, zda podmínka původně

²⁴ Zákon č. 549/1991, o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ZoSP“).

²⁵ Srov. Schelleová I. a kolektiv, Civilní proces, Eurolex Bohemia, 2006, str. 309, 310.

²⁶ Srov. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 240.

splněná zůstává splněná i nadále. Jen výjimečně zákon stanoví, že se ke změnám nastalým později již nepřihlíží (§ 11).²⁷

Splnění podmínek řízení zkoumá soud z úřední povinnosti ve všech stupních řízení a je povinen k nim přihlížet po celou dobu řízení. Jedinou výjimku v tomto směru představuje místní příslušnost, kterou soud zkoumá pouze, než začne jednat ve věci, anebo později k námitce účastníka, je-li tato uplatněna včas (viz. kapitola 4.2.6.2. níže). Jsou-li podmínky řízení splněny, soud o tom nevydává zvláštní rozhodnutí a pokračuje v řízení. Kladný závěr jeho posouzení se projeví tak, že se začne zabývat věcí samou.²⁸

²⁷ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 238.

²⁸ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1.1.2007, Linde Praha, a.s., 2007, str. 213.

4. Procesní podmínky na straně soudu

4.1. Civilní pravomoc

4. 1. 1. Pojem

Pravomoc, nebo-li kompetence znamená podle obecné státovědy souhrn oprávnění a povinností, které jsou svěřeny právní normou určitému orgánu. Pravomoc vyplývá z jeho úkolů a postavení v celé soustavě řízení státu a společnosti a směřuje k tomu, aby orgán mohl plnit své úkoly. Jde o výraz oprávnění státního orgánu chovat se určitým právně kvalifikovaným způsobem a působit na společenské vztahy. Vzhledem k tomu, že součástí státního mechanismu jsou i soudy, mají i ony příslušnými právními normami přesně vymezený rozsah oprávnění a povinností, tedy pravomoc.²⁹

Funkce soudů ve společnosti závisí na šíři a rozsahu záležitostí, o nichž mohou rozhodovat, a na právních prostředcích, které k tomu mají k dispozici. Jde tedy vlastně o stanovení toho, co jsou soudy oprávněny a mají konat, a negativně o stanovení záležitostí, do nichž zasahovat nesmějí. Za základ pro stanovení pravomoci soudů se považuje projednání a rozhodování sporů o právo.³⁰

Pravomoc soudů označuje rozsah záležitostí, které jsou soudy oprávněny i povinny projednávat a rozhodovat, stanoví hranice pro jejich činnost vůči orgánům jiného typu. Zároveň stanoví zákaz, aby rozhodování záležitostí, nacházejících se uvnitř této hranice, mohl provádět jiný státní orgán než soud. Hlediska obsažená v pojmu pravomoc soudu vyžadují, aby soudní pravomoc byla stanovena právní normou. Jde-li o záležitosti, které soudy projednávají a rozhodují v civilním procesu, jedná se o civilní pravomoc soudů. Civilní pravomoc soudů je tedy užším pojmem než soudní pravomoc ústavně vymezená v č.l. 36 odst. 1³¹

²⁹ Viz. Schelleová I., Schelle K., a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), Eurolex Bohemia, s.r.o. Praha, 2004, str. 240.

³⁰ Viz. Zoulík F., Soudy a soudnictví, C.H. Beck, Praha, 1995, str. 24.

³¹ „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“

Listiny.³² Civilní pravomoc soudů má již přímou vazbu na civilní proces, je jedním z druhů soudní pravomoci; vedle ní existuje i trestněprávní soudní pravomoc, jakož i soudní pravomoc ústavněprávní a správněprávní.³³

F. Zoulík³⁴, rozlišuje definování termínu pravomoci dle toho, zda je užíván ve sféře práva státního a správního, anebo ve sféře soudního procesního práva. V případě procesního práva chápe pravomoc širěji, neboť vedle právních prostředků, jimiž soudy disponují, do ní zahrnuje i okruhy vztahů, v nichž ji mohou používat. Soudní pravomocí v procesuálním pojetí tedy nerozumí jen to, co se i jinak rozumí pod pojmem pravomoci, ale současně i věcnou působnost. Důvod, pro který v procesuální oblasti neprovádí rozlišení mezi pravomocí a věcnou působností, spočívá v tom, že procesní následky nedostatku jak té, či oné jsou v podstatě shodné; v obou případech jde o neodstranitelný nedostatek podmínky řízení se všemi důsledky, které z toho vyplývají. Termín pravomoci užívá v souvislosti se soudy v širším pojetí (zahrnujícím i věcnou působnost) a při jeho definování nerozlišuje mezi pravomocí (v užším smyslu) a působností.

Výkon soudnictví v občanskoprávních věcech spočívá v projednávání a rozhodování sporů a v realizaci výkonu rozhodnutí, která nebyla splněna dobrovolně. Civilní pravomoc soudů je vymezena v ustanovení § 7 o.s.ř., podle něhož: „**v občanském soudním řízení projednávají a rozhodují soudy spory a jiné věci, které vyplývají z občanskoprávních, pracovních, rodinných a obchodních vztahů, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány. Jiné věci projednávají a rozhodují soudy v občanském soudním řízení, jen stanoví-li to zákon.**“

Základním předpokladem, zda jde o věc vyplývající z uvedených vztahů, a je tedy dána pravomoc soudu, je to, že se jedná o vztahy, které upravuje, poněkud zjednodušeně řečeno, občanský zákoník³⁵, zákoník práce³⁶, zákon

³² Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listina“).

³³ Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 99.

³⁴ Zoulík F., Soudy a soudnictví, C.H. Beck, Praha, 1995, str. 25,26.

³⁵ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „OZ“).

³⁶ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ZP“).

o rodině³⁷ a ObZ. Je nutné si ovšem uvědomit, že uvedené vztahy upravují i další předpisy. Do občanskoprávních vztahů např. patří i vztahy upravené autorským zákonem³⁸, zákonem o vynálezech a zlepšovacích návrzích³⁹ a další. Totéž platí i pro pracovněprávní, rodinné a obchodní vztahy. Při určování pravomoci soudu si je nezbytné ujasnit, zda jde o vztah z uvedené oblasti a dále, zda není zvláštním zákonem stanoveno, že tuto věc projednávají jiné orgány. Jiné věci mohou soudy v občanském soudním řízení projednávat jen tehdy, stanoví-li tak zákon, tedy občanský soudní řád.⁴⁰ Na základě zákona soudy rozhodují v případech uvedených v zákoně č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ZRŘ“); dále např. o pozastavení činnosti a o uznání cizího rozhodnutí podle § 67 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ZMPS“) atd.

Na tomto místě je však třeba zmínit, že z různého účelu řízení sporného a nesporného vyplývá i různý způsob stanovení civilní pravomoci. **Pro sporné řízení** je civilní pravomoc vymezena obecně tak, že soudy projednávají zásadně všechny spory mající soukromoprávní základ (§ 7 odst. 1 o.s.ř.); to znamená, že zákon neuvádí ani příkladem, o jaké spory má jít a z jakého porušení nebo ohrožení práva pramení. **V nesporném řízení** však takové vymezení není možné, neboť je-li rozhodnutí v něm zvláštní právní skutečností z hlediska hmotného práva, je třeba v zákoně uvést, v jakých případech má soudní rozhodnutí tuto úlohu. Civilní pravomoc pro nesporné řízení se vždy musí opírat o výslovné ustanovení zákona (ať občanského soudního řádu nebo jiného zákona), takže jde o jeden z případů, na něž se vztahuje ustanovení § 7 odst. 3 o.s.ř. Stanovení rozsahu civilní pravomoci v nesporném řízení závisí na úvaze zákonodárce; na rozdíl od sporného řízení tento rozsah není dán objektivně. Civilní pravomoc je takto zakládána především v soukromoprávní oblasti a do oblasti veřejnoprávní zasahuje jen výjimečně.⁴¹

³⁷ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ZR“).

³⁸ Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

³⁹ Zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰ Viz. Schelleová I., Schelle K., a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), Eurolex Bohemia, s.r.o. Praha, 2004, str. 241, 242.

⁴¹ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 396.

Nejvyšší soud České republiky se v usnesení ze dne 31. května 2007, sp. zn. 33 Odo 570/2006 zabýval pravomocí soudů, když *„za občanskoprávní vztahy je nutné dle tohoto rozhodnutí považovat takové právní vztahy, které OZ definuje v ustanovení § 1, tedy i majetkové vztahy fyzických a právnických osob a majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem (§ 1 odst. 1 OZ); vyznačují se rovným postavením účastníků (§ 2 odst. 2 OZ) spočívající v tom, že ve vzájemném vztahu žádný z nich nemá nadřazené postavení a není oprávněn rozhodovat o právech a povinnostech druhého účastníka ani plnění povinností autoritativně vynucovat; základní právní formou, jíž se uplatňuje metoda právní regulace v těchto vztazích, je smlouva popřípadě zákonem předvídaná právní skutečnost.“* „Soudy jsou povolány k rozhodování o věcech, které svou povahou vyplývají ze vztahů uvedených taxativně v ustanovení § 7 odst. 1 o.s.ř., není-li výjimečně založena výslovným ustanovením zákona pravomoc jiného orgánu. Vedle toho soudy rozhodují i o věcech do uvedeného výčtu nezařazených, jestliže jejich pravomoc zakládá zákon (§ 7 odst. 2 o.s.ř.). Pro posouzení, zda je v projednávané věci dána pravomoc soudu, je proto rozhodující charakter právního vztahu, z něhož vyplývá žalobcem uplatněný nárok.“

Rovnost hmotněprávního postavení subjektů je pro občanské právo vyjádřena v ustanovení § 2 odst. 2 OZ. Podstata rovného hmotněprávního postavení subjektů občanskoprávních vztahů spočívá v první řadě v tom, že žádný z těchto subjektů občanskoprávních vztahů není vůči druhému po právní stránce ani nadřazen, ani podřízen (žádný tudíž nedisponuje vůči druhému donucovací mocí). Proto také žádný z těchto subjektů občanskoprávních vztahů nemůže sám o sobě, tj. pouze „jednostranně“, a tím autoritativně, určovat právní postavení druhého subjektu. To je také jeden z hlavních rozdílů od právního postavení subjektů veřejnoprávních vztahů, pro které je naopak příznačné uplatnění zásady nadřízenosti a podřízenosti, kdy orgán veřejné moci autoritativně rozhoduje příslušným aktem o právech a povinnostech subjektů.⁴² Z toho důvodu nemůže být subjektem občanskoprávních vztahů orgán státní správy, jakožto mocenský orgán státu (nositel mocenského oprávnění). Jinak řečeno, jako subjekt občanskoprávních

⁴² Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Hulmák M. a kol. Občanský zákoník I., Komentář, 1. vydání, Praha C.H. Beck, 2008, str. 47.

vztahů nemůže vystupovat ten, kdo měl v tomto právním vztahu právně nadřazené postavení vůči jeho ostatním subjektům. Proto také stát může být subjektem občanskoprávních vztahů pouze jako právně rovný subjekt ve vztahu k jeho ostatním subjektům.⁴³

I podle **rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 31. 3. 1995, sp. zn. 1 Cdo 68/93** „*rovné postavení subjektů občanskoprávních vztahů spočívá v tom, že jeden účastník právního vztahu nemůže svým jednostranným úkonem založit povinnost druhého účastníka vztahu a v rámci tohoto vztahu nemůže ani autoritativně vynucovat splnění povinnosti druhého subjektu.*“

V souladu s ustálenou procesní terminologií je třeba věcmi obchodními v civilním procesu rozumět věci (tedy spory i věci povahy nesporné), v nichž jde hmotněprávně o obchodní (obchodněprávní) vztahy podle ustanovení § 7 odst. 1 o.s.ř. Pro zařazení určitého právního vztahu do některé uvedené kategorie je vždy rozhodný obsah právního vztahu, nikoli to, který právní předpis daný vztah upravuje, byť základem tu vždy je základní kodex toho kterého právního odvětví. Věcmi obchodními v procesu budou vždy ty věci, které jsou hmotněprávně obchodními vztahy, patří do obchodního práva, bez ohledu na to, zda jsou upraveny v ObZ, nebo v jiném právním předpisu.⁴⁴

Pravomoc soudů ve věcech správního soudnictví upravuje soudní řád správní.⁴⁵ V souvislosti s přijetím nové úpravy správního soudnictví byla dosavadní úprava v části páté občanského soudního řádu nahrazena úpravou obsahově novou.

⁴³ Blíže: Fiala J., Švestka J., K některým aspektům vztahů rozhraničení občanského a správního práva, Právník č. 1, Ústav státu a práva ČSAV, Praha Academia, 1982, str. 32, 33.

⁴⁴ Viz. Winterová A., Civilní pravomoc a věcná příslušnost soudů po 1. lednu 1992, Právo a zákonnost, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Praha, 1992, str. 274.

⁴⁵ Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.

4.1.2. Zúžení soudní pravomoci

Civilní pravomoc soudů může být vyloučena pro některé záležitosti, které by do ní jinak patřily; v tomto případě mluvíme o zúžení soudní pravomoci. Dojít k ní může jen na základě zákona. Za takové ustanovení zákona je třeba považovat např. ustanovení § 106 o.s.ř. a § 2 a 3 ZRŘ, podle nichž pravomoc soudu není dána v případě, že má být podle smlouvy účastníků projednána v řízení před rozhodci. Pravomoc rozhodců je vymezena v ustanovení § 2 odst. 1 a 2 ZRŘ tak, že na základě dohody stran mohou rozhodovat všechny majetkové spory, k jejichž projednání by jinak byla dána pravomoc soudů, s výjimkou incidenčních sporů a sporů, o jejichž předmětu by strany nemohly platně uzavřít smír.

Za zúžení soudní pravomoci se považuje i působnost katastru nemovitostí podle zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a to vzhledem k tomu, že jde o soukromoprávní záležitosti, jejich vyřizování bylo tradičně svěřováno soudům.

4.1.3. Dělená pravomoc

Teorie civilního procesu zná termín dělená pravomoc, který se opírá o úpravu v ustanovení § 8 o.s.ř., podle něhož mohou soudy v případě, že má předcházet řízení u jiného orgánu, jednat jen tehdy, pokud věc nebyla v tomto řízení vyřešena. Civilní pravomoc soudu v těchto případech vyloučena není, ale je vázána na podmínku neúspěšnosti řízení u jiného orgánu, takže soudní řízení je i v těchto případech řízením novým, nenavazujícím na řízení předchozí. Typickým příkladem bylo (dnes již zrušené) rozhodčí řízení před odborovými orgány ohledně pracovních sporů. V současné době náš právní řád neupravuje žádné případy dělené pravomoci, jde tedy o obsoletní ustanovení, neboť za případ dělené pravomoci nelze pokládat ani řízení podle části páté občanského soudního řádu, protože toto řízení není od počátku nové, ale převládá jeho přezkumný ráz.

[Ze správních rozhodnutí, která podléhají přezkoumání podle občanského soudního řádu, jsou to například rozhodnutí katastrálních úřadů o vkladu práva k nemovitostem (srov. § 249 odst. 2 o.s.ř.), dále jiná rozhodnutí, která se týkají práv k nemovitostem, jako například rozhodnutí pozemkových úřadů podle zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, rozhodnutí správních orgánů podle zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů, podle zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů atd.].⁴⁶

O dělenou pravomoc se nejedná ani v případě tzv. adhezního řízení, pokud jde o nárok na náhradu škody, která byla způsobena poškozenému trestným činem, kterou může poškozený podle platné právní úpravy uplatnit jak v občanskoprávním, tak i v trestním (adhezním) řízení. Občanskoprávní pravomoc soudu plyne z toho, že jde o nárok vyplývající z občanskoprávních vztahů a této pravomoci se možnost uspokojit nárok na náhradu škody v trestním řízení nedotýká. Adhezním řízením není věc odňata občanskoprávní pravomoci soudů; není-li nárok poškozeného uspokojen v adhezním řízení, může se jej domáhat v řízení občanskoprávním. Možnost rozhodnutí o nároku poškozeného v adhezním řízení (§ 43 trestního řádu⁴⁷) tedy nevylučuje ani trvale ani dočasně občanskoprávní pravomoc soudu. Obě pravomoci jsou dány souběžně, kdykoli podané žalobě o náhradu škody – i v průběhu trestního řízení, v němž byla náhrada též uplatněna – nebrání nedostatek pravomoci.⁴⁸

4.1.4. Výlučná pravomoc

V některých, zákonem výslovně stanovených případech platí, že není možné, aby předmět těchto řízení byl posuzován v řízení jiném, a to ani jako otázka předběžná. Jedná se o tzv. výlučnou pravomoc, která se uplatňuje v soudnictví

⁴⁶ Viz. Winterová, A. a kolektiv, *Civilní právo procesní*, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 100, 101 a 448.

⁴⁷ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁸ Blíže: Winterová A., *Konkurence občanskoprávního a adhezního řízení o náhradě škody*, Socialistická zákonnost, Ministerstvo spravedlnosti ČSR, Praha, 1987, str. 130, 131.

ústavním, pokud jde o posouzení ústavnosti zákona či jeho jednotlivých ustanovení [srov. § 109 odst. 1 písm. c) o.s.ř.] a v soudnictvím trestním, popřípadě správním, pokud jde o posouzení, zda byl spáchán trestný čin, přestupek či správní delikt, a kdo jej spáchal. Výlučná pravomoc se však uplatňuje i v rámci civilní soudní pravomoci tehdy, pokud jde o rozhodnutí o osobním stavu (tj. otázky platnosti a skončení manželství, partnerství, určení otcovství, osvojení, prohlášení za mrtvého apod.).⁴⁹

4.1.5. Pravomoc soudu podle přímo použitelných předpisů práva Evropského společenství

Mezinárodní civilní procesní právo v Evropské Unii je postupně unifikováno na základě čl.65 Smlouvy o založení Evropských společenství ve znění Amsterdamské smlouvy (justiční spolupráce ve věcech civilních). **Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000, o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech**, (dále jen „Nařízení Brusel I.“), obsahuje úpravu, která směřuje k „podpoře slučitelnosti kolizních norem platných v členských státech a předpisů k řešení konfliktů pravomocí.“ Je obecně závazným a přímo použitelným předpisem v každém členském státě Evropské Unie a obsahuje obecnou zásadu, že osoba, která má bydliště na území některého členského státu Evropské Unie, může být žalována u soudů tohoto členského státu bez ohledu na svou státní příslušnost.

Nařízení Brusel I. vstoupilo v platnost dne 1. března 2002 ve všech tehdejších členských státech Evropské unie, s výjimkou Dánska.⁵⁰

Pravomoc soudu podle přímo použitelných předpisů práva Evropských společenství se může uplatnit teprve od okamžiku, kdy se Česká republika stala členem Evropské Unie, neboť od tehdy je vázána mimo jiné Nařízením Brusel I.

⁴⁹ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 101.

⁵⁰ Dohoda mezi Evropským společenstvím a Dánským královstvím o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech podepsaná v Bruselu dne 19. října 2005, kterou Dánsko přistupuje k Nařízení Brusel I., vstoupila v platnost dne 1. července 2007, (publikováno v Úředním věstníku č. L 299, ze dne 16.11.2005, str. 62).

Podle čl. 66 odst. 1 se Nařízení vztahuje pouze na řízení zahájená a veřejné listiny vypracované po vstupu tohoto nařízení v platnost. Okamžik zahájení řízení přitom vyplývá z národního procesního práva; u sporých řízení ve smyslu ustanovení § 82 odst. 1 o.s.ř. je to okamžik doručení návrhu na zahájení řízení soudu. Z toho tedy vyplývá, že na řízení zahájená u soudu prvního stupně ve smyslu ustanovení § 82 odst. 1 o.s.ř. podáním žaloby před 1. 5. 2004 se pravomoc soudu podle přímo použitelných předpisů práva Evropského společenství nemůže uplatnit.

Nejvyšší soud ČR přesto aplikoval Nařízení i v řízení zahájeném v roce 1998, tj. před tím, než bylo Nařízení Brusel I. přijato. V **usnesení ze dne 27. 10. 2005, sp. zn. 29 Odo 425/2005** řešil Nejvyšší soud otázku pravomoci soudů České republiky v řízení, které bylo zahájeno dne 20. 10. 1998. Žalobu podala právnická osoba se sídlem v České republice proti právnické osobě se sídlem ve Slovenské republice. Žalobce opíral pravomoc českých soudů o prorogační dohodu, kterou spolu účastníci uzavřeli s tím, „že veškeré případné spory budou řešeny v rámci českého práva a na území České republiky.“ Soudy prvního i druhého stupně dospěly k závěru, že dané ujednání je nejednoznačné, a proto nezpůsobilé založit pravomoc českých soudů. Řízení bylo tedy zastaveno s odůvodněním, že není dána pravomoc soudů České republiky. Nejvyšší soud s tímto hodnocením nesouhlasil. Daná dohoda je dle jeho názoru v souladu s ustanovením čl. 23 odst. 1 písm. a) Nařízení Brusel I. Rozhodnutí soudů obou stupňů proto zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.⁵¹

Pravomoc civilních soudů vyjadřuje nejen poměr k pravomoci jiných státních orgánů České republiky, ale i k cizině, tj. k cizozemským soudům nebo úřadům, popřípadě k orgánům Evropských společenství. Občanský soudní řád neobsahuje úpravu pravomoci našich soudů ve vztahu k cizině. Určením podmínek věcné, místní a funkční příslušnosti občanský soudní řád současně vymezuje příslušnost konkrétního soudu nejen ve vztahu k tuzemským soudům, ale i ve vztahu k cizím soudům. Pro řadu civilních věcí, kterých se týká místní příslušnost upravená

⁵¹ Viz. Simon P., Problematické určení časové působnosti Nařízení Brusel I. v rozhodnutích Nejvyššího a Ústavního soudu, Právní rozhledy č. 13, 2007, str. 481 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.10.2005, sp. zn. 29 Odo 425/2005.

občanským soudním řádem, je pravomoc upravena samostatně jak v mezinárodních smlouvách, tak v § 2, § 37 až 47 ZMPS.⁵²

4.1.6. Nedostatek soudní pravomoci

Nedostatek pravomoci soudu a nedostatek podmínky řízení spočívající v tom, že v případech stanovených zákonem nepatří určitá věc do pravomoci soudu dříve, než skončí řízení u jiného orgánu, **je neodstranitelným nedostatkem podmínky řízení.**

Otázku, zda konkrétní věc náleží do pravomoci soudů, zkoumá soud jako podmínku řízení (§ 104 odst. 1). Dojde-li k závěru, že pravomoc soudů není dána, usnesením **řízení zastaví a po nabytí právní moci postoupí věc příslušnému orgánu.** Tímto orgánem mohou být jak orgány moci výkonné, tak orgány územní, zájmové a profesní samosprávy. Pokud příslušný orgán s postoupením **souhlasí**, proběhne před ním řízení, přičemž účinky spojené s podáním původního návrhu na zahájení řízení zůstávají zachovány.

Dle **nálezů Ústavního soudu ze dne 28. 12. 1999, sp. zn. 89/97** „*logický a gramatický výklad ustanovení § 104 odst. 1 věty druhé o.s.ř. vede k závěru, že zachovanými účinky podaného návrhu lze rozumět pouze to, že zde návrh je, takže se nemusí podávat nový a že se na tento návrh hledí tak, jako kdyby byl podán v den doručení žaloby soudu.*“

Jestliže však správní orgán, jemuž soud věc postoupil, s postoupením **nesouhlasí** a popírá svou pravomoc vydat v této věci rozhodnutí, dochází k tzv. kompetenčnímu konfliktu.

Spory o pravomoc mezi civilními soudy a orgány státní správy upravuje **zákon č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů**, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2003. Podle tohoto zákona se

⁵² K tomu srov. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. 33 Odo 1207/2005.

postupuje při kladných nebo záporných kompetenčních sporech o pravomoc nebo věcnou příslušnost vydat rozhodnutí, jehož stranami jsou

- a) soudy a orgány moci výkonné, územní, zájmové nebo profesní samosprávy,
- b) soudy v občanském soudním řízení a soudy ve správním soudnictví (srov. § 1 cit. zákona).

V souvislosti s nabytím účinnosti zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, ve znění pozdějších předpisů, je v této souvislosti poměrně zajímavé zmínit **usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 2. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 4/04**, které pojednává o rozhodování kompetenčních sporů mezi státními orgány a orgány územní samosprávy, v němž je zdůrazněno subsidiární použití občanského soudního řádu i pro řízení před Ústavním soudem. Pro Ústavní soud proto také platí povinnost přihlížet nejen při zahájení řízení, nýbrž i kdykoli za řízení k tomu, zda jsou splněny podmínky, za nichž může soud rozhodnout ve věci samé (§ 103 o.s.ř.). V daném případě byl dne 15. 11. 2002 podán u Ústavního soudu návrh na zahájení řízení ve sporu mezi Českou republikou – Obvodním soudem pro Prahu 4 a Statutárním městem Brno k projednání kompetenčního sporu mezi nimi. V době podání tohoto návrhu byl k projednání takového sporu příslušný Ústavní soud podle čl. 87 odst. 1 písm. k) Ústavy⁵³ a § 120 odst. 1 zákona o Ústavním soudu⁵⁴, neboť se jednalo o spor mezi státním orgánem a územním samosprávným celkem o příslušnost vydat rozhodnutí nebo činit opatření. Tím byla splněna podmínka přípustnosti návrhu, neboť v době jeho podání mohly vrchní soudy podle ustanovení § 8a o.s.ř. rozhodovat spory o pravomoc mezi soudy a orgány státní správy, nikoli mezi obecnými soudy a orgány územní samosprávy. Po zahájení řízení došlo však ke změně právní úpravy v souvislosti s nabytím účinnosti zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů. K řešení kladných i záporných kompetenčních sporů byl dle ustanovení § 2 odst. 1 citovaného zákona zřízen v sídle Nejvyššího správního soudu zvláštní šestičlenný senát. Tuto novou právní situaci Ústavní soud zvážil a dospěl k závěru, že: „*Ústavní soud může podle pravidla subsidiarity tyto*

⁵³ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „Ústava“).

⁵⁴ Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

kompetenční spory rozhodovat jen v případě, že není jiný orgán, který je k tomu podle zvláštního zákona příslušný. K uplatnění tohoto pravidla musí dojít i v případě, že kompetence rozhodovat takový kompetenční spor přešla na jiný orgán během řízení před Ústavním soudem. Z materiálů přípravy zákonů, kterými byla nově otázka kompetenčních sporů upravena přitom vyplývá, že úmyslem zákonodárce bylo soustředit rozhodování kompetenčních sporů podle soudního řádu správního od 1. 1. 2003 u Nejvyššího správního soudu, popřípadě podle zákona č. 131/2002 Sb. u zvláštního senátu. Výjimka pro řízení zahájená do té doby před Ústavním soudem ve sporech vymezených v ustanovení § 1 odst. 1 písm. a) zákona č. 131/2002 Sb. stanovena nebyla. Návrh jako nepřipustný odmítnout nelze, neboť by tím došlo k odepření spravedlnosti.“ Ústavní soud proto v daném případě podpůrně použil v souladu s ustanovením § 63 zákona o Ústavním soudu ustanovení § 104 odst. 1 o.s.ř. a řízení zastavil a návrh postoupil k projednání a rozhodnutí zvláštnímu senátu zřízenému podle ustanovení § 2 zákona č. 131/2002 Sb., do jehož pravomoci náleží.

V případě opravných řízení lze odvolání proti rozsudku nebo usnesení, jímž bylo rozhodnuto ve věci samé v souladu s ustanovením § 205 odst. 2 písm. a) o.s.ř. odůvodnit tím, že nebyly splněny podmínky řízení, takže řízení mělo být vzhledem k nedostatku soudní pravomoci zastaveno podle ustanovení § 104 odst. 1 o.s.ř., neboť k tomu zda jsou splněny podmínky řízení, soud přihlíží kdykoli za řízení a tedy i za odvolacího řízení.

Žalobou pro zmatečnost, jako mimořádným opravným prostředkem, může účastník dle ustanovení § 229 odst. 1 písm. a) o.s.ř. napadnout pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu, kterým bylo řízení skončeno, jestliže bylo rozhodnuto ve věci, která nenáleží do pravomoci soudů. Uvedený důvod však dopadá jen na případy, kdy soud rozhodl ve věci, aniž by učinil odpovídající závěr ze skutečnosti, že věc nenáleží do pravomoci soudů. Žaloba proto není přípustná, jestliže odvolací soud z důvodu nedostatku pravomoci soudů zrušil rozhodnutí soudu prvního stupně a řízení zastavil, popřípadě věc postoupil jinému orgánu, nebo jestliže potvrdil usnesení soudu prvního stupně, kterým bylo řízení zastaveno pro nedostatek pravomoci soudů; proti těmto

usnesením odvolacího soudu je přípustné dovolání [k tomu srov. § 239 odst. 1 písm. a) a § 239 odst. 2 písm. a) o.s.ř.].

K odstranění pochybností zda v případě, že soud dospěje k závěru, že není dána jeho pravomoc a řízení zastaví a vysloví, kterému orgánu bude věc postoupena, je soud povinen také rozhodnout o náhradě nákladů zastaveného řízení, přispěl **nález Ústavního soudu ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. I. ÚS 478/2004**, jímž bylo zrušeno usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 14. června 2004 č.j. 25 Co 183/2004-41. V daném případě, jak vyplývá z odůvodnění napadeného usnesení, krajský soud zrušil rozsudek okresního soudu, řízení zastavil a současně rozhodl o postoupení věci správnímu orgánu, neboť dospěl k závěru, že věc nespadá do pravomoci soudu v občanském soudním řízení. Ve svém rozhodnutí již nezkoumal, zda jsou splněny i další podmínky řízení před soudem, neboť mu toto řízení již nepřísluší, a proto nerozhodl ani o nákladech řízení, neboť nebyl vůbec oprávněn ve věci rozhodovat. Poukázal na to, že své právo na náhradu nákladů řízení, a to i těch, které vznikly v řízení před soudem, musí žalovaný uplatnit před orgánem, kterému byla věc postoupena, v daném případě tedy před orgánem správním. K ústavní stížnosti stěžovatele Ústavní soud napadené usnesení krajského soudu zrušil, neboť *„pokud obecný soud nerozhodl o náhradě nákladů řízení, pak jeho postup porušuje principy spravedlivého procesu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Je evidentní, že pokud je řízení zastaveno v důsledku chybného postupu žalobce, nemohou se nepříznivé majetkové důsledky vyvolané tímto sporem dotknout toho účastníka řízení, který svým procesním úkonem spor nevyvolal. Z ustanovení § 151 odst. 1 o.s.ř. vyplývá, že o nákladech řízení před soudem může rozhodovat toliko soud. Pokud tedy v posuzovaném případě soud odkázal stěžovatele s uplatněním práva na náhradu nákladů řízení před soudem na řízení před správním orgánem, lze i v tomto jeho postupu spatřovat porušení práva stěžovatele na soudní ochranu, a tedy na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.“*

4. 2. Příslušnost

4.2.1. Pojem

Ustanovení o příslušnosti soudu určují konkrétní soud, který se má věci zabývat (na rozdíl od soudní pravomoci, při jejímž určení jde obecně o to, které věci mají projednávat a rozhodovat soudy v civilním procesu). **Příslušnost vymezuje působnost jednotlivých soudů v rámci soudní soustavy.**

Příslušnost soudů se tedy řídí určitými pravidly, jejichž smyslem je docílit toho, aby proces proběhl u soudu, který k tomu má relativně nejlepší možnosti. Takovým soudem je obvykle soud, který má nejbližší k účastníkům nebo k předmětu řízení. Hledisek pro určování příslušnosti je několik. Pravidla o příslušnosti soudu můžeme dělit podle toho, zda upravují rozsah působnosti mezi soudy různých článků soudní soustavy anebo mezi soudy téhož článku. V prvním případě jde jednak o příslušnost věcnou a příslušnost funkční, v druhém případě jde o příslušnost místní.⁵⁵

Příslušnost soudů tedy znamená určení (vymezení) toho článku ze soustavy soudů, který má danou věc (v civilněprávní pravomoci) projednat a rozhodnout (jde o vymezení rozsahu působnosti mezi soudy navzájem).

Při stanovení příslušnosti soudů je třeba vymezit jeden určitý soud ze soustavy obecných soudů, a to na základě různých hledisek (věcných, funkčních, místních). Ty pak určí soud příslušný k projednání a rozhodnutí konkrétní věci. Vymezením jednotlivých hledisek se dosáhne toho, aby se věci rozhodovaly tam, kde je to tedy relativně nejvhodnější, proporcionálně přiměřené a podle náročnosti a opakovaného rozhodování efektivní. Tato hlediska by měla být upravena přehledně a jednoduše, aby nezatěžovala přístup k soudům a nekomplikovala soudům rychlé projednání věci bez vydání zbytečných procesních rozhodnutí.⁵⁶

⁵⁵ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 121.

⁵⁶ Viz. Stavínková J., Hlavsa P., Civilní proces a organizace soudnictví, Masarykova univerzita Brno, 2003, str. 193, 194.

Soustavu soudů České republiky tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní soudy, krajské soudy a okresní soudy [srov. § 8 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ZSS“)] Tato soudní soustava je hierarchicky uspořádána; jednotlivé soudy v ní zauímají vyšší či nižší postavení. **Soudní soustava v České republice je čtyřčlanková.** Z pohledu tzv. „instančního poměru“ mezi těmito soudy (tj. co do stupně soudní soustavy, na kterém se ten či onen článek soudní soustavy nachází), však jde o soustavu jen třístupňovou. Uvedené se v praxi projevuje tím, že ačkoliv nejnižším článkem soudní soustavy jsou okresní soudy, nejde o jediné soudy prvního stupně. V některých případech projednávají a rozhodují věci jako soudy prvního stupně též krajské soudy, které jinak plní roli soudů rozhodujících o řádném opravném prostředku (odvolání) proti rozhodnutím soudů okresních. Smyslem ustanovení upravujících věcnou příslušnost soudů je tedy co nejpřesnější vymezení toho, které z článků soudní soustavy působících obecně jako soudy prvního stupně (okresní a krajské soudy) jsou v občanském soudním řízení v prvním stupni povolány projednat a rozhodnout věci určitého druhu.⁵⁷

V řadách odborné veřejnosti je již delší dobu diskutována otázka možného zjednodušení soudní soustavy, spočívající v postupném přechodu na tříčlankovou soudní soustavu s vynecháním vrchních soudů. Pokud by se toto pojetí podařilo prosadit, bylo by v této souvislosti nutné přehodnotit pojetí okresních soudů a systém opravných prostředků. Okresní soudy by byly výlučně soudy prvostupňovými a krajské soudy výlučně odvolacími. Mimořádné opravné prostředky by pak byly v kompetenci pouze Nejvyššího soudu. Jestliže by byla v budoucnosti varianta tříčlankové soudní soustavy přijata, muselo by dojít k velkým změnám, a to především v souvislosti s personálními přesuny soudců z vyšších soudů na nižší, musel by se změnit celý systém soudnictví a s tím související právní předpisy, což samo o sobě by bylo otázkou několika let. S ohledem na nynější rozdělení prvostupňové agendy mezi okresní a krajské soudy, se domnívám, že čtyřčlanková soudní soustava je vhodnějším řešením, neboť pokládám za rozumné, aby krajské soudy jako soudy prvního stupně

⁵⁷ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 27.

i nadále projednávaly a rozhodovaly právně složitější věci a u okresních soudů bylo rozhodováno o věcech jednodušších.

4.2.2. Věcná příslušnost

Věcnou příslušností rozumíme vymezení rozsahu působnosti mezi soudy různého druhu. Vymezení, který soud – okresní, krajský, vrchní či Nejvyšší – má konkrétní věc projednávat a rozhodnout jako soud prvního stupně. Občanský soudní řád pojem věcná příslušnost výslovně nedefinuje. Tuto otázku však fakticky řeší **ustanovení § 9 o.s.ř.**, podle něhož k řízení v prvním stupni jsou příslušné okresní soudy.

Současná úprava věcné příslušnosti krajských soudů se opírá o **novelu občanského soudního řádu** provedenou zák. č. 30/2000 Sb.,⁵⁸ která **s účinností od 1. 1. 2001** proti předchozímu stavu provedla některé změny. Do této doby byla úprava věcné příslušnosti komplikovaná a málo přehledná. Určení, ve kterých sporech a jiných právních věcech je příslušný v prvním stupni krajský soud, záviselo na hmotněprávní povaze těchto věcí, na postavení účastníka (zda šlo o podnikatele či nikoliv) a na tom, zda účastník řízení byl osobou zapsanou či nezapsanou v obchodním rejstříku. I v těch případech, v nichž rozhodujícím kritériem byla povaha věci, projednávaly krajské soudy ve věcech obchodních jednoduché spory a okresní soudy často věci právně i skutkově obtížné. Zjišťování všech rozhodných hledisek pro určení věcné příslušnosti bylo zdlouhavé, často i právně náročné, a bylo zdrojem průtahů v projednávání a rozhodnutí věci.

Při určení věcné příslušnosti se vychází v první řadě ze zásady, že spory a jiné právní věci svoji povahou méně složité nebo v rozhodovací činnosti soudu běžné projednávají a rozhodují okresní soudy a že krajské soudy v prvním stupni řeší spory a jiné právní věci, pro něž je typická skutková nebo právní obtížnost, nebo které se v soudní praxi vyskytují méně často, takže pro zajištění jednotného a správného rozhodování je žádoucí soustředění těchto věcí u soudu vyššího

⁵⁸ Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

stupně, popřípadě které z důvodů celospolečenských vyžadují (v zájmu zajištění správného a jednotného rozhodování) soustředění u krajských soudů. Hlediskem pro rozlišení věcné příslušnosti je hmotněprávně povaha věcí; postavení účastníků nebo okolnost, zda účastník je osobou zapsanou či nezapsanou v obchodním nebo jiném rejstříku, nejsou významné.⁵⁹

Základní hlediska pro určení věcné příslušnosti jsou především tato:

- složitost věci (jejich typová skutková a právní obtížnost),
- zvláštnosti hmotněprávní úpravy (potřeba užší specializace při projednávání a rozhodování určitého druhu sporů),
- zvláštnosti procesní úpravy (vyžadující určitou míru specializace např. ve sporech, v nichž se občanský soudní řád uplatňuje jen subsidiárně apod.),
- povaha právních vztahů (vyčlenění tzv. obchodních věcí) a
- hodnota sporu (jde-li o peněžité plnění).⁶⁰

Věcná příslušnost okresních soudů

Úprava věcné příslušnosti v ustanovení § 9 o.s.ř. je založena na zásadě, že **věcně příslušné jsou okresní soudy, nestanoví-li zákon jinak**. To znamená, že jejich příslušnost nemusí být znovu vyjadřována v konkrétních ustanoveních zákona. Naopak, pokud má být stanovena věcná příslušnost jiného soudu než okresního, je třeba výslovného ustanovení, neboť jde vlastně o výjimku z obecné zásady.

K řízení o výkon rozhodnutí je věcně příslušný okresní (obvodní) soud. Je tomu tak i tehdy, když v nalézacím řízení, z něhož exekuční titul vzešel, byl v prvním stupni příslušný krajský (městský) soud.

⁵⁹ Viz. Důvodová zpráva ze dne 1. 1. 2000 k novele občanského soudního řádu provedené zák. č. 30/2000 Sb., Zvláštní část, Poslanecká sněmovna Parlamentu, strana : tisk 257, (ASPI ID): LIT 13566CZ.

⁶⁰ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 28.

Věcná příslušnost krajských soudů

Věcná příslušnost krajských soudů je upravena v ustanovení § 9 odst. 2 a 3 o.s.ř., přičemž odstavec 3 se týká obchodních věcí, zatímco odstavec 2 všech ostatních.

V záležitostech nikoli obchodních jsou v 1. stupni věcně příslušné krajské soudy, především v některých záležitostech nehmotných práv (ochrana osobnosti, ochrana podle předpisů o hromadných informačních prostředcích, ve sporech o nárocích vycházejících z autorského zákona), dále ve sporech o vzájemné vypořádání dávky důchodového pojištění a důchodového zabezpečení, ve sporech o vzájemné vypořádání přeplatku na dávce nemocenského pojištění, ve sporech o určení nezákonnosti stávky nebo výluky, ve sporech o neplatnost skončení pracovního nebo služebního poměru podle § 18 odst. 2 zák. č. 451/1991 Sb.⁶¹, ve sporech týkajících se cizího státu nebo osob požívajících diplomatických imunit a výsad, ve sporech o zrušení rozhodnutí rozhodce o plnění závazků z kolektivní smlouvy, v řízení proti rozhodnutí Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, a ve sporech o vzájemném vypořádání přeplatku na dávce státní sociální podpory a dávce pomoci v hmotné nouzi poskytnuté neprávem nebo ve vyšší částce. Spory a jiné právní věci uvedené **v ustanovení § 9 odst. 2 o.s.ř.** jsou tedy jednak věci vyžadující specializaci, neboť jejich výskyt je méně častý [viz. § 9 odst. 2 písm. b), e), f) o.s.ř.], jednak věci vyžadující z důvodu celospolečenského zájmu soustředění u soudu vyššího stupně [viz. § 9 odst. 2 písm. g), h) o.s.ř.] a jednak věci typově skutkově a právně obtížné [viz. § 9 odst. 2 písm. a), c), d), i), j) o.s.ř.].

Ve věcech obchodních rozhodují krajské soudy v 1. stupni ve věcech obchodního rejstříku a dalších rejstříků právnických osob [viz. § 9 odst. 3 písm. a)], dále ve statusových a obdobných věcech obchodních společností a dalších právnických osob [viz. § 9 odst. 3 písm. b), c), d), e), f), g), h), j)], ve sporech z právních vztahů mezi podnikatelem, obecně prospěšnou společností, nadací nebo nadačním fondem a insolvenčním správcem majetku patřícího do jejich majtkové

⁶¹ Zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky.

podstaty, popřípadě nuceným správcem, který jim byl ustanoven [viz. § 9 odst. 3 písm. i)], ve věcech ochrany hospodářské soutěže [viz. § 9 odst. 3 písm. k)] , ve věcech nemotných práv obchodní povahy [viz. § 9 odst. 3 písm. k), l), m), n), o)], ve sporech týkajících se směn a šeků a jiných cenných papírů [viz. § 9 odst. 3 písm. p)], ve sporech z obchodů na komoditní burze [viz. § 9 odst. 3 písm. q)], ve věcech kapitálového trhu [viz. § 9 odst. 3 písm. s)], v řízení o neplatnosti smlouvy nebo dohody evropské společnosti [viz. § 9 odst. 3 písm. t)] , ve věcech jednání shromáždění společenství vlastníků jednotek [viz. § 9 odst. 3 písm. u)] , v řízení o zrušení veřejné výzkumné instituce a její likvidaci a o jmenování a odvolání jejího likvidátora [viz. § 9 odst. 3 písm. v)] a ve věcech přeměn obchodních společností a družstev podle zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů [viz. § 9 odst. 3 písm. w)].

Podle ustanovení § 9 odst. 3 písm. r) o.s.ř. je dána věcná příslušnost krajských soudů ve sporech mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti z dalších obchodních závazkových vztahů, včetně sporů o náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení, s výjimkou některých taxativně uvedených sporů (ze smluv o úvěru, o běžném účtu, o vkladovém účtu, o určení vlastnictví k nemovitostem a o neplatnosti smlouvy o převodu vlastnictví k nemovitostem, o práva k cizím věcem, týkající se nájmu nemovitostí a o peněžité plnění, jestliže částka požadovaná žalobcem nepřevyšuje 100.000,- Kč; přitom se nepřihlíží k příslušenství pohledávky).

Pokud se týká **věcné příslušnosti** krajských soudů jako soudů prvního stupně, je pro její určení rozhodná hmotněprávní povaha věci, s výjimkou věcné příslušnosti krajských soudů v obchodních věcech, a to konkrétně v poněkud matoucím shora citovaném ustanovení § 9 odst. 3 písm. r) o.s.ř. Bodem 6. výše citovaného ustanovení, je založena věcná příslušnost krajského soudu v prvním stupni pouze tehdy, jestliže jde o peněžité plnění a žalovaná částka je vyšší než 100.000,- Kč. V tomto případě je tedy nezbytné též přihlížet k hodnotě sporu (ratio valoris), je však nutné neopomenout část věty za středníkem bodu 6., neboť k příslušenství pohledávky se nepřihlíží. Spory o peněžité plnění převyšující

100.000,- Kč jsou svěřeny krajským soudům proto, neboť u nich lze obvykle předpokládat vyšší právní a skutkovou náročnost řešených případů.

V souvislosti se zmiňovaným **ustanovením § 9 odst. 3 písm. r) o.s.ř.** lze kladně hodnotit souhrnnou novelu občanského soudního řádu, která odstranila do té doby nevyjasněnou otázku, zda se dřívější slovní spojení „mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti“ týkalo pouze sporů „o náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení“, či se vázalo ke všem sporům z „dalších obchodních závazkových vztahů“. Nově jasně formulované ustanovení § 9 odst. 3 písm. r) o.s.ř. napříště nebude vyvolávat polemiky ohledně gramatického výkladu předchozího nejasně formulovaného ustanovení. Je proto již nepochybné, že věcná příslušnost krajských soudů je ve smyslu tohoto ustanovení dána ve všech sporech z dalších (v předchozích ustanoveních neuvedených) závazkových vztahů mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti, a vždy také ve sporech mezi nimi o náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení, a proto lze zpřesnění tohoto ustanovení uvítat.

Podle ustanovení § 9 odst. 4 o.s.ř. krajské soudy rozhodují jako soudy prvního stupně v insolvenčním řízení a incidenčních sporech.

Věcná příslušnost Nejvyššího soudu

Podle ustanovení **§ 9 odst. 5 o.s.ř.** může být zvláštním předpisem založena věcná příslušnost Nejvyššího soudu. Nejvyšší soud potom rozhoduje nejen v první, ale vlastně i v jediné instanci. Zvláštním předpisem, který zakládá věcnou příslušnost Nejvyššího soudu, je např. § 67 ZMPS. Za podmínek stanovených v tomto zákoně Nejvyšší soud uznává pravomocná cizí rozhodnutí.⁶²

Občanský soudní řád dále v ustanovení § 9a upravuje věcnou příslušnost k projednání žaloby z hlavní intervence. Z povahy věci nemůže být věcně

⁶² Blíže: Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 124.

příslušný jiný soud, než ten, u něhož již probíhá v prvním stupni řízení o věci nebo právu, k němuž hlavní intervenient uplatňuje svůj nárok.

4.2.3. Funkční příslušnost

Funkční příslušnost vymezuje rozsah působnosti mezi jednotlivými články soustavy soudů tak, že určuje, který článek má projednat a rozhodnout konkrétní stejnou věc. Jde v podstatě o určení toho, který soud je povolán k řízení o daném opravném prostředku, ať už řádném nebo mimořádném.

Ustanovení **§ 10 o.s.ř.** upravuje funkční příslušnost **k odvolacímu řízení**, která je odvozena od věcné příslušnosti tak, že v případě, že byl v 1. stupni věcně příslušný okresní soud, je k řízení o odvolání funkčně příslušný krajský soud, v jehož obvodu se okresní soud nalézal, byl-li v 1. stupni věcně příslušný krajský soud, je k řízení o odvolání funkčně příslušný vrchní soud, v jehož obvodu se krajský soud nalézal. Protože zákon vychází z toho, že odvoláním lze napadnout jedině rozhodnutí soudu prvního stupně (srov. § 201 o.s.ř.), upravuje také funkční příslušnost jen v souvislosti s odvoláním proti rozhodnutí soudu prvního stupně, a to v závislosti na tom, zda je tímto soudem okresní nebo krajský soud.

Dle ustanovení **§ 10a o.s.ř. o dovoláních** proti rozhodnutím odvolacích soudů (tj. jak soudů krajských, tak vrchních) rozhoduje vždy Nejvyšší soud.

Funkční příslušnost k řízení **o žalobách na obnovu řízení a pro zmatečnost** je dána těm soudům, které o věci rozhodovaly v 1. stupni s výjimkou stanovenou v ustanovení § 235a o.s.ř.⁶³

⁶³ Blíže Stavinohová J., Hlavsa P., Civilní proces a organizace soudnictví, Masarykova univerzita Brno, 2003, str. 198.

4.2.4. Místní příslušnost

Místní příslušnost vymezuje rozsah působnosti mezi soudy stejného článku soustavy tak, že určuje, který soud má projednat a rozhodnout konkrétní věc. Pro stanovení místní příslušnosti je nezbytné, aby každý soud měl určen územní obvod své působnosti (k tomu srov. přílohy č. 1-7 ZSS). Územní obvody působnosti soudů se však u nás nekryjí s územně správním členěním státu, což je způsobeno tím, že navazují na předchozí územní uspořádání.

Místní příslušnost lze rozlišovat na **příslušnost obecnou**, na **zvláštní příslušnost danou na výběr** a na **zvláštní příslušnost výlučnou**. Vzájemný vztah mezi nimi spočívá především v tom, že není-li to vyloučeno, platí příslušnost obecná. Zvláštní příslušnost daná na výběr nevylučuje příslušnost obecnou, ale žalobce má na výběr, zda podá žalobu u tohoto soudu nebo u soudu obecného. Zvláštní příslušnost výlučná nepřipouští, aby ve věcech, jichž se týká, byl příslušný jakýkoli jiný soud, ať už obecný nebo daný na výběr.

Obecná místní příslušnost

Základním pravidlem pro obecnou místní příslušnost je, že k řízení je místně příslušný obecný soud žalovaného, popřípadě účastníka proti němuž návrh směřuje (§ 84 o.s.ř.). To znamená, že žalobce musí podat **ve sporném řízení** žalobu u obecného soudu žalovaného, tj. v místě určeném podle ustanovení § 85 a 85a o.s.ř. (autor sequitur forum rei). Naopak okolnost, že účastníci **nesporného řízení** nemají postavení stran, má přímý vliv i na určení místní příslušnosti soudu. V nesporném řízení nepřipadá v úvahu obecná místní příslušnost, pro kterou je rozhodující obecný soud žalovaného. Rovněž ustanovení o příslušnosti dané na výběr nelze použít, neboť jde pouze o alternativu k příslušnosti obecné. Proto se místní příslušnost v nesporném řízení řídí výhradně ustanovením § 88 o.s.ř. o výlučné příslušnosti, i když se toto ustanovení nevztahuje jen na nesporné řízení, ale i na některé případy řízení sporného (k tomu viz. níže zvláštní místní příslušnost výlučná).

Zásadní vymezení obecného soudu obsahuje ustanovení § 85 o.s.ř., a to tak, že se diferencuje podle toho, o jaký jde subjekt (z hlediska hmotného práva).⁶⁴

Obecným soudem fyzické osoby je soud, v jehož obvodu měla v den zahájení řízení své bydliště, a nemá-li bydliště, soud, v jehož obvodu se zdržuje. V případě, že má fyzická osoba bydliště na více místech, přičemž se všemi těmito místy je spojen její úmysl se tam zdržovat trvale, má v těchto případech fyzická osoba více obecných soudů; žalobce si proto může vybrat, u kterého z těchto více místně příslušných soudů podá žalobu.

K řízení o výkon rozhodnutí je pro místní příslušnost soudu v zásadě určujícím faktorem obecný soud povinného. Nemá-li povinný obecný soud v České republice, je k nařízení a provedení výkonu rozhodnutí příslušný soud, v jehož obvodu má povinný majetek (§ 252 odst. 1 a 2 o.s.ř.).

Obsah *pojmu „bydliště“*, tak jak ho užívá občanský soudní řád, však není totožný s obsahem pojmu „trvalý pobyt“, kterého užívají předpisy správního práva upravující evidenci obyvatel. Zpravidla se sice tyto pojmy budou překrývat, ne vždy však zápis v identifikačním dokladu (např. v občanském průkazu nebo jiném dokladu totožnosti) či v evidenci obyvatel o trvalém pobytu fyzické osoby bude totožný se skutečným bydlištěm této osoby. **Bydlištěm fyzické osoby se rozumí obec, respektive městský obvod, v němž tato osoba bydlí s úmyslem se tam trvale zdržovat.** Bydlištěm je zejména místo, kde má fyzická osoba svůj byt, rodinu, popřípadě kde pracuje, jestliže tam také bydlí.

Okolnosti dočasného charakteru, jako např. pobyt v nemocnici, výkon trestu odnětí svobody, studium apod., nemají vliv na bydliště fyzické osoby, nejsou-li současně doprovázeny takovými okolnostmi, z nichž lze s jistotou usuzovat, že fyzická osoba se v místě původně dočasného pobytu zdržuje s úmyslem zde trvale bydlet.⁶⁵

⁶⁴ Blíže: Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 124 a 397.

⁶⁵ Viz. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2005, sp. zn. 30 Cdo 444/2004.

V této souvislosti je třeba zmínit **návrh nového občanského zákoníku**,⁶⁶ jehož osnova stanoví kritéria pro určení bydliště tak, že dle navrhovaného ustanovení § 67 „*má člověk bydliště v místě, kde se zdržuje s úmyslem žít tam s výhradou změny okolností trvale. Takový úmysl může vyplývat z jeho prohlášení nebo z okolností případu. Nemá-li člověk bydliště, považuje se za ně místo, kde žije. Nelze-li takové místo zjistit, anebo lze-li je zjistit jen s nepoměrnými obtížemi, považuje se za bydliště člověka místo, kde má majetek, popřípadě místo, kde měl bydliště naposledy.*“ Návrh tedy vychází z tradičního pojetí, že rozhodují aspekty faktické, nikoli administrativní. Nevylučuje se možnost, že člověk má bydliště na více místech. Dále se v navrženém ustanovení konstruuje cestou fikce bydliště i pro člověka, který skutečné bydliště nemá. Vychází se přitom z pojetí, že každý má právo žít podle svého, není však možné, aby tento způsob života byl na újmu okolí, a aby tudíž třetí osoby byly mimo jiné též neúměrně zatěžovány pátráním po jeho bydlišti.⁶⁷ Taková úprava bude mít značný význam pro doručování, plnění a řadu dalších případů a proto ji lze uvítat.

Obecným soudem fyzické osoby - podnikatele v obchodních věcech je okresní soud, v jehož obvodu má fyzická osoba místo podnikání; nemá-li místo podnikání, je jejím obecným soudem okresní soud, v jehož obvodu má bydliště, popř. se tam zdržuje (§ 85 odst. 2). Místem podnikání fyzické osoby je adresa zapsaná jako její místo podnikání v obchodním rejstříku nebo v jiné zákonem upravené evidenci (srov. § 2 odst. 3 ObZ).

Nejde-li o věc obchodní, platí i pro fyzickou osobu, která je podnikatelem, určení jejího obecného soudu podle ustanovení § 85 odst. 1 o.s.ř.

Obecným soudem právnické osoby je okresní soud, v jehož obvodu má sídlo. V souladu s ustanovení § 19c odst. 2 OZ, musí být sídlo určeno adresou, kde

⁶⁶ Základním obecným ideovým zdrojem rekodifikace je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z roku 1937, který po koncepční stránce navazoval na Obecný občanský zákoník z roku 1811. Počátkem ledna 2009 předložilo Ministerstvo spravedlnosti návrh občanského zákoníku vládě k dalšímu projednání. Na počátku dubna 2009 projednala Legislativní rada vlády návrh nového občanského zákoníku a rozhodla, že jej doporučí vládě k přijetí. Dne 27. 4. 2009 vláda nový občanský zákoník schválila.

⁶⁷ Srov. návrh § 67 nového občanského zákoníku a důvodové zprávy k němu, dostupný ze stránek Ministerstva spravedlnosti ČR: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/navrh-zakona.html>, [citováno dne 9. září 2008].

právnícká osoba sídlí skutečně, tedy místem, kde je umístěna její správa a kde se veřejnost může s právníckou osobou stýkat.

Pro posouzení místní příslušnosti soudu podle ustanovení § 84 a § 85 odst. 3 o.s.ř. není určující jen sídlo žalované právnícké osoby zapsané v obchodním rejstříku, ale i její skutečné sídlo (§ 19c odst. 3 OZ).⁶⁸

Obecným soudem insolvenčního správce při výkonu jeho funkce je okresní soud, v jehož obvodu má sídlo.

Obecným soudem státu je okresní soud, v jehož obvodu má sídlo organizační složka státu příslušná podle zvláštního právního předpisu (zejména podle zákona č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů nebo zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů). Nelze-li takto místě příslušný soud určit, je obecným soudem státu okresní soud, v jehož obvodu nastala právní skutečnost, která je důvodem vzniku uplatněného nároku.

Obecným soudem obce je okresní soud, v jehož obvodu má obec své území.

Obecným soudem vyššího územně samosprávného celku⁶⁹ je okresní soud, v jehož obvodu mají sídlo jeho orgány.

Protože občanský soudní řád v ustanovení § 9 odst. 1 až 4 rozděluje věcnou příslušnost mezi okresní a krajské soudy, je třeba určit také místní příslušnost ve věcech, které se v prvním stupni projednávají a rozhodují u krajského soudu. V takovém případě v souladu s ustanovením § 85a o.s.ř., je-li v prvním stupni věcně příslušný krajský soud a místní příslušnost se řídí obecným soudem účastníka, je místně příslušným krajský soud, v jehož obvodu je obecný soud účastníka (srov. přílohu č. 2 ZSS).

⁶⁸ Viz. Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 10. 2. 2005, sp.zn. 55 Co 6/2005.

⁶⁹ Srov. čl. 99 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů.

Nemá-li žalovaný občan České republiky obecný soud, anebo nemá-li obecný soud v České republice, je příslušný soud, v jehož obvodu měl v České republice poslední známé bydliště. Majetková práva proti tomu, kdo nemá jiný příslušný soud v České republice, lze uplatnit u soudu, v jehož obvodu má majetek. Pojem majetkové právo je v této souvislosti pravidelně vykládán poměrně široce, spíše negativním vymezením tak, že vyloučeny jsou pouze věci osobního stavu a ochrana osobních nemajetkových práv. Majetek zahrnuje věci movité i nemovité, ale i pohledávky.

Zvláštní místní příslušnost daná na výběr

Zvláštní místní příslušnost daná na výběr je upravena v ustanovení § 87 o.s.ř. a vztahuje se jen na sporné řízení. Je na žalobci, zda podá návrh u obecného soudu žalovaného, popřípadě u krajského soudu uvedeného v ustanovení § 85a o.s.ř., anebo zda zvolí podle okolností soud na výběr daný v případě, že přichází v úvahu některá z možností uvedených v ustanovení § 87 odst. 1 písm. a), b), c), e) nebo f) o.s.ř. Může jít o soud, v jehož obvodu je stálé pracoviště žalovaného; došlo ke skutečnosti, která zakládá právo na náhradu škody; je umístěna organizační složka podniku fyzické nebo právnické osoby, která je žalovanou, týká-li se spor této složky; je platební místo, uplatňuje-li se právo ze směnky, šeku nebo jiného cenného papíru a je sídlo burzy, jde-li o spor z burzovního obchodu. Podle ustanovení § 87 odst. 2 o.s.ř. v případě insolvenčního řízení, v němž se má řešit úpadek nebo hrozící úpadek osoby, tvořící s dlužníkem koncern, je vedle soudu uvedeného v ustanovení § 85a o.s.ř. k řízení příslušný také soud, u něhož probíhá insolvenční řízení řešící úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka.

Na úmysl žalobce zvolit soud příslušný podle ustanovení § 87 o.s.ř. se usuzuje jednak ze skutečností rozhodných pro posouzení příslušnosti určitého soudu, které jsou uvedeny v žalobě, jednak z toho, že žaloba byla podána právě u tohoto soudu.⁷⁰

⁷⁰ Blíže: Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 382, 384.

Právo volby místní příslušnosti na výběr dané podle ustanovení § 87 o.s.ř. přísluší jen žalobci a ten jej provede tak, že u některého ze soudů, které přicházejí v úvahu, žalobu podá. Pokud žalobce tohoto práva nevyužije třeba tím, že podá žalobu u soudu, který místně příslušný být vůbec nemůže, nepřísluší tuto volbu vykonat ani soudu ani žalovanému. Je-li tedy podána žaloba u soudu zcela místně nepříslušného, nesmí tento soud postoupit věc jinému soudu, než který je příslušný na prvním místě, tj. soudu obecnému a postoupení věci soudu pouze na výběr danému vůbec nepřichází v úvahu, neboť tuto volbu nemůže provést nikdy ani žalovaný.⁷¹

Zvláštní místní příslušnost výlučná

Při výlučné místní příslušnosti, upravené v ustanovení § 88 o.s.ř., musí řízení proběhnout u takto určeného soudu místo soudu obecného nebo soudu daného na výběr. Většina výlučných místních příslušností se týká nesporných řízení [srov. § 88 písm. c), d), e), f), g), i), j), k), q), s) a u) o.s.ř.].

Pokud jde o řízení sporné, týká se výlučná příslušnost řízení o rozvod nebo o neplatnost manželství, kdy je dána příslušnost soudu, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště, pokud alespoň jeden z manželů v obvodu tohoto soudu bydlí; není-li tohoto soudu, je příslušný obecný soud žalovaného, a není-li tohoto soudu, obecný soud žalobce [§ 88 písm. a)]. Soud, který rozhodoval o rozvodu, je příslušný i k řízení o vypořádání společného jmění manželů nebo jiného majetku anebo o zrušení společného nájmu bytu [§ 88 písm. b)]. Výlučně místně příslušným je dále soud, v jehož obvodu je nemovitost, týká-li se řízení práva k ní [§ 88 písm. h)]; soud v jehož obvodu probíhá řízení o dědictví, jde-li o rozhodnutí sporu v souvislosti s řízením o dědictví [§ 88 písm. l)]; u něhož probíhá řízení o úschovách, jde-li o rozhodnutí, že ten, kdo odporoval vydání předmětu řízení žadateli, je povinen s tím souhlasit [§ 88 písm. m)]; u něhož je prováděn výkon rozhodnutí, jde-li o vyloučení věci z výkonu rozhodnutí, nebo o rozhodnutí o pravosti, výši, skupině nebo pořadí pohledávek přihlášených

⁷¹ Viz. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 2. 2003, sp. zn. 5 Cmo 47/2003.

k rozvrhu [§ 88 písm. n)]; u něhož je prováděn konkurs nebo vyrovnání, jde-li o spory jimi vyvolané, ledaže jde o vypořádání společného jmění nebo jiného majetku manželů [§ 88 písm. o)]; jestliže je žalován železniční přepravce, je výlučně příslušným soud sídla jeho organizační jednotky, jíž se spor týká [§ 88 písm. p)]; o výlučnou příslušnost jde také v případě hlavní intervence podle ustanovení § 91a [§ 88 písm. r)] a konečně ve věcech veřejných dražeb podle zákona o veřejných dražbách⁷² je výlučně příslušný soud, v jehož obvodu byla provedena dražba [§ 88 písm. t)].

Úprava v ustanovení § 87 o.s.ř. a § 88 o.s.ř. striktně rozlišuje případy, kdy jde o příslušnost danou na výběr a kdy se jedná o výlučnou příslušnost. Z toho důvodu došlo souhrnnou novelou občanského soudního řádu k přesunu některých částí těchto dvou paragrafů, aby byly odstraněny chyby, které vznikly novelizacemi občanského soudního řádu a aby bylo jednoznačné, v jakých případech se jedná o příslušnost danou na výběr a kdy o příslušnost výlučnou.⁷³ V této souvislosti je však nutné upozornit na čl. II. bod 2. přechodných ustanovení k souhrnné novele občanského soudního řádu, který stanoví že: „pro určení věcné a místní příslušnosti v řízeních, která byla zahájena přede dnem nabytí účinnosti zákona č. 7/2009 Sb., se použijí dosavadní právní předpisy.“

V obchodních věcech připouští zákon **tzv. prorogační dohodu**, na jejímž základě se účastníci řízení mohou písemně dohodnout na místní příslušnosti jiného soudu prvního stupně, avšak s výjimkou výlučné místní příslušnosti. (Do účinnosti souhrnné novely občanského soudního řádu bylo navíc třeba, aby taková smlouva nebo její ověřený opis byly doloženy již v žalobě).

Nelze však opominout, že v některých případech je v občanském soudním řádu stanovena místní příslušnost přímo u konkrétního nesporného řízení (k tomu srov. § 200a odst. 1, § 200e odst. 1, § 200f odst. 3, § 200k odst. 1, § 200p odst. 1, § 200ua odst. 2 a § 200x odst. 3).

⁷² Zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů.

⁷³ Viz. Důvodová zpráva ze dne 9. 4. 2008 k návrhu zákona, kterým se mění občanský soudní řád, Poslanecká sněmovna Parlamentu, strana: tisk 478/0, (ASPI ID): LIT 31458 CZ.

K řízení o výkon rozhodnutí je namísto obecného soudu povinného, jde-li o vymození výživného nezletilého dítěte, příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností své bydliště (viz. § 252 odst. 3 o.s.ř.); jde-li o výkon rozhodnutí prodejem podniku nebo jeho části, je namísto obecného soudu povinného příslušný soud, v jehož obvodu je podnik nebo jeho část [viz. § 252 odst. 4 písm. a); v případě, že se výkon rozhodnutí týká nemovitosti, je namísto obecného soudu povinného příslušný soud, v jehož obvodu je nemovitost [viz. § 252 odst. 4 písm. b)].

4.2.5. Příslušnost soudu podle přímo použitelných předpisů práva Evropského společenství

Nařízení Brusel I. (viz. kapitola 4.1.5.) stanoví v článku 5 až 22 závazná pravidla místní příslušnosti. Podle článku 2 odst. 1, nestanoví-li toto Nařízení jinak, mohou být osoby, které mají bydliště na území některého členského státu, bez ohledu na svou státní příslušnost žalovány u soudů tohoto členského státu. Osoby, které mají bydliště na území některého členského státu, mohou být u soudů jiného členského státu žalovány pouze na základě pravidel v oddílech 2 až 7 kapitoly II. Nařízení. Nařízení rozlišuje tzv. zvláštní příslušnost (srov. článek 5 až 7 Nařízení), příslušnost ve věcech pojištění (srov. článek 8 až 14 Nařízení), příslušnost ve věcech spotřebitelských smluv (srov. článek 15 až 21 Nařízení), výlučnou příslušnost (srov. článek 22 Nařízení) a ujednání o příslušnosti (srov. článek 23 a 24 Nařízení). V článku 25 Nařízení je upraven postup soudů členských států při přezkoumání příslušnosti tak, že soud členského státu, v případě, že je u něj zahájeno řízení ve věci, v níž má na základě článku 22 Nařízení výlučnou příslušnost soud jiného členského státu, prohlásí bez návrhu, že není příslušný. Bez ohledu na bydliště jsou výlučně příslušnými pro řízení, jejichž předmětem jsou věcná práva k nemovitostem a nájem nemovitostí, soudy členského státu, na jehož území se nemovitost nachází; pro řízení, jejichž předmětem je platnost založení, nulita nebo zrušení společností nebo jiných právnických osob, jsou příslušnými soudy členského státu, na jehož území má společnost, právnická osoba své sídlo;

pro řízení, jejichž předmětem je platnost zápisů do veřejných rejstříků, jsou příslušnými soudy členského státu, na jehož území jsou tyto rejstříky vedeny; pro řízení, jejichž předmětem je zápis nebo platnost patentů, ochranných známek a průmyslových vzorů nebo jiných obdobných práv, jsou příslušnými soudy členského státu, na jehož území bylo požádáno o udělení nebo zápis a pro řízení, jejichž předmětem je výkon rozhodnutí, jsou příslušnými soudy členského státu, na jehož území výkon rozhodnutí byl nebo má být proveden.⁷⁴

Závazná pravidla o příslušnosti obsahuje také **Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000**, a to v 1. oddíle kapitoly II. Nařízení v případě rozvodu, rozluky a prohlášení manželství za neplatné a v 2. oddíle kapitoly II. Nařízení v případě rodičovské zodpovědnosti.⁷⁵

4.2.6. Zkoumání příslušnosti a rozhodování o ní

Otázku své příslušnosti zkoumá soud jako jednu z podmínek řízení. To znamená, že důvod k tomu, aby o ní rozhodoval, je dán tehdy, jestliže tato podmínka není splněna a je třeba z toho vyvodit důsledky, anebo tehdy, jestliže její splnění se stane pochybným v důsledku námitky účastníka. Soud zkoumá věcnou (srov. § 104a o.s.ř.) a místní příslušnost (srov. § 105 o.s.ř.); zkoumání funkční příslušnosti není praktické, protože k jejímu přenesení na soud vyššího stupně dochází předepsaným procesním postupem. V případě podaného odvolání proti rozhodnutí odvolacího soudu k vrchnímu soudu, popř. Nejvyššímu soudu je proto třeba řízení zastavit v souladu s ustanovením 104 odst. 1 o.s.ř. pro nedostatek funkční příslušnosti. Nedostatek funkční příslušnosti soudu je neodstranitelným nedostatkem podmínky řízení.

⁷⁴ Srov. čl. 2 až 26 Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000.

⁷⁵ Srov. čl. 3 až 18 Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003.

Při zkoumání **věcné i místní příslušnosti** platí zásada zvaná **perpetuatio fori**, která je pro věcnou i místní příslušnost vyjádřena v ustanovení **§ 11 odst. 1 o.s.ř.** Tato zásada znamená, že pro určení příslušnosti (věcné i místní) jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které tu byly v době zahájení řízení, tj. v den podání žaloby (návrhu na zahájení řízení) u soudu nebo v den, kdy bylo vydáno usnesení podle ustanovení § 81 odst. 3 o.s.ř. (ve věcech výkonu rozhodnutí jsou pro určení místní příslušnosti k nařízení a provedení výkonu rozhodnutí, k činnosti soudu před nařízením výkonu rozhodnutí a k prohlášení o majetku až do skončení každého z těchto řízení rozhodné okolnosti, které tu jsou v době podání návrhu na soudní výkon rozhodnutí nebo návrhu na prohlášení o majetku); jestliže se v průběhu řízení tyto okolnosti změní, nemá to na určení příslušnosti vliv. Věcně a místně příslušným je vždy také soud, jehož příslušnost již není možné podle zákona zkoumat nebo jehož příslušnost byla určena pravomocným rozhodnutím příslušného soudu.

Ustanovení § 11 odst. 1 o.s.ř. bylo souhrnnou novelou občanského soudního řádu upřesněno tak, aby bylo nepochybné, že byla-li příslušnost soudu (jak místní, tak věcná) určena pravomocným rozhodnutím soudu (typicky podle § 104a až § 105), nelze ji dále zkoumat, a to ani při zkoumání podmínek řízení v rámci odvolacího či dovolacího řízení. Totéž platí, jestliže již nadále - ve smyslu dalších stadií řízení - nelze příslušnost soudu zkoumat (např. podle nového znění § 105 odst. 1 o.s.ř.).⁷⁶

Výjimku ze zásady perpetuatio fori představuje **institut přenesení příslušnosti**, který se uplatňuje výlučně ohledně místní příslušnosti a spočívá v tom, že příslušný soud může přenést příslušnost na jiný soud, jestliže se v průběhu řízení změní okolnosti, podle nichž se příslušnost posuzuje [k tomu srov. § 177 odst. 2 o.s.ř.(viz. kapitola 4.2.6.2.), § 200a odst. 3 o.s.ř. a § 252 odst. 5 o.s.ř.].

Mezi zkoumáním věcné a místní příslušnosti existuje základní rozdíl v tom, kdy v průběhu procesu k tomuto zkoumání dochází.

⁷⁶ Viz. Důvodová zpráva ze dne 9. 4. 2008 k návrhu zákona, kterým se mění občanský soudní řád, Poslanecká sněmovna Parlamentu, strana: tisk 478/0, (ASPI ID): LIT 31458 CZ.

4.2.6.1. Zkoumání věcné příslušnosti

Věcnou příslušnost zkoumá soud kdykoli za řízení, přičemž platí, že pro její zkoumání jsou vždy určující okolnosti, které zde byly v době zahájení řízení.⁷⁷ Úprava zkoumání věcné příslušnosti vychází z toho, že nelze připustit, aby ve věci rozhodoval věcně nepřislušný soud. Proto je soud prvního stupně povinen a oprávněn zkoumat věcnou příslušnost v průběhu celého řízení až do vyhlášení rozhodnutí, kterým se řízení končí. Uvedená úprava je dovedena důsledně až do odvolacího [srov. § 205a odst. 1 písm. a) o.s.ř. a § 221 odst. 1 písm. b) o.s.ř.] a dovolacího řízení (§ 242 odst. 3 o.s.ř.). Jestliže **odvolací soud zjistí**, že ve věci rozhodoval věcně nepřislušný soud, pak tato vada sama o sobě vede neodvratně k tomu, že odvolací soud odvoláním **napadené rozhodnutí zruší a věc postoupí přímo soudu věcně příslušnému** ve smyslu ustanovení § 221 odst. 2 písm. b) o.s.ř.⁷⁸ Stejně platí i pro řízení dovolací (srov. § 243b odst. 3 o.s.ř.).

Úprava sporů o věcnou příslušnost (ať vyvolaných námitkou účastníka či v důsledku zkoumání věcné příslušnosti soudem) je založena na jednoduchém procesním principu. O tom, který ze soudů je věcně příslušný, rozhoduje soud jediným konečným rozhodnutím. Činí tak zásadně vrchní soud [je-li sporné, zda věc má být v prvním stupni rozhodnuta okresním soudem, krajským soudem nebo vrchním soudem (srov. § 104a odst. 2 o.s.ř.)], výjimečně pak Nejvyšší soud [je-li sporné, zda věc patří v prvním stupni Nejvyššímu soudu (srov. § 104a odst. 4 o.s.ř.)].

Soud, u něhož bylo řízení zahájeno a který má za to, že není věcně příslušný, věc předloží bez vydání zvláštního rozhodnutí, tj. s průvodním dopisem, soudu oprávněnému ve sporu o věcnou příslušnost rozhodnout a ve své zprávě **uvede důvody pro předložení věci**. Vysloví se k tomu, proč dochází k závěru k tomu, že není soudem věcně příslušným, jakož i k tomu, který soud – druhově – je podle jeho názoru soudem věcně příslušným. Vzhledem k tomu, že účastníci mají právo se k tomuto postupu a soudem uváděným důvodům vyjádřit, je soud povinen ještě před tím, než předloží věc k rozhodnutí o věcné příslušnosti, vyžádat si od

⁷⁷ Blíže: Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 128.

⁷⁸ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2409/2005.

účastníků řízení stanovisko k zamýšlenému postupu, popřípadě jim umožnit, aby se k této otázce jinak vyjádřili. Soud je povinen zprostředkovat účastníkům také důvody, z nichž usuzuje na nedostatek své věcné příslušnosti. Výzva obsahující tyto informace může být opatřena doložkou podle ustanovení § 101 odst. 4 o.s.ř., soud je oprávněn stanovit účastníkům lhůtu, ve které se mají k zamýšlenému postupu soudu vyjádřit s tím, že nevyjádří-li se v určené lhůtě, bude soud předpokládat, že nemají námitky. Soud, u něhož bylo řízení zahájeno, předloží spis k rozhodnutí o věcné příslušnosti buď svému nadřízenému vrchnímu soudu, nebo Nejvyššímu soudu.

V této souvislosti je třeba upozornit na to, že v některých případech z obsahu podané žaloby vyplývá, že se jí žalobci domáhají dvou zcela odlišných nároků, k jejichž projednání a rozhodnutí je dána různá věcná příslušnost soudů. Jako konkrétní případ uvádím žalobu podanou u okresního soudu, kterou se jednak žalobce domáhá náhrady škody ve smyslu ustanovení § 420 a násl. OZ a jednak požaduje náhradu nemajetkové újmy v penězích ve smyslu ustanovení § 13 odst. 2 OZ. V případě náhrady nemajetkové újmy v penězích je však dána věcná příslušnost krajských soudů, neboť se jedná o žalobu na ochranu osobnosti, o které rozhoduje podle ustanovení § 9 odst. 2 písm. a) o.s.ř. krajský soud jako soud prvního stupně. V daném případě, je z procesního hlediska nutné ještě předtím, než je věc předložena k rozhodnutí vrchnímu soudu ve smyslu ustanovení § 104a odst. 2 o.s.ř., aby okresní soud nejprve usnesením, proti němuž není odvolání přípustné, vyloučil věc náhrady nemajetkové újmy k samostatnému řízení. O takto vyloučené věci je nutné založit nový spis, jehož základem bude opis usnesení o vyloučení věci. Do spisu se dále vloží stejnopis žaloby, popřípadě opisy těch částí původního spisu, kterých je v něm dále třeba a které jsou podle uvážení předsedy senátu, který o vyloučení rozhodl, současně nezbytné k rozhodnutí o vyloučení věci.⁷⁹ V daném případě tedy součástí spisu o vyloučené věci bude výzva účastníkům, kterou soud sděluje účastníkům důvody, pro které se domnívá, že není v dané věci věcně příslušným a případně také podaná vyjádření od účastníků k tomuto postupu soudu.

⁷⁹ Srov. ustanovení § 178 Instrukce Ministerstva spravedlnosti č.j. 505/2001 - Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších změn a doplňků.

Na tomto místě je třeba uvést, že pojem „nadřízený soud“, je-li použit občanským soudním řádem k určení věcné příslušnosti soudu, vychází z organizačních vztahů uvnitř soustavy soudů, nikoli ze vztahů instančních, a proto jej nelze zaměňovat s pojmem „odvolací soud“. ⁸⁰

Povinnost předložit věc soudu oprávněnému rozhodnout ve sporu o věcnou příslušnost má soud, u něhož bylo řízení zahájeno též v případě, že nedostatek věcné příslušnosti **namítl některý z účastníků řízení**, i v tomto případě mají ostatní účastníci právo se k námitce vyjádřit. Je proto především v zájmu účastníků řízení, aby všude tam, kde jsou pochybnosti o věcné příslušnosti soudu, byla ihned na začátku řízení závazným rozhodnutím vrchního nebo Nejvyššího soudu tato otázka vyřešena.

Dospěje-li vrchní nebo Nejvyšší soud k závěru, že **je sám věcně příslušný**, věc bez vydání zvláštního rozhodnutí o věcné příslušnosti **projedná a rozhodne**. Zjistí-li, že věcně **příslušné jsou jiné (nižší) soudy**, vydá o tom, usnesení, ve kterém určí, které soudy jsou k projednání a rozhodnutí věci příslušné v prvním stupni; jde o určení druhové, tzn., že nadřízený soud neurčuje, který konkrétní soud je ve věci v prvním stupni věcně příslušný. Jsou-li jako věcně příslušné určeny jiné soudy, než u kterých bylo podáním žaloby nebo jiného návrhu řízení zahájeno, obsahuje usnesení také výrok o tom, kterému z těchto soudů bude věc k dalšímu řízení postoupena; určení tohoto soudu má jen technickou povahu, a proto není vyloučeno, aby soud, jemuž byla takto věc postoupena, při zkoumání své místní příslušnosti dospěl k závěru, že není soudem místně příslušným a vyslovil podle ustanovení § 105 odst. 2 o.s.ř. svoji místní nepříslušnost (srov. § 104a odst. 6 o.s.ř.).

Usnesení vrchního nebo Nejvyššího soudu může, ale nemusí být odůvodněno (srov. § 169 odst. 2 o.s.ř.); přičemž důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád,

⁸⁰ Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 8. 2006, sp. zn. 29 Odo 1130/2006.

ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony předpokládá, že k odůvodnění usnesení soud přistoupí tehdy, je-li to potřebné z hlediska rozhodování obdobných sporů o věcnou příslušnost.⁸¹

Usnesení vrchního soudu nebo Nejvyššího soudu je konečné [nelze proti němu podat odvolání, neboť se nejedná o rozhodnutí vydané okresním nebo krajským soudem v prvním stupni (srov. § 201 o.s.ř.), dovolání, neboť nejde o pravomocné rozhodnutí odvolacího soudu (srov. § 236 o.s.ř.), ani žalobu na obnovu řízení, protože rozhodnutí o věcné příslušnosti není pravomocným rozsudkem nebo pravomocným usnesením, kterým bylo rozhodnuto ve věci samé (srov. § 228 o.s.ř.) nebo žalobu pro zmatečnost z důvodu absence pravomocného rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu, kterým bylo řízení skončeno (srov. § 229 o.s.ř.)] **a závazné** ve výroku o určení, které soudy jsou k projednání a rozhodnutí věci příslušné v prvním stupni.⁸²

Přezkum rozhodnutí vrchního soudu určujícího podle ustanovení § 104a odst. 2 o.s.ř., který soud je k projednání a rozhodnutí věci příslušný v prvním stupni, je v rámci soustavy obecných soudů vyloučen. Občanský soudní řád a ani jiný právní předpis proto neupravují funkční příslušnost soudu pro další projednání nesouhlasného podání podaného proti takovému rozhodnutí vrchního soudu. Otázka věcné příslušnosti v dalším řízení (včetně řízení odvolacího nebo dovolacího) nemůže být znovu nastolena, a to ani na základě zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, ve znění pozdějších předpisů.⁸³

Zvláštní režim zkoumání věcné příslušnosti podle ustanovení § 104b o.s.ř. však platí pro případy, že jde o **věc správního soudnictví**. Jestliže soud, u kterého byla podána žaloba v občanském soudním řízení, dospěje k závěru, že k projednání a rozhodnutí věci jsou věcně příslušné soudy ve správním soudnictví, vydá (podle povahy, o které má být ve správním soudnictví rozhodnuto) buď usnesení

⁸¹ Viz. Důvodová zpráva ze dne 1. 1. 2000 k novele občanského soudního řádu provedené zák. č. 30/2000 Sb., Zvláštní část, Poslanecká sněmovna Parlamentu, strana : tisk 257, (ASPI ID): LIT13566CZ.

⁸² Blíže: Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 461, 462.

⁸³ Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2007, sp. zn. 21 Nd 154/2007.

o zastavení řízení (§ 104b odst. 1 o.s.ř.) nebo usnesení, jímž vysloví, že není věcně příslušný a rozhodne o postoupení věci věcně příslušnému soudu, který rozhoduje věci správního soudnictví. Právní účinky spojené s podáním návrhu zůstávají zachovány (§ 104b odst. 2 o.s.ř.).

4.2.6.2. Zkoumání místní příslušnosti

Podle ustanovení § 105 odst. 1 o.s.ř. **zkoumá soud místní příslušnost jen do skončení přípravného jednání podle ustanovení § 114c. V případě, že soud neprovedl tuto přípravu jednání, zkoumá soud místní příslušnost jen před tím, než začne jednat o věci samé, nebo rozhodl-li o věci samé bez jednání, jen před vydáním rozhodnutí; to neplatí, jde-li o platební rozkaz, elektronický platební rozkaz nebo evropský platební rozkaz. Později ji soud zkoumá pouze tehdy, nebyla-li provedena příprava jednání podle ustanovení § 114c o.s.ř., a jen k námitce účastníka, která byla uplatněna při prvním úkonu, který účastníku přísluší.** Výslovně se dále stanoví, že k úkonům a jednáním (k rozhodnutím), které v rámci přípravy jednání provedl věcně nepřislušný soud, nelze při zkoumání místní příslušnosti přihlížet. Úprava vychází **ze zásady perpetuatio fori**, která ovládá věcnou i místní příslušnost, avšak zkoumání místní příslušnosti se soustřeďuje jen na začátek řízení, přičemž případný nedostatek místní příslušnosti je nadále zhojen. Soud je oprávněn z vlastní iniciativy zkoumat svou místní příslušnost jen do skončení přípravného jednání, respektive do té doby, než začne jednat ve věci samé. Uvedený časový úsek je v kontextu ustanovení § 115 odst. 1 o.s.ř. a § 118 odst. 1 o.s.ř. ukončen zpravidla výzvou předsedy senátu (samosoudce), aby žalobce přednesl žalobu. Přednesením nebo přečtením žaloby předsedou senátu (samosoudcem) soud začne jednat ve věci samé a po tomto úkonu může místní příslušnost zkoumat jedinečně k námitce účastníka uplatněné při prvním úkonu, který mu přísluší. Prvním úkonem, který účastníku přísluší, je jeho první procesní úkon adresovaný soudu buď z jeho iniciativy, nebo na výzvu soudu. **Institut přípravného jednání** byl souhrnnou novelou občanského soudního řádu zaveden proto, aby mohl soud věc při jediném jednání skutečně rozhodnout. V rámci tohoto přípravného jednání ve

smyslu ustanovení **§ 114c odst. 3 písm. a) o.s.ř.** předseda senátu v součinnosti s účastníky objasní, zda jsou splněny podmínky řízení, a případně přijme opatření k odstranění zjištěného nedostatku podmínek řízení. Vzhledem k nově zařazenému institutu přípravného jednání bylo proto třeba upravit i zkoumání místní příslušnosti jako podmínky řízení, a to v návaznosti na zvolený nebo stanovený způsob přípravy jednání.

V případě, že soud **rozhoduje o věci samé bez jednání**, tedy vydává-li platební rozkaz (elektronický platební rozkaz, evropský platební rozkaz), rozsudek pro uznání nebo rozsudek pro zmeškání, popřípadě postupuje-li podle ustanovení § 115a o.s.ř., je oprávněn **zkoumat** místní příslušnost **jen do vydání rozhodnutí ve věci samé**. Výjimkou je však rozkazní řízení v případě, že se nepodaří platební rozkaz soudu doručit do vlastních rukou žalovaného a soud jej pro nedoručitelnost zruší, pak má právo zkoumat svou místní příslušnost, neboť ve většině případů soud až při následném pátrání po bydlišti žalovaného zjistí, že žalovaný má bydliště v obvodu jiného okresního (krajského) soudu, než u kterého bylo zahájeno řízení. Také účastníkům náleží námitka místní nepříslušnosti, ovšem nejpozději při prvním procesním úkonu, kterým se na soud obrací po podání odporu anebo po zrušení platebního rozkazu soudem. Velmi často soudy prvního stupně ve výroku platebního rozkazu ukládají žalovaným, aby se v případě, že podají odpor proti platebnímu rozkazu (elektronickému platebnímu rozkazu nebo evropskému platebnímu rozkazu), písemně vyjádřili ve smyslu ustanovení § 114b o.s.ř. k žalobě, která je jim zároveň s platebním rozkazem doručena. Za první procesní úkon po zrušení platebního rozkazu je nutno v takovém případě považovat vyjádření žalovaného k žalobě, k jehož podání je vyzván usnesením podle ustanovení § 114b odst. 2 o.s.ř., nikoli pokládat za první procesní úkon podaný odpor proti platebnímu rozkazu. Jestliže žalovaný na výzvu soudu k vyjádření nereaguje (tedy ani neuplatní námitku místní nepříslušnosti), nemůže soud k později uplatněné námitce přihlédnout.⁸⁴

⁸⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2006, sp. zn. 33 Odo 1455/2006.

Ve věcech výkonu rozhodnutí se při zkoumání věcné a místní příslušnosti a při řešení sporů o ni soud postupuje přiměřeně podle ustanovení § 104a a 105 o.s.ř. Užitím těchto ustanovení však nesmí být zmařen účel výkonu rozhodnutí, soud proto vydaná rozhodnutí o věcné a místní příslušnosti povinnému doručí nejdříve současně s usnesením, kterým bylo rozhodnuto o nařízení výkonu rozhodnutí; uvedené neplatí pouze, nemůže-li být dřívějším doručením těchto rozhodnutí zmařen účel navrženého výkonu, např. jde-li o výkon rozhodnutí vyklizením, rozdělením společné nemovitosti nebo provedením prací a výkonů.⁸⁵ Okresní soudy se však často nesprávně tomuto postoupení věci brání právě s poukazem na skutečnost, že nebylo postupováno v souladu s ustanovením § 105 odst. 2 o.s.ř., neboť usnesení, jímž byla vyslovena místní nepřislusnost, nenabýlo právní moci vzhledem k tomu, že povinnému dosud nebylo doručeno.

Dojde-li soud po zkoumání své příslušnosti k závěru, že není soudem místně příslušným, **vysloví usnesením, proti němuž lze podat odvolání, svou místní nepřislusnost a současně rozhodne, kterému místně příslušnému soudu bude věc po právní moci usnesení postoupena.** Obdobně soud rozhoduje o námitce uplatněné účastníkem řízení, má-li ji za důvodnou (§ 105 odst. 2 o.s.ř.). Jakmile usnesení nabude právní moci, postoupí spis soudu ve výroku určenému.

Soud, jemuž byla věc postoupena je oprávněn sám znovu posoudit svou místní příslusnost. Jestliže nesouhlasí se závěrem postupujícího soudu, předloží spis svému nadřízenému soudu a v předkládací zprávě uvede důvody nesouhlasu (srov. § 105 odst. 3 o.s.ř.).

Zvláštní případ nesouhlasu soudu s postoupením věci upravuje ustanovení **§ 177 odst. 2 o.s.ř.** Místní příslusnost soudu se i ve věcech péče soudu o nezletilé řídí zásadou perpetuatio fori vyjádřenou v ustanovení § 11 odst. 1 o.s.ř. Místně příslušným ve věcech péče o nezletilé je obecný soud dítěte podle ustanovení § 88

⁸⁵ Srov. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2006, sp.zn. Cpnj 200/2005 k výkladu zákona č. 120/2001 Sb., a Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář II. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 1365.

písm. c) o.s.ř. Je proto vyloučeno, aby soud, jehož místní příslušnost byla založena prvním rozhodnutím ve věci péče o nezletilého, při podání dalšího návrhu na

zahájení řízení reagoval na změnu okolností, podle nichž se posuzuje místní příslušnost soudu, vyslovením místní nepřislušnosti podle ustanovení § 105 o.s.ř. Taková skutečnost může být pouze důvodem k **přenesení příslušnosti** podle ustanovení § 177 odst. 2 o.s.ř. Rozhodným hlediskem pro přenesení příslušnosti na jiný soud je zájem dítěte, uvažovaný především ve vztahu ke konkrétnímu řízení. Jestliže soud, na který byla přenesena místní příslušnost, s přenesením nesouhlasí, předloží spis svému nadřízenému soudu.

Z pohledu praktických zkušeností s rozhodováním Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci o místní příslušnosti podle ustanovení § 105 odst. 3 o.s.ř. mohu uvést, že množství předkládaných nesouhlasů s postoupením věci od okresních soudů není zanedbatelné (viz. statistika níže). V této souvislosti poukážu na několik praktických problémů. Ve většině případů okresní soudy při vyslovování místní nepřislušnosti nesprávně usuzují na obecný soud žalovaného pouze z údajů zjištěných z evidence obyvatel, aniž by již dále zkoumaly, zda se toto evidované bydliště žalovaného také shoduje s jeho skutečným bydlištěm, a to navíc se zřetelem na stav, který tu byl v den zahájení řízení. Uvedu pro příklad, za jakých okolností dochází nejčastěji k tomu, že věc je předkládána krajskému soudu k rozhodnutí o místní příslušnosti: žalobce označí v žalobě žalovaného adresou bydliště; soud poté zjistí, že žalovaný na adrese označené v žalobě žalobcem nebydlí (např. tak, že se mu vrátí zasílaná výzva k vyjádření se k žalobě s poznámkou pošty, že adresát je na této adrese neznámý) a prvním krokem (v případě, že tak neučiní bezprostředně již poté, co je u něj zahájeno řízení) je následně to, že si soud vyžádá výpis z centrální evidence obyvatel ohledně bydliště žalovaného. Pokud má žalovaný trvalé bydliště v obvodě jiného soudu, ihned soud vysloví místní nepřislušnost a spis postoupí soudu, v jehož obvodu má žalovaný registrovaný pobyt dle údajů zjištěných z centrální evidence obyvatel, a to aniž by předtím zkoumal, zda v místě registrovaného trvalého pobytu také žalovaný bydlí fakticky (k doručení usnesení, jímž vyslovil místní nepřislušnost nejčastěji ustanoví opatrovníkem některého ze zaměstnanců soudu). Soud, jemuž je takto

věc postoupena, se brání tomuto postoupení právě s poukazem, že z údajů získaných z evidence obyvatel nelze usuzovat na skutečné bydliště žalovaného, a věc předkládá krajskému soudu ve smyslu ustanovení § 105 odst. 3 o.s.ř. k rozhodnutí. Pouze na základě skutečností, jež jsou obsahem spisu však ve většině případů nelze jednoznačně vyslovit důvodnost nebo nedůvodnost nesouhlasu s postoupením věci, neboť takové okolnosti, z nichž by bylo zřejmé, v jakém obvodu soudu měl žalovaný v době zahájení řízení, ve smyslu zásady perpetuatio fori, své bydliště, jednoznačně nevyplývají. Krajskému soudu pak v takovém případě nezbyvá nic jiného, aby mohl o příslušnosti kvalifikovaně rozhodnout, než doplnit řízení různými šetřeními, ať už dotazy na samotné žalované či jejich příbuzné, nebo prošetřovat pobyt žalovaných prostřednictvím Policie ČR. I když krajský soud není vázán žádnou lhůtou, ve které je povinen o důvodnosti nebo nedůvodnosti projeveného nesouhlasu s postoupením rozhodnout, je bohužel tento postup v rozporu s požadavkem na co nejrychlejší rozhodnutí o místní příslušnosti. Domnívám se tedy, že by soudy měly vyslovovat místní nepřislusnost až na základě takových skutečností, z nichž by nepochybně vyplývalo, že žalovaný měl v době zahájení řízení své bydliště ve smyslu ustanovení § 85 o.s.ř. v jiném obvodu soudu, než u kterého bylo řízení zahájeno, a nikoli bez dalšího (jak to je ve většině případů obvyklé) pouze na základě údajů zjištěných z centrální evidence obyvatel, neboť žalovaní se mnohdy na takto evidovaných adresách vůbec nezdržují. Velmi často se soud setkává s případy, že žalovaní mají hlášen trvalý pobyt na adresách městských (obecních) úřadů. Podle ustanovení § 10 odst. 4 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů, v případě, že nelze zjistit místo trvalého pobytu občana, rozumí se místem trvalého pobytu tohoto občana sídlo ohlašovny, v jejímž územním obvodu se občan narodil, nebo sídlo zvláštní matriky, v případě, že se narodil v cizině. Uvedené adresy jsou však pouze adresami evidenčními a takový trvalý pobyt žalovaného není pro určení místní příslušnosti rozhodný.

Vzhledem k tomu, že neexistuje celorepubliková statistika, ze které by bylo možno zjistit údaje, z nichž by bylo zřejmé, kolik věcí se projednává a rozhoduje v rámci jednotlivých krajských soudů v agendě „Nc“ [tj. rozhodování o místní příslušnosti, o vyloučení soudců (viz. statistika v kapitole 7.1.2.2.) a o přikázání věci] dle jednotlivých druhů řízení, vytvořila jsem za tímto účelem za pomoci

informačního systému Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci statistický přehled (tabulku a graf), který umožní získat konkrétní představu o tom, jak se rozhodování o místní příslušnosti dle ustanovení § 105 odst. 3 o.s.ř. uplatňuje v řízení před tímto krajským soudem, který je dle stanoveného rozvrhu práce ve smyslu ustanovení § 105 odst. 3 o.s.ř. nadřízeným soudem pro Okresní soud v České Lípě, Okresní soud v Jablonci nad Nisou a Okresní soud v Liberci. Konkrétně se týká rozhodování v období let 2006 – 2008. Hodnoty, které jsou předmětem statistického přehledu jsem získala z informačního systému ISVKS.

Rozhodování Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci podle § 105 odst. 3 o.s.ř.(rozhodování o místní příslušnosti) **v roce 2006**

Od okresního soudu	Počet věcí	Způsob vyřízení			Průměrná délka rozhodování v jedné věci /v kalendář. dnech/
		Nesouhlas důvodný	Nesouhlas nedůvodný	Jinak	
Česká Lípa	21	19	2	0	48
Jablonec nad Nisou	11	9	1	1	75
Liberec	23	20	1	2	60
CELKEM	55	48	4	3	61

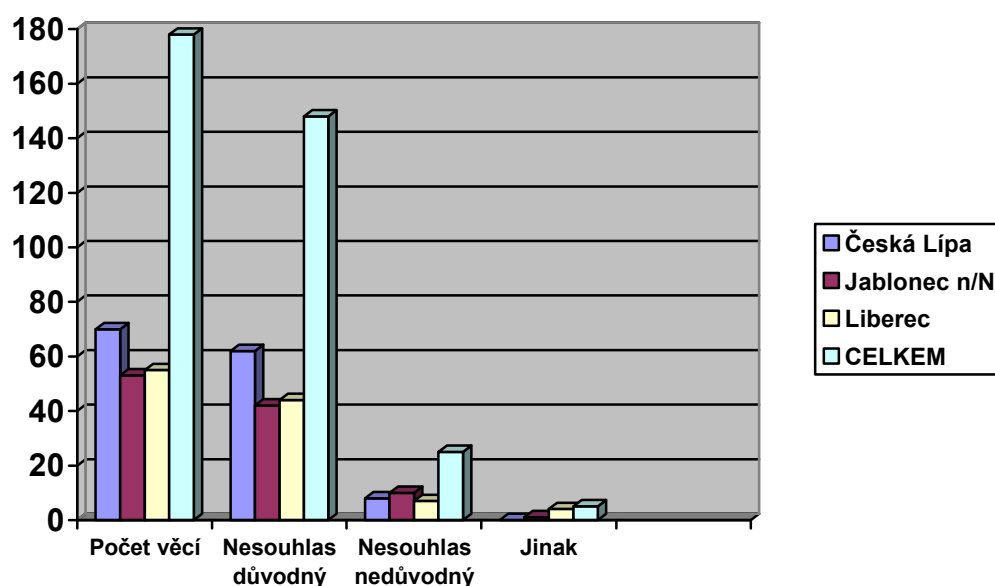
Rozhodování Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci podle
§ 105 odst. 3 o.s.ř. (rozhodování o místní příslušnosti) v roce 2007

Od okresního soudu	Počet věcí	Způsob vyřízení			Průměrná délka rozhodování v jedné věci /v kalendář. dnech/
		Nesouhlas důvodný	Nesouhlas nedůvodný	Jinak	
Česká Lípa	23	20	3	0	73
Jablonec nad Nisou	22	19	3	0	71
Liberec	13	10	3	0	81
CELKEM	58	49	9	0	75

Rozhodování Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci podle
§ 105 odst. 3 o.s.ř. (rozhodování o místní příslušnosti) v roce 2008

Od okresního soudu	Počet věcí	Způsob vyřízení			Průměrná délka rozhodování v jedné věci /v kalendář. dnech/
		Nesouhlas důvodný	Nesouhlas nedůvodný	Jinak	
Česká Lípa	26	23	3	0	75
Jablonec nad Nisou	16	14	2	0	74
Liberec	19	14	3	2	55
CELKEM	61	51	8	2	68

Z následujícího souhrnného grafu, který znázorňuje celkový počet věcí rozhodovaných za poslední tři roky a způsoby jejich vyřízení je zřejmé, že z celkového počtu 178 předložených věcí, byly nesouhlasy okresních soudů ve 148 případech důvodnými (tedy, že místní příslušnost soudu, jemuž byla věc postoupena, nebyla dána). Nedůvodnými (tedy, že místní příslušnost soudu, jemuž byla věc postoupena, byla dána) byly tyto nesouhlasy v poměrně zanedbatelném množství, a to pouze ve 25 případech.



Rozhodnutí nadřízeného soudu nelze napadnout žádným opravným prostředkem (odvoláním, dovoláním, žalobou na obnovu řízení ani žalobou pro zmatečnost).

V ustanovení § 105 odst. 2 o.s.ř. je pamatováno i na situaci, kdy soud po zkoumání své místní příslušnosti dojde k závěru, že není soudem místně příslušným, nemůže se však vyslovit o tom, kterému soudu bude věc postoupena, neboť pro pozitivní závěr o příslušnosti nemá podklady, případně vůbec nelze zjistit skutečnosti rozhodné pro určení místní příslušnosti. V tomto případě v usnesení rozhodne o předložení věci Nejvyššímu soudu, který určí místně příslušný soud.⁸⁶ Jde-li podle ustanovení § 11 odst. 3 o.s.ř. o věc, která patří do

⁸⁶ Blíže: Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 473, 474.

pravomoci soudů České republiky, ale podmínky místní příslušnosti chybějí nebo je nelze zjistit, určí Nejvyšší soud, který soud věc projedná a rozhodne. Jestliže je však známo poslední bydliště žalovaného, nejsou splněny zákonné předpoklady pro určení místně příslušného soudu podle ustanovení § 11 odst. 3 o.s.ř. Nejvyšší soud nemůže určit místně příslušný soud svým rozhodnutím, když podmínky místní příslušnosti nechybějí a lze je zjistit.⁸⁷

K rozhodování o příslušnosti dochází dále v souvislosti s **přikázáním (delegací) věci jinému soudu** téhož stupně. Při delegaci dochází tedy ke změně místní příslušnosti. V ustanovení § 12 o.s.ř. jsou upraveny dvě formy delegace.

V ustanovení § 12 odst. 1 o.s.ř. je upravena tzv. **delegace nutná**, jež je důsledkem vyloučení soudců toho soudu, který byl soudem věcně, místně a funkčně příslušným k projednání a rozhodnutí věci, případně k rozhodnutí o opravném prostředku (k vyloučení soudců srov. kapitulu 7.1.)

V ustanovení § 12 odst. 2 o.s.ř. je upravena **delegace vhodná**. K rozhodování o vhodné delegaci může dojít jak na návrh účastníka, tak i z iniciativy soudu. Vždy je třeba, aby soud, jehož věc má být delegována, zjistil stanovisko všech účastníků k navrhované (uvažované) delegaci, neboť toto stanovisko má zásadní význam pro posouzení podmínek vhodnosti. Zákon výslovně zdůrazňuje právo účastníků vyjádřit se k důvodu delegace a k určení soudu, kterému má být věc přikázána. Důvody vhodnosti mohou být různé v závislosti na předmětu řízení, postavení účastníků a jiných okolnostech. Zpravidla se vhodnou delegací předchází nutnosti dožádání.⁸⁸

Při rozhodování o delegaci vhodné, je však nutné vždy zohlednit, že přikázání věci jinému soudu představuje výjimku ze základní zásady obecné místní příslušnosti soudu, který má věc projednat. Obecné soudy jsou povinny posoudit, zda v posuzované věci existují natolik zásadní důvody vhodnosti, které dovolují učinit výjimku z ústavně zaručeného práva účastníka na zákonného soudce ve

⁸⁷ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 3. 2008, sp. zn. 32 Nd 400/2007.

⁸⁸ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 49, 473, 474.

smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny, podle něhož nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Princip zákonného soudce představuje v demokratickém právním státě jednu z garancí nezávislého a nestranného soudního rozhodování. Dodržení obecných zákonných podmínek určení příslušnosti soudu je zárukou toho, že nedojde k libovolnému určování příslušnosti soudu, jehož cílem by mohlo být ovlivnění výsledku soudního rozhodování. Obecná místní příslušnost soudu, který má věc projednat, je zásadou základní, a případná delegace věci jinému příslušnému soudu je pouze výjimkou z této zásady, kterou je vždy třeba vykládat restriktivně.⁸⁹

Předpokladem přikázání věci z důvodu vhodnosti je existence okolností, jež umožňují hospodárnější a rychlejší projednání věci. Institut delegace vhodné nemůže sloužit k „nápravě“ rozhodnutí, jimiž byla vyřešena otázka místní příslušnosti. Pokud se tedy účastníci řízení snaží dosáhnout „nápravy“ podle jejich názoru nesprávných rozhodnutí soudů, institut delegace vhodné tomuto cíli sloužit nemůže.⁹⁰

⁸⁹ Srov. náleze Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. III. ÚS 2853/07.

⁹⁰ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2007, sp. zn. 29 Nd 346/2007.

5. Procesní podmínky na straně účastníků

Žádné ze soudních řízení ve věcech soukromoprávních nemůže probíhat bez účastníků, tj. subjektů práv a povinností, které jsou předmětem řízení. Účastníky také z tohoto důvodu považujeme vedle soudu za tzv. **základní procesní subjekty**, tj. subjekty, jež svojí činností mohou ovlivňovat zahájení, průběh i ukončení civilního soudního řízení. Pro přesné vymezení toho, kdo je účastníkem konkrétního soudního řízení v civilních věcech, je nutné nejdříve obecně stanovit předpoklady účastenství, tedy přesně určit, kdo je způsobilý být účastníkem takového soudního řízení a kdy je způsobilý v tomto řízení samostatně jednat. Již z výše uvedeného vyplývá, že český právní řád, jako ostatně i právní řády dalších evropských států, rozlišuje v civilně procesním právu dvojí způsobilost účastníků řízení, a to způsobilost být účastníkem a procesní způsobilost.

5.1. Způsobilost být účastníkem řízení

Způsobilost být účastníkem (procesní subjektivita) znamená, **právní způsobilost být nositelem procesních práv a povinností**. Ze samotného označení způsobilosti být účastníkem řízení vyplývá, že se jedná o institut procesního práva přesně vymezující, kdo může být účastníkem civilního soudního řízení, tj. o právech a povinnostech koho může být jednáno a rozhodováno.

5.1.1. Způsobilost fyzických osob být účastníkem řízení

Způsobilost být účastníkem řízení je upravena v ustanovení § 19 o.s.ř. a je přiznána všem subjektům, které mají způsobilost mít práva a povinnosti (právní subjektivitu). Občanský soudní řád tak při vymezení procesněprávní subjektivity odkazuje na hmotněprávní úpravu. Pro občanskoprávní, rodinněprávní a obchodněprávní vztahy je relevantní právní úprava obsažená v ustanovení § 7 a 18 OZ. Způsobilost mít práva a povinnosti a tedy i způsobilost být účastníkem řízení mají dle těchto ustanovení fyzické osoby a osoby právnické.

Fyzické osoby nabývají právní subjektivitu narozením, má ji však i počaté dítě, pokud se narodí živé (*nasciturus*). Jestliže je splněna uvedená odkládací podmínka, může být i *nasciturus* účastníkem civilního řízení. Okamžik nabytí jeho procesní subjektivity splývá s okamžikem početí dítěte, ale účinky procesní subjektivity nastávají až jeho narozením. Soud musí zkoumat, zda se počaté dítě narodilo živé (byť by žilo třeba jen několik minut), neboť jen za této podmínky procesní subjektivita *nascitura* trvá. Nezletilé dítě, případně teprve počaté dítě, které se ovšem narodí živé, může být účastníkem jakéhokoliv civilního soudního řízení sporného i nesporného, v jehož rámci je poskytována ochrana jeho porušeným nebo ohroženým subjektivním právům nebo oprávněným zájmům. Je-li tedy například zahájeno dědické řízení a zjistí-li se v jeho průběhu, že jedním z dědiců nebo dědicem výlučným je v konkrétním případě *nasciturus*, musí být toto řízení přerušeno. S počatým dítětem je třeba počítat jako s možným účastníkem dědického řízení, je však třeba vyčkat, zda se narodí živé. Teprve narozením živého dítěte se plně projeví jeho procesní subjektivita, tedy způsobilost být účastníkem dědického řízení se všemi právními důsledky z toho plynoucími.⁹¹

V této souvislosti je třeba upozornit na **návrh nového občanského zákoníku**. V zásadních otázkách osnova respektuje dosavadní stav, pouze upřesňuje některé otázky, které dosud výslovně upraveny nebyly. Dle navrhovaného ustanovení § 29 se: „*na počaté dítě hledí jako na již narozené, pokud to odpovídá jeho zájmům, přitom se má za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se živé, hledí se na něj, jako by nikdy nebylo.*“ U počatého dítěte se pro případ jeho zrození jako živého finguje toto zrození ke dni jeho početí, především však pouze v ohledu na konstituce práv tohoto dítěte vůči třetím osobám. Ustanovení tudíž nelze uplatnit v neprospěch *nascitura*. Toto normativní řešení odpovídá staré zásadě *nasciturus iam pro nato habetur quotiones de commodo eius agitur* (ten, kdo se má narodit, pokládá se již za narozeného, kdykoli se jedná o jeho prospěch). Pro případ pochybností se vyvratitelnou domněnkou uzavírá, že se dítě narodilo živé.⁹²

⁹¹ Viz. Gregorová Z., Hrušáková M., Stavínková J., K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům nezletilých, *Právní rozhledy* č. 2, 1997, str. 53.

⁹² Srov. návrh § 29 nového občanského zákoníku a důvodovou zprávu k němu, dostupný ze stránek Ministerstva spravedlnosti ČR: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/navrh-zakona.html>, [citováno dne 9. září 2008].

Fyzická osoba nemůže být právní subjektivita zbavena a nemůže dojít ani k jejímu omezení.

V pracovněprávních vztazích vzniká způsobilost fyzické osoby být účastníkem řízení (mít práva a povinnosti) jako zaměstnance dnem, kdy dosáhne 15 let věku (s tím, že jako den nástupu do práce nesmí být sjednán den, který by předcházel dni, kdy ukončí povinnou školní docházku) Způsobilost fyzické osoby být účastníkem řízení jako zaměstnavatel vzniká narozením (srov. § 6 a § 10 ZP).

5.1.2. Způsobilost právnických osob být účastníkem řízení

Způsobilost být účastníkem řízení dále mají ve smyslu ustanovení § 19 části věty před středníkem o.s.ř. právnické osoby.

Právnickými osobami jsou podle ustanovení **§ 18 odst. 2 OZ**:

- sdružení fyzických a právnických osob (jde např. o obchodní společnosti, družstva, politické strany a politická hnutí, profesní a zájmové komory apod.),
- účelová sdružení majetku (např. nadace, obecně prospěšné společnosti a další),
- jednotky územní samosprávy, tj. obce a kraje,
- jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon (např. státní podniky, Český rozhlas, Česká televize, Česká národní banka, Pozemkový fond České republiky a další).

Způsobilost mít práva a povinnosti nabývají vznikem, tj. zapsáním do obchodního nebo jiného zákonem určeného rejstříku, popřípadě jiným zákonem stanoveným způsobem, pozbývají jí pak dnem zániku.⁹³

⁹³ Viz. Šínová R., Způsobilost být účastníkem civilního soudního řízení s přihlédnutím k relevantní judikatuře, Jurisprudence č. 5, 2005, str. 19,20.

5.1.3. Způsobilost státu být účastníkem řízení

Způsobilým účastníkem řízení je ve smyslu ustanovení § 19 části věty před středníkem o.s.ř. také stát. Stát (rozumí se Česká republika) je právnickou osobou, vystupuje-li jako účastník občanskoprávních, pracovněprávních nebo jiných soukromoprávních vztahů. Od 1.ledna 2001, tj. od účinnosti zákona o majetku České republiky,⁹⁴ nejsou organizační složky státu právnickými osobami (srov. § 3 cit. zákona).

5.1.4. Způsobilost být účastníkem řízení přiznaná zákonem

Ten, kdo nemá způsobilost mít práva a povinnosti, zásadně není způsobilým účastníkem řízení. Zákon však – jak vyplývá z ustanovení § 19 části věty za středníkem o.s.ř. – mu může takovou způsobilost přiznat. Ten, komu zákon přiznává způsobilost být účastníkem řízení má v občanském soudním řízení stejné právní postavení (stejná procesní práva a povinnosti) jako ten, kdo je způsobilým účastníkem řízení z titulu své právní subjektivity.

Zákon může přiznat způsobilost být účastníkem řízení jak výslovně (tak, že určitému subjektu způsobilost být účastníkem řízení přímo přizná) nebo tak, že s ním (mlčky) zachází jako se způsobilým účastníkem řízení.

Zákon přiznává způsobilost být účastníkem řízení například:

- Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, jestliže podal při splnění zákonem stanovených předpokladů vlastním jménem žalobu o neplatnost smlouvy o převodu vlastnictví věci nebo smlouvy o převodu cenných papírů, jejichž účastníkem není stát ani státní organizace, nebo jestliže do takového řízení vstoupil (srov. § 11 a 12 zákona č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů),

⁹⁴ Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů.

- správci daně, a to věcech správy daní (§ 1 odst. 2 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů),
- státnímu zastupitelství (srov. § 21 a 29 zákona č. 2/1991 Sb., o kolektivním vyjednávání, ve znění pozdějších předpisů, § 42 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů a § 35 odst. 3 o.s.ř.),
- Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže (§ 200h o.s.ř.),
- příslušnému orgánu Policie ČR, který vydal rozhodnutí o zajištění cizince (§ 200p odst. 2 o.s.ř.),
- volební komisi, která organizovala volby do rady zaměstnanců nebo volby zástupce pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (§ 200x o.s.ř.),
- celnímu úřadu, a to pro incidenční řízení ve věci vyměřování a vybírání cla, daní nebo poplatků,
- správnímu orgánu, který podal u soudu návrh na nařízení výkonu rozhodnutí podle § 105 odst. 2 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů atd.

5.1.4. Zkoumání způsobilosti být účastníkem řízení

Způsobilost být účastníkem řízení patří k podmínkám řízení, proto je soud povinen **nejen po zahájení řízení, ale i kdykoli za řízení zkoumat**, zda ten, kdo v řízení vystupuje jako účastník řízení, má skutečně způsobilost být účastníkem řízení. Nedostatek způsobilosti být účastníkem řízení je **neodstranitelným nedostatkem podmínky řízení, pro který je třeba řízení zastavit (§ 104 odst. 1 o.s.ř.)**. Ten, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení totiž nemůže v občanském soudním řízení vstoupit do procesních vztahů, v takto vadném řízení nemůže vzniknout nebo pokračovat procesněprávní vztah, neboť zde chybí jeden z jeho základních prvků – jeden ze subjektů procesněprávního vztahu – a v řízení není možné pokračovat. Podle ustanovení § 104 odst. 1 o.s.ř. lze ovšem postupovat jen tehdy, byl-li účastník v žalobě (v návrhu na zahájení řízení) řádně označen, takže není důvod k postupu podle ustanovení § 43 o.s.ř.

O nedostatek této způsobilosti jde nejen tehdy, jestliže označený účastník řízení **nikdy neměl** podle hmotného práva způsobilost mít práva a povinnosti, popřípadě

mu zákon způsobilost být účastníkem řízení nikdy nepřiznával, ale i když osoba jinak způsobilá být účastníkem řízení ještě **před zahájením řízení zemřela (zanikla).**⁹⁵

Nejvyšší soud v jednom ze svých rozhodnutí dospěl k závěru, že: „*v případě, že byl účastník řízení prohlášen za mrtvého, má rozsudek, jímž byl prohlášen za mrtvého, z hlediska zkoumání podmínek řízení účinky ex nunc. Jestliže byl účastník prohlášen za mrtvého až po zahájení řízení ve věci, ztratil způsobilost být účastníkem takového řízení právní mocí rozsudku o prohlášení za mrtvého, tedy ex nunc.*“ V daném případě se jednalo o to, že soud prvního stupně rozsudkem, který nabyl právní moci dne 25. 3. 2004 prohlásil žalovaného za mrtvého a za den jeho smrti byl označen 1. květen 2000, neboť od tohoto data byl žalovaný nezvěstný (žaloba byla podána u soudu dne 8. 10. 2002). Soud prvního stupně dospěl k závěru, že se v posuzovaném případě účinky rozsudku o prohlášení za mrtvého váží právě ke dni 1. 5. 2000, jenž byl označen za den smrti žalovaného, tedy že nastávají ex tunc. Řízení pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení v den jeho zahájení zastavil. Odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Nejvyšší soud ČR k dovolání žalobce obě rozhodnutí zrušil, neboť žalovaný měl v den zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení, před zahájením řízení nezemřel a ani nebyl rozhodnutím soudu prohlášen za mrtvého. Podmínka řízení – způsobilost žalovaného být účastníkem řízení v den jeho zahájení – byla splněna. Žalovaný byl prohlášen za mrtvého až po zahájení řízení, rozsudek nabyt právní moci dne 25. 3. 2004. Až s účinky od právní moci tohoto rozsudku, jenž má konstitutivní povahu, ztratil žalovaný prohlášením za mrtvého způsobilost být účastníkem tohoto řízení. V dalším řízení je tedy soud prvního stupně povinen postupovat podle ustanovení § 107 o.s.ř.⁹⁶

Naproti tomu **ztratí-li účastník řízení způsobilost být účastníkem řízení v době po zahájení řízení** do jeho pravomocného skončení, posoudí soud podle povahy věci, zda má řízení **zastavit nebo přerušit**, anebo zda v něm může

⁹⁵ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 72.

⁹⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2006, sp. zn. 33 Odo 240/2005.

pokračovat (§ 107 odst. 1 o.s.ř.). Pro nedostatek způsobilosti být účastníkem řízení v den jeho zahájení soud řízení zastaví.

5.1.5. Označení účastníků v občanském soudním řízení

S procesní subjektivitou souvisí problematika správného označování účastníků řízení, ať již na straně žalobce (navrhovatele), tak i na straně – a to především – žalovaného (odpůrce). Je vcelku logické, že k pochybením na žalující straně dochází poměrně zřídka, neboť žalobce sám sebe zpravidla označí správně. Oproti tomu na straně žalované dochází k chybám a nesprávnostem relativně často. Nesprávné označení je rovněž častější v případech právnických osob, zatímco u fyzických osob dochází k nesprávnému označení vzácněji.

Fyzická osoba musí být v souladu s ustanovením § 42 odst. 4 a § 79 odst. 1 o.s.ř. označena jménem, tj. jménem a příjmením. V principu by tedy nemělo u fyzických docházet při jejich označování k nesprávnostem a nepřesnostem. Zcela jiná je však situace s označováním právnických osob, kde dosti často dochází k pochybení při označování účastníků a posuzování procesních důsledků s tím spojených, a to jak ze strany účastníků řízení, tak i ze strany soudů. Právnické osoby se jako účastníci řízení označují v závislosti na tom, jakou mají organizačně právní formu. Obchodní společnost, družstvo nebo jiná právnická osoba, která vzniká zápisem do obchodního rejstříku nebo která se zapisuje do obchodního rejstříku, se označuje jako účastník řízení uvedením své obchodní firmy nebo názvu, pod kterým byla zřízena, a sídla. Stát se jako účastník řízení označuje uvedením jeho názvu (tj. Česká republika) a toho, kdo je oprávněn za stát před soudem vystupovat, tj. buď Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových nebo organizační složka, která je příslušná za stát před soudem vystupovat, včetně adresy sídla této složky (srov. § 79 odst. 1 o.s.ř.).

Odlišení pouhé vady návrhu a nedostatku procesních podmínek spočívajících v nedostatku způsobilosti být účastníkem řízení přináší v praxi časté obtíže, a ani soudní praxe není v pohledu na řešení této problematiky zcela jednotná.

Některé soudy, jakmile zjistí, že označení účastníka není odpovídající, vyzývají žalobce k odstranění vady podání ve smyslu ustanovení § 43 o.s.ř., anebo dokonce samy opraví označení účastníka. Některé soudy nezřídka přistupují k zastavení řízení s odůvodněním, že nepřesně či nesprávně označený účastník neexistuje a není tudíž způsobilý být účastníkem řízení.⁹⁷

5.1.6. Poučovací povinnost soudu ve smyslu ustanovení § 5 o.s.ř.

O tom, do jaké míry, jakým způsobem a o čem má soud poučit účastníka v případě hrozící prohry ve sporu, neexistuje u odborné veřejnosti shoda. Obtížně lze nalézt u jednoho soudu dva soudce, kteří by tuto poučovací povinnost vnímali a interpretovali stejně.

Poučovací povinnost lze definovat jako souhrn veškerých informací, které soud musí stranám a osobám zúčastněným na sporu poskytnout, aby tyto strany a osoby neutrpěly újmu z důvodu neznalosti svých procesních práv a povinností, případně z nevědomosti o své povinnosti tvrdit a prokazovat konkrétní hmotněprávní nárok.⁹⁸

Poučovací povinnost soudu lze rozdělit podle několika kritérií. Obecná poučovací povinnost, uložená soudům v ustanovení § 5 o.s.ř., je doplněna speciální poučovací povinností, např. v ustanovení § 43 odst. 1 (oprava a doplnění podání), § 30 o.s.ř. (požádat o ustanovení zástupce), § 52 odst. 1 o.s.ř. (předvedení), § 126 odst. 2 o.s.ř. (poučení svědka), § 131 o.s.ř. (poučení k výslechu účastníků), § 157 odst. 1 o.s.ř. (poučení o odvolání do rozsudku), § 169 odst. 1 (poučení o odvolání do usnesení) a další týkající se některých nesporných řízení a některých povinností ve vykonávacím řízení.

Pouze nesplnění některé této speciální poučovací povinnosti soudu může mít procesněprávní následky, zatímco ustanovení § 5 o.s.ř. je základním ustanovením,

⁹⁷ Blíže: Faldyna F., Označení účastníků v občanském soudním řízení, Právo a podnikání č. 4, Orac, 1996, str. 21.

⁹⁸ Viz: Svoboda K., Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita?, Právní fórum č. 2, 2007, str. 46, 47.

kteřé samo o sobě normativní význam nemá. V občanském soudním řízení má soudce procesní povinnost účastníky poučit (s právními následky, jestliže tak neučiní) pouze tam, kde je to speciálním ustanovením uloženo.

Smyslem poučovací povinnosti je umožnit účastníkům – laikům, aby v řízení jednali bez rizika ztráty zaviněné neznalostí pravidel právního procesu, v němž se ocitli. Jakmile jim tento proces umožňuje, aby v něm – ač laici – jednali bez právního zastoupení, musí jim někdo v zájmu spravedlnosti zprostředkovat alespoň základní „pravidla hry“ a tato povinnost logicky připadá soudci. Naproti tomu právně zastoupeného účastníka by měl o procesních právech a povinnostech informovat jím zvolený zmocněnec. Rozsah poučovací povinnosti má být tedy individuální, vzhledem k osobám a okolnostem případu.

Problematické je z hlediska speciální poučovací povinnosti poučení o nesprávnosti nebo neúplnosti podání podle ustanovení § 43 o.s.ř. Prakticky půjde o náležitosti a obsah žaloby a tedy otázku, kam až jde povinnost soudu poučovat žalobce o nedostatecích a vadách žaloby, a to zejména zda má soud žalobce poučit nejen ve věci správného označení účastníků, ale i tehdy, je-li žalován někdo, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení.⁹⁹

Názory na rozsah poučovací povinnosti v takovém případě nejsou jednotné, jednotná není zcela ani judikatura Nejvyššího soudu ČR v případě, že je za účastníka řízení označena nižší organizační složka právnické osoby, která nemá způsobilost být účastníkem řízení. Ještě v roce 2003, a to konkrétně rozhodnutím ze dne 17. 12. 2003 Nejvyšší soud zamítl dovolání žalobce, přičemž dovedl tuto právní větu: „*Ačkoli soud věděl, že ministerstvo jako organizační složka státu nemá tzv. právní subjektivitu a že žalobce měl, pokud chtěl, aby jako žalovaný vystupoval v řízení ten, kdo má způsobilost být účastníkem řízení, žalovaného označit jako „Českou republiku – ministerstvo“, neměl v tomto směru vůči žalobci poučovací povinnost podle ustanovení § 5 o.s.ř., neboť nešlo o poučení o jeho procesních právech a povinnostech, ale o tom, kdo je povinen uspokojit nárok, kterého se odvolatel domáhá žalobou, tedy by šlo o poučení o hmotném právu,*

⁹⁹ Viz. Winterová A., Koho a o čem v procesu poučovat? Acta Universitatis Carolinae – Iuridica č. 4, Karolinum, Praha, 2006, str. 42-44.

kteřé je v občanském soudním řízení nepřípustné.“ Ministerstvo je, jak výslovně uvádí ustanovení § 3 odst. 1 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, organizační složkou státu. Jako organizační složka státu není právníčkou osobou; protože ani zákon nepřiznává ministerstvu způsobilost být účastníkem řízení, není způsobilým účastníkem občanského soudního řízení. V daném případě žalobce označil jako žalovaného Ministerstvo financí ČR. Uvedené označení žalovaného bylo přesné, určité a srozumitelné a nevzbuzovalo žádné pochybnosti o tom, kdo se měl podle údajů v žalobě v řízení jako žalovaný účastnit. Vzhledem k tomu, že z obsahu žaloby nevyplývalo, že by v označení žalovaného v žalobě došlo k chybě v psaní nebo jiné zřejmé nesprávnosti nebo že by údaj označující žalovaného byl v logickém rozporu s vylíčením rozhodujících skutečností, neměl soud prvního stupně důvod postupovat podle ustanovení § 43 o.s.ř., neboť žaloba neobsahovala v označení žalovaného žádné vady, o jejichž odstranění byl povinen pokusit se způsobem uvedeným v ustanovení § 43 o.s.ř.¹⁰⁰

Naproti tomu rozhodnutím ze dne 30. listopadu 2006 Nejvyšší soud ČR zrušil rozhodnutí soudu prvního i druhého stupně, jímž bylo zastaveno řízení pro nedostatek podmínky řízení vzhledem k tomu, že žaloba směřovala proti tomu, kdo nemá právní subjektivitu, neboť: *„jestliže žalobce jako žalovaného označí Ministerstvo zemědělství, avšak ze žaloby vyplývá, že jejím předmětem je mimo jiné tvrzený zásah způsobený státní mocí (tedy státem, tj. Českou republikou), přičemž žalobce v žalobě vychází z toho, že žaluje stát, nejde o žalobu podanou proti ministerstvu jako osobě, která nemá způsobilost být účastníkem řízení.“* Jestliže žaloba neobsahuje v označení účastníků všechny údaje potřebné k označení účastníků řízení, nebo je-li žaloba v označení účastníků řízení neurčitá nebo nesrozumitelná (tj. obsahuje-li označení účastníků řízení, které neumožňuje jejich přesnou identifikaci nebo je-li zjevný logický rozpor mezi označením účastníka řízení a jinými údaji o tomto účastníku obsaženými v žalobě), jde o podání neúplné, neurčité nebo nesrozumitelné a soud je povinen pokusit se takové vady podání odstranit postupem podle ustanovení § 43 o.s.ř.¹⁰¹

¹⁰⁰ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 2003, sp. zn. 33 Odo 720/2003.

¹⁰¹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1959/2006.

Stejně postupoval Nejvyšší soud ČR dále např. v rozhodnutí ze dne 6. prosince 2005, kterým zrušil rozhodnutí soudu prvního i druhého stupně, jímž bylo zastaveno řízení, neboť soud prvního stupně dovodil, že žalobkyní „přesně, určitě a srozumitelně“ označený žalovaný Okresní soud v Berouně nemá způsobilost být účastníkem řízení, neboť je ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 a 2 zákona č. 219/2000 Sb., organizační složkou státu, která není právnickou osobou a nemá vlastní právní subjektivitu. I v daném případě Nejvyšší soud dospěl k závěru, že soud byl povinen pokusit se postupem podle ustanovení § 43 o.s.ř. vadu podání spočívající v nesprávném označení žalovaného odstranit.¹⁰²

Ústavní soud ČR zaujal zcela jednoznačné stanovisko k výše uvedenému, v rozhodnutí ze dne 6. dubna 2004, kterým zrušil rozhodnutí soudu prvního, druhého stupně i Nejvyššího soudu. V daném případě žalobce označil nesprávně jako žalovaného „Nejvyšší kontrolní úřad“, ačkoli správné označení mělo být „Česká republika – Nejvyšší kontrolní úřad“ a z tohoto důvodu bylo řízení z důvodu nedostatku podmínky řízení, který nelze odstranit, zastaveno. Ústavní soud zaujal názor, že: *„pokud je v podání jako účastník řízení označen někdo, kdo účastníkem řízení být nemůže, má podání vadu, k jejímuž odstranění musí být účastník vyzván. Jestliže v daném případě z obsahu žaloby bylo zřejmé, že tato směřuje proti státu a nikoli proti organizační složce státu, která před soudem pouze za stát jedná, ale sama nemůže být účastníkem řízení, bylo zjevné, že podání nemá náležitosti stanovené v ustanovení § 79 odst. 1 o.s.ř., a bylo tedy povinností soudu účastníka řízení podle ustanovení § 43 odst. 1 o.s.ř. vyzvat k odstranění této vady podání. Protože se jedná o vadu, jejíž odstranění brání pokračování řízení, měl soud účastníka poučit o následcích nevyhovění výzvě. Pokud tak obecné soudy neučinily, porušily čl. 90 Ústavy, podle kterého jsou soudy povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům. Poučovací povinnost nelze rozšiřovat tak, aby překračovala rámec poučení o procesních právech a povinnostech účastníků a zasahovala do hmotného práva. Nevybočovalo by z rámce procesního poučení, pokud by soudy vyzvaly žalobce, aby odstranil vadu podání, spočívající v poučení účastníka řízení na straně*

¹⁰² Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 12. 2005, sp. zn. 21 Cdo 167/2005.

žalovaného tak, aby označení účastníka odpovídalo znění ustanovení § 79 odst. 1 o.s.ř., ovšem bez uvedení, jak by mělo takové označení znít konkrétně.“¹⁰³

Dle Ústavního soudu: „i když není věcí obecného soudu, aby žalobce poučoval o hmotném právu a tedy ani v otázce věcné legitimace, neznamená to, že by soud neměl žalobce poučit ve věci správného označení účastníků řízení, např. i tehdy, je-li žalován někdo, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení.“ Ústavní soud zdůraznil že: „soud by měl vždy, než řízení zastaví, dát žalobci možnost věc napravit a vzít přitom v úvahu všechny okolnosti daného případu. Tato skutečnost vyžaduje od soudu zvlášť pečlivý přístup při hodnocení případných formálních nedostatků žaloby, neboť zastavení řízení z uvedeného důvodu znamená vždy zároveň zásah do sféry regulované a chráněné předpisy nejvyšší právní síly a mnohdy je takový zásah natolik intenzivní, že vede i k jejich porušení.“¹⁰⁴

Shrnutí lze vzhledem k výše uvedenému, že posouzení zda v konkrétním případě postupovat dle ustanovení § 43 o.s.ř. a vyzývat účastníky řízení k odstranění vad žaloby nebo řízení dle ustanovení § 104 odst. 1 o.s.ř. zastavit z důvodu neodstranitelného nedostatku řízení spočívajícího v nedostatku způsobilosti být účastníkem řízení, bude poměrně snadné u osob fyzických. Kritériem, zda se v konkrétním případě jedná o osobu, jež je označena tak, že je možné, aby bylo její označení opraveno na základě výzvy k odstranění vady, protože účastník byl uveden pouze neúplně nebo nesprávně či nepřesně je, že její označení nevyvolává pochyby co do identity účastníka.

Je třeba upozornit, že otázku přesného označení účastníka řízení nelze směřovat s tzv. procesním nástupnictvím, při němž ať již v důsledku tzv. univerzální nebo singulární sukcese, se jedná o zcela jinou problematiku, odlišnou od otázky označení účastníků v podání (§ 79 odst. 1 o.s.ř.) a odstraňování vad podání (§ 43 o.s.ř.), anebo s otázkami věcné pasivní či aktivní legitimace.

¹⁰³ Srov. nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 6. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 22/03; dále též např. nálezy ze dne 5. 8. 2004, sp. zn. II. ÚS 73/03; nálezy ze dne 16. 2. 1998, sp. zn. IV. ÚS 490/97 a nálezy ze dne 6. 6. 1995, sp. zn. II. ÚS 79/95.

¹⁰⁴ Srov. nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 15. 8. 2001, sp. zn. I. ÚS 670/2000, dále též např. nálezy ze dne 8. 3. 2000, sp. zn. I. ÚS 355/97.

Ztratí-li účastník způsobilost být účastníkem řízení až po zahájení řízení, postupuje soud podle ustanovení § 107 o.s.ř. Nastala-li po zahájení řízení právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti účastníka řízení, o něž v řízení jde, a účastník tímto způsobem pozbyl aktivní nebo pasivní legitimaci, postupuje se podle ustanovení § 107a o.s.ř.

Věcnou legitimací se v občanském soudním řízení rozumí oprávnění účastníků vyplývající z hmotného práva. Věcnou legitimaci má ten z účastníků, který je nositelem hmotného práva, o něž v řízení jde. Nedostatek věcné legitimace vede k zamítnutí žaloby. Na rozdíl od způsobilosti být účastníkem řízení, která je předpokladem účastenství v řízení a musí být zkoumána hned na počátku řízení, je věcná legitimace předpokladem úspěšnosti žaloby a jako taková bývá bezpečně zjištěna až na konci řízení, protože toto zjištění je vlastně výsledkem procesu. Nedostatek věcné legitimace nebrání účastenství v procesu, brání pouze úspěšnosti žaloby. Své zvláštnosti má však věcná legitimace účastníka **v nesporném řízení**, a to vzhledem k tomu, že účel a povaha nesporného řízení způsobuje, že okruh jeho účastníků musí být stanoven jinak než pro řízení sporné. U navrhovatele jako účastníka nesporného řízení bude třeba posoudit, zda je subjektem hmotněprávního vztahu, který je předmětem řízení, a při záporné odpovědi jeho návrh zamítnout. To však neplatí pro účastníky určené tím, že o jejich právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno (srov. § 94 odst. 1 o.s.ř.). K tomu dochází tehdy, jestliže mají účast na hmotněprávním vztahu, který je předmětem řízení, takže tato účast je předpokladem jejich procesního účastenství. Proto musí mít soud možnost, aby v průběhu řízení revidoval okruh účastníků buď tím, že dalšího účastníka přibere do řízení podle ustanovení § 94 odst. 3 o.s.ř. nebo jeho účast v řízení ukončí podle ustanovení § 94 odst. 4 o.s.ř. Pokud jsou účastníci určeni zvláštním ustanovením zákona (srov. § 94 odst. 2 o.s.ř.), děje se tak obvykle prostřednictvím jejich postavení v hmotněprávním vztahu, takže i zde účastenství a věcná legitimace splývá.¹⁰⁵

Vystupoval-li v řízení jako účastník ten, kdo neměl způsobilost být účastníkem řízení, jde o zmatečnost ve smyslu ustanovení § 229 odst. 1 písm. b) o.s.ř.

¹⁰⁵ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 150, 396.

5.2. Procesní způsobilost

5.2.1. Procesní způsobilost fyzických osob

Procesní způsobilostí se rozumí **způsobilost vykonávat samostatně procesní úkony, neboli způsobilost před soudem samostatně jednat**. Občanský soudní řád nemá žádné ustanovení o tom, kdy a v jakém rozsahu občan, tedy fyzická osoba tuto způsobilost nabývá. V ustanovení § 20 o.s.ř. formuluje pouze oprávnění účastníka tak, že každý může před soudem samostatně jednat v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. Institut procesní způsobilosti je tak do značné míry adekvátní hmotněprávnímu institutu způsobilosti k právním úkonům.

Hmotné právo řeší tuto otázku v ustanovení **§ 8 a § 9 OZ** a v ustanovení **§ 6 a 10 ZP**. Plnou způsobilost k právním úkonům nabývají fyzické osoby zletilostí, tj. dosažením 18 let nebo uzavřením sňatku po šestnáctém roku věku. Nezletilí mají způsobilost jen k takovým úkonům, které odpovídají jejich rozumové a volní vyspělosti.

V souladu s ustanovením § 20 o.s.ř. lze tedy pro účely civilního procesu, respektive řešení otázky procesní způsobilosti účastníků dovodit, že nezletilí mají procesní způsobilost v takovém rozsahu, v jakém mají způsobilost k právním úkonům. Vzhledem k tomu, že také civilně procesní předpisy poskytují zvýšenou ochranu nezletilým dětem, neplatí uvedené pravidlo bezvýhradně. Jestliže to vyžadují okolnosti projednávaného případu, může soud rozhodnout, že ten kdo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (tedy především nezletilý), musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem, třebaže jde o věc, v níž by jinak byl schopen samostatně jednat (srov. § 23 o.s.ř.). Důvodem takového postupu soudu bude zejména zajištění rovného postavení stran v procesu.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Viz. Gregorová Z., Hrušáková M., Stavinohová J., K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům nezletilých, Právní rozhledy č. 2, 1997, str. 53.

V této souvislosti je třeba opět odkázat na **návrh nového občanského zákoníku**, který se navrácí ke starému pojmu svéprávnosti, ale, a to je podstatnější, upravuje v navrhovaném ustanovení § 34 nabytí zletilosti trochu jinak: „*plně svéprávným se stává člověk zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti se svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství.*“ Tradičním jednoslovným označením „svéprávnost“ se současně nahrazuje dosavadní výraz „způsobilost k právním úkonům“, neboť osnova opouští pojem právního úkonu. Osнова nového občanského zákoníku rozlišuje tedy svéprávnost a zletilost. **Zletilosti** nabývá člověk dosažením osmnácti let věku. Rozlišení osob na zletilé a nezletilé se tedy pojí s jediným kritériem, kterým je dosažení určitého věku. Naproti tomu **svéprávnost** je schopnost samostatně právně jednat, vlastním jménem nabývat subjektivní práva a povinnosti. Nabytím zletilosti nabývá člověk zpravidla i svéprávnosti, není to však bezvýjimečné, protože svéprávnosti lze nabýt i před dosažením zletilosti (emancipací, sňatkem), stejně jako zletilý člověk může svéprávnosti pozbýt. Označení osoby jako svéprávné se vyjadřuje, že je svého práva (*sui iuris*), nikoli práva cizího (*alieni iuris*).

V návrhu ustanovení § 42 je upravena možnost **soudního prohlášení nezletilého za svéprávného**, navrhne-li to on sám, anebo zákonný zástupce s jeho souhlasem. Tradiční právní systémy vycházely z pojetí, že lze v určitých případech nezletilému „přidat“, respektive prominout léta (*venia aetatis*), a v důsledku toho jej učinit svéprávným dříve, než dosáhne stanovené věkové hranice.¹⁰⁷ Za splnění podmínky dosažení věku šestnácti let, souhlasu zákonných zástupců a orgánu péče o dítě a osvědčí-li nezletilý, že je schopen sám se živit a obstarat si své záležitosti, se předpokládá, že nebude důvod pro delší soudní řízení, neboť soud bude mít povinnost za těchto okolností návrhu vyhovět.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Naše právo tento institut opustilo v roce 1950 s odůvodněním, že toto řešení není po snížení věku pro dosažení zletilosti na osmnáct let již namístě, a nadále umožnilo dosáhnout plné způsobilosti k právním úkonům před dosažením věku osmnácti let jen uzavřením manželství.

¹⁰⁸ Srov. návrh § 34 a 42 nového občanského zákoníku a důvodové zprávy k němu, dostupný ze stránek Ministerstva spravedlnosti ČR: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/navrh-zakona.html>, [citováno dne 9. září 2008].

Způsobilost k právním úkonům **trvá zásadně až do smrti**. Na rozdíl od právní subjektivity však může být fyzická osoba způsobilosti k právním úkonům soudem zbavena nebo v ní omezena (srov. § 10 OZ). Kdo byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nemá procesní způsobilost a nemůže tedy před soudem samostatně jednat. Kdo byl omezen ve způsobilosti k právním úkonům, může jednat před soudem ve vymezeném rozsahu.

V některých případech zákon přiznává plnou procesní způsobilost jak těm, kteří by ji jinak neměli (srov. např. § 186 odst. 3 o.s.ř.), tak i nezletilým, kteří by ji jinak měli jen v omezeném rozsahu (srov. např. § 180a odst. 2, § 181 odst. 1 větu druhou a § 194 o.s.ř.).

5.2.2. Procesní způsobilost právnických osob, obcí, krajů a státu

U právnických osob je dána procesní způsobilost od okamžiku jejich vzniku a trvá až do jejich zániku. Nedostatek procesní způsobilosti může u právnické osoby nastat, jen jestliže tu není žádná osoba, která by za ni mohla jednat před soudem, nebo je-li v poměrech právnické osoby sporné, kdo je takovou oprávněnou osobou, anebo dochází-li mezi osobami, které jsou oprávněny za ni jednat k takovým rozporům, jež znemožňují právnické osobě řádně činit procesní úkony.

Obce, kraje a stát mají procesní způsobilost v plném rozsahu. Procesní způsobilost těchto účastníků řízení není zákonem omezena, může však být omezeno nebo vyloučeno oprávnění orgánů (zaměstnanců) obce, kraje nebo státu jednat jejich jménem před soudem.

Jednání právnických osob

Právnická osoba - jak vyplývá z povahy věci - může vykonávat svá procesní práva a povinnosti za řízení jen prostřednictvím fyzických osob. Ustanovení § 21 odst. 1 o.s.ř. vypočítává, které osoby mohou jednat za právnickou osobu, přičemž počítá s tím, že to podle zákona mohou být ještě i osoby jiné. Jde o výčet

alternativní a rozsah oprávnění těchto osob je kvalitativně i kvantitativně shodný. Jednání osob uvedených v ustanovení § 21 o.s.ř. představuje přímo (bez dalšího) procesní úkony právnické osoby. Tyto osoby nejsou zástupci ve smyslu ustanovení § 24 a násl. o.s.ř. Ustanovení § 21 o.s.ř. však nevylučuje možnost, aby si právnická osoba zvolila zástupce na základě plné moci. Bude-li udělena plná moc zástupci, nemohou za právnickou osobu současně jednat osoby uvedené v ustanovení § 21 o.s.ř.¹⁰⁹

Nejčastěji jedná za právnickou osobu její statutární orgán, pověřený zaměstnanec či člen, nebo vedoucí odštěpného závodu, anebo prokurista. Důležité je, že každý, kdo jedná za právnickou osobu, musí u soudu své oprávnění prokázat a že v téže věci může za právnickou osobu současně jednat jen jediná osoba fyzická. Za právnickou osobu nemůže však jednat ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy právnické osoby. Kdo bude za právnickou osobu jednat, si musí vyřešit právnická osoba, v souladu s těmito pravidly, sama. Je-li tu však nebezpečí z prodlení, mohl by soud ustanovit opatrovníka právnické osobě, která nemůže před soudem jednat proto, že zde není osoba oprávněná za ni jednat, nebo že je sporné, kdo takovouto osobou je (srov. § 29 odst. 2 o.s.ř.).¹¹⁰

Ustanovení § 21a o.s.ř. stanoví, že **za stát** před soudem vystupuje Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, který je organizační složkou státu, zřízenou zákonem č. 201/2002 Sb., o Úřadu o zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů (srov. § 21a odst. 1 písm. a) o.s.ř.). Nenáleží-li vystupovat před soudem za stát tomuto Úřadu, má toto oprávnění organizační složka státu příslušná podle zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů [srov. § 21a odst. 1 písm. b) o.s.ř.].

Podle ustanovení § 21a odst. 2 o.s.ř. jedná před soudem jménem státu zaměstnanec státu zařazený v Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, kterého tím pověřil generální ředitel tohoto Úřadu, nebo podle odst. 3 téhož

¹⁰⁹ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7.vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 77,80.

¹¹⁰ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 146.

zákonného ustanovení vedoucí organizační složky státu, vystupuje-li před soudem za stát organizační složka státu příslušná podle zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů

5.2.3. Zkoumání procesní způsobilosti

Procesní způsobilost je jednou z podmínek řízení. **Její nedostatek lze odstranit** a soud je povinen v tomto směru učinit vhodná opatření; zastavit řízení je možné jen tehdy, jestliže se nedostatek v procesní způsobilosti vzhledem k přijatým vhodným opatřením nepodařilo odstranit (srov. § 104 odst. 2 o.s.ř.). Ve vztahu k účastníku řízení, který je **fyzickou osobou**, může soud učinit zejména vhodná opatření:

- postarat se, aby byl zastoupen svým zákonným zástupcem (§ 26 a 27 OZ); nemá-li doposud tohoto zástupce, dát příslušnému soudu podnět k jeho ustanovení; kdo je zákonným zástupcem nezletilého dítěte, upravuje ZR [viz. níže bod 1) kapitoly 5.2.4.],
- nemůže-li jej zákonný zástupce zastupovat pro střet zájmů, dát podnět příslušnému soudu k ustanovení zvláštního zástupce (§ 30 OZ),
- nemá-li zákonného zástupce nebo nemůže-li jej tento zástupce zastupovat pro střet zájmů, ustanovit účastníku opatrovníka pro řízení, je-li tu nebezpečí z prodlení (§ 29 odst. 1 o.s.ř.).

Stejně postupuje v případě, ztratí-li fyzická osoba v důsledku pravomocného rozsudku soudu o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům procesní způsobilost během řízení; nelze-li v řízení ihned pokračovat, řízení přeruší. Zastupuje-li však účastníka zástupce na základě platné procesní plné moci, nebrání tato skutečnost pokračování v řízení, i když procesně nezpůsobilému účastníku dosud nebyl ustanoven zákonný zástupce [srov. § 109 odst. 1 písm. a) o.s.ř.].

Spočívá-li nedostatek procesní způsobilosti **právnícké osoby** v tom, že tu není žádná osoba, která by za ni mohla před soudem jednat, nebo v tom, že v poměrech právnícké osoby je spor o to, kdo je takovou oprávněnou osobou, anebo v tom, že

mezi osobami oprávněnými jednat za právnickou osobu dochází k takovým rozporům, které právnické osobě znemožňují řádně činit procesní úkony, ustanoví jí soud opatrovníka (srov. § 29 odst. 2 o.s.ř.).

Vystupoval-li v řízení účastník řízení, který neměl procesní způsobilost, a nebyl-li řádně zastoupen, jde o zmatečnost ve smyslu ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o.s.ř.

5.2.4. Zastoupení účastníků

1) zastoupení na základě zákona

Fyzické osoby, které nemají ve smyslu ustanovení § 20 odst. 1 o.s.ř. procesní způsobilost buď vůbec nebo nemají procesní způsobilost ve věci, jež je předmětem řízení, a jimž ani zákon nepřiznává procesní způsobilost, a které tedy ve sporu nebo v jiné právní věci nemohou samostatně jednat před soudem, musí být zastoupeny svým zákonným zástupcem, jenž ze ně učiní potřebné procesní a jiné úkony.

Zákonným zástupcem nezletilého jsou jeho rodiče (srov. § 36 ZR) nebo soudem ustanovený opatrovník (srov. 37 odst. 2 ZR), respektive soudem ustanovený poručník (srov. § 78 ZR). Nezletilé dítě mohou dále zastupovat osvojitelé (srov. § 63 a násl. ZR), popřípadě v určitém rozsahu i pěstouni (srov. § 45c odst. 2 ZR). Dojde-li ke svěření nezletilého dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče (srov. § 45 odst. 1, 4 ZR), soud vymezí rozsah jejich práv a povinností k dítěti včetně rozsahu zastupování.

Zákonným zástupcem osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům je její opatrovník ustanovený soudem (srov. § 27 odst. 2 OZ a § 192 o.s.ř.).

Nemá-li fyzická osoba, která ve sporu nebo jiné právní věci nemůže samostatně jednat před soudem, zákonného zástupce nebo nemůže-li ji zákonný zástupce

v řízení zastupovat, jde o nedostatek podmínky řízení. **Její nedostatek lze odstranit a soud je povinen v tomto směru učinit vhodná opatření.**

Nemá-li zákonného zástupce ten, kdo ho podle zákona musí mít, soud dá podnět příslušnému soudu k jeho ustanovení. Pokud zákonný zástupce nemůže účastníka zastupovat pro střet zájmů nebo z jiného důvodu, dá soud podnět příslušnému soudu k ustanovení kolizního opatrovníka. V případě nebezpečí z prodlení, soud účastníku řízení, který nemá zákonného zástupce nebo který nemůže být svým zákonným zástupcem zastoupen, ustanoví opatrovníka (srov. § 29 odst. 1 o.s.ř.). Stejně soud postupuje pokud ztratí fyzická osoba v důsledku pravomocného rozsudku soudu o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům procesní způsobilost až v průběhu řízení.¹¹¹

Pravidlem však bývá, že procesně nezpůsobilý má zákonného zástupce. V takovém případě soud zástupce neustanovuje, pouze dbá o to, aby procesně nezpůsobilého účastníka jeho zástupce zastupoval, a jako se zástupcem s ním jedná. Tím, že je zastupován, není však dotčeno účastenství procesně nezpůsobilého účastníka a naopak jeho zástupce se nestává z toho důvodu účastníkem řízení.

2) zastoupení na základě rozhodnutí soudu

Soud však může a má ustanovit opatrovníka také účastníku, který zastoupení potřebuje z jiného důvodu. Pak nejde o zákonné zastoupení, ale o zastoupení na základě rozhodnutí (§ 29 o.s.ř.), a to v následujících případech:¹¹²

a) ustanovení opatrovníka fyzické osobě, která nemá procesní způsobilost

Podle ustanovení § 29 odst. 1 o.s.ř. nemají-li osoby procesně nezpůsobilé zákonného zástupce, může jim soud sám ustanovit opatrovníka, za podmínky, že je tu nebezpečí z prodlení. Nehrozí-li prodlení, soud v řízení vyčká, dokud příslušný

¹¹¹ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 78 a 95.

¹¹² Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 148.

soud neustanoví účastníku zákonného zástupce (kolizního opatrovníka), popřípadě dá podnět příslušnému soudu k přijetí takového opatření. U nezletilých osob se tak děje v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé (srov. § 176 a násl. o.s.ř.), u zletilých osob v řízení opatrovnickém (§ 192 o.s.ř.).

b) ustanovení opatrovníka právnické osobě

Podle ustanovení § 29 odst. 2 o.s.ř. může soud ustanovit opatrovníka účastníku – právnické osobě, která nemůže před soudem činit procesní úkony a plnit procesní povinnosti, neboť není žádná osoba, která by za ni mohla ve smyslu ustanovení § 21 o.s.ř. jednat, nebo je sporné, kdo je touto oprávněnou osobou. Soud může ustanovit opatrovníka právnické osobě jen tehdy, je-li tu nebezpečí z prodlení.

c) ustanovení opatrovníka podle ustanovení § 29 odst. 3 o.s.ř.

Podle ustanovení § 29 odst. 3 o.s.ř. lze ustanovit opatrovníka účastníku, který sice má procesní způsobilost, jemuž však brání nějaká překážka v účasti na řízení. Soud tak může ustanovit opatrovníka neznámým dědicům zůstavitele, nebyl-li dosud v řízení o dědictví stanoven okruh jeho dědiců, dále účastníku, jehož pobyt není znám, popřípadě i účastníku, jemuž se nepodařilo doručit písemnost na známou adresu v cizině. Ustanovit opatrovníka bude také třeba osobě, která je stížena duševní poruchou nebo se z jiných zdravotních důvodů nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení a konečně osobě, která se není schopna z jiných zdravotních důvodů srozumitelně vyjadřovat. V souladu s ustanovením § 29 odst. 4 o.s.ř. lze opatrovníkem podle ustanovení § 29 odstavců 1 až 3 o.s.ř. ustanovit advokáta. Jinou osobu lze ustanovit opatrovníkem, jen jestliže s tím souhlasí.

Institut **opatrovnictví neznámých dědiců zůstavitele** byl zaveden souhrnnou novelou občanského soudního řádu a jeho účelem je, aby se omezil počet řízení přerušovaných do zjištění okruhu dědiců a pro případ, kdy bude nutné učinit v řízení neodkladné úkony.

Opatrovnictví nad osobou neznámého pobytu je institucí sui generis, obsahově značně odlišnou od ostatních případů opatrovnictví. Pojmovým znakem tohoto zastoupení založeného rozhodnutím soudu je to, že vztah mezi zástupcem

a zastoupeným trvá jen do té doby, než se zjistí pobyt zastoupeného a než se zastoupený dozví o vedeném řízení. Odpadne-li podmínka neznámého pobytu účastníka (např. proto, že pobyt účastníka byl zjištěn), funkce opatrovníka bez dalšího zaniká a soud nadále jedná s účastníkem. Rozhodnutí o odvolání opatrovníka není třeba vydávat, ukončení funkce je však třeba opatrovníkovi oznámit.¹¹³

Pro ilustraci toho, jak se účastník řízení může stát pro soud osobou „neznámého pobytu“ uvádím následující příklad z praxe, se kterým jsem se setkala. U Okresního soudu v K.V. byla podána žaloba s návrhem na vydání platebního rozkazu. Soud předtím, než platební rozkaz vydal, zjistil z výpisu z centrální evidence obyvatel, že žalovaná má trvalý pobyt v obvodu Okresního soudu v Č.L. a vydal usnesení, jímž vyslovil místní nepřislusnost. Toto usnesení zaslal žalované na adresu zjištěnou z výpisu z centrální evidence obyvatel, písemnost se však soudu vrátila s poznámkou, že adresátka je na této adrese neznámá. Postupující soud, na základě tohoto jediného neúspěšného doručení písemnosti, ustanovil žalované z důvodu jejího neznámého pobytu dle ustanovení § 29 odst. 3 o.s.ř. opatrovníci pro celé řízení, zaměstnankyni okresního soudu – vedoucí kanceláře civilního oddělení. Vše za situace, aniž by vyčerpal jakýkoli jiný dostupný prostředek ke zjištění pobytu žalované. Pro zodpovězení otázky, zda je znám pobyt žalované, měl k dispozici pouze zprávu z evidence obyvatel. Nepokusil se zjistit současné bydliště žalované (např. žádostí o součinnost policejního orgánu v místě jejího posledního bydliště, či dotazem na příslušném pracovišti České správy sociálního zabezpečení, anebo dotazem na její příbuzné apod.). Spis byl následně postoupen Okresnímu soudu v Č.L. a do spisu byla učiněna poznámka, že platební rozkaz ve věci nelze vydat, neboť žalovaná je neznámého pobytu. Jak však již mnohokrát judikoval Nejvyšší i Ústavní soud: *„není vhodné ustanovit zástupcem účastníka zaměstnance soudu, neboť opatrovník je osobou, která má v řízení hájit práva a oprávněné zájmy účastníka, kterého zastupuje. Při ustanovení opatrovníka je proto třeba přísně vážit, aby nedošlo ke kolizi zájmů zástupce a zastoupeného, neboť nelze očekávat, že podřízený pracovník soudu jako opatrovník účastníka řízení ve věci řešené tímto soudem bude brojít proti postupu a rozhodnutí soudu.*

¹¹³ Viz. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2008, sp. zn. 26 Odo 1685/200 a nálezy Ústavního soudu ze dne 4. 11. 2004, sp. zn. II. ÚS 351/04.

*Funkce opatrovníka byla vytvořena proto, aby byly do důsledku hájeny zájmy nepřítomného účastníka řízení tak, jak by takovou povinnost plnil smluvní zástupce. Pokud opatrovníka, coby zástupce řízení, ustanoví soud, odpovídá za to, že opatrovník bude hájit práva a oprávněné zájmy účastníka řízení. Postup, kdy je soudem ustanoven a poté tolerován zcela nečinný opatrovník, je nepřípustným formalismem, který ve svém důsledku popírá právo nepřítomného účastníka na spravedlivé řízení.*¹¹⁴

Důvody pro ustanovení opatrovníka účastníkovi řízení z toho důvodu, že jeho pobyt není znám však nejsou dány, pokud soud nevyčerpal všechny možnosti zjištění jeho pobytu. O neznámý pobyt určité osoby nejde tam, kde je tato osoba nepřítomna jen po určitou omezenou kratší dobu, a to i když během této omezené kratší doby není adresa této osoby přesně známa.¹¹⁵

Nepřítomnému účastníkovi soudního řízení musí být zajištěna ochrana jeho zájmů i základních práv. Funkce opatrovníka však nebyla zákonem stanovena, aby usnadňovala činnost soudu tím, že má kam odesílat písemnosti. Byla vytvořena proto, aby do důsledku hájila zájmy nepřítomného. Ustanovení opatrovníka účastníku řízení, jehož pobyt není znám, musí předcházet šetření o tom, zda jsou dány předpoklady pro postup v řízení, či zda není možno použít jiné opatření. Opatrovníka je pak třeba hledat především v okruhu osob blízkých osobě zastupovaného, respektive těch, jež jsou schopny skutečně reprezentovat zájmy účastníka.¹¹⁶

V případě, že účastníku řízení byl ustanoven opatrovník z důvodu neznámého pobytu nebo proto, že se mu nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, ačkoliv k takovému opatření nebyly splněny předpoklady, jedná se o zmatečnost ve smyslu ustanovení § 229 odst. 1 písm. h) o.s.ř.

¹¹⁴ Viz. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 30 Cdo 2765/2004, dále též např. nálezy Ústavního soudu ze dne 4. 11. 2004, sp. zn. II. ÚS 351/04, nálezy ze dne 7. 11. 2006, sp. zn. IV. ÚS 369/06, nálezy ze dne 5. 10. 2006, sp. zn. II. ÚS 171/06, nálezy ze dne 31. 3. 2005, sp. zn. II. ÚS 629/04.

¹¹⁵ Srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2001, sp. zn. I. ÚS 204/2000.

¹¹⁶ Srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2002, sp. zn. I. ÚS 559/2000.

d) ustanovení zástupce na žádost

Na základě ustanovení § 30 o.s.ř. lze účastníku ustanovit zástupce:

- jde-li o účastníka, u něhož jsou dány podmínky pro osvobození od soudních poplatků, a současně
- jestliže to vyžaduje ochrana jeho zájmů.

Ze samotného textu ustanovení § 30 o.s.ř. vyplývá, že předpoklad osvobození od soudních poplatků jako podmínka pro ustanovení zástupce účastníkovi soudem není naplněna již tím, že účastník je osvobozen od soudních poplatků ze zákona osobně, anebo tím, že jde o řízení osvobozené od soudních poplatků věcně. Vlastní posuzování, zda uvedené předpoklady jsou opravdu naplněny, včetně otázky, zda nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva, soud posoudí až v případě, že účastník skutečně o ustanovení zástupce požádá. Poučení o možnosti uplatnit právo na ustanovení zástupce podle ustanovení § 30 odst. 1 o.s.ř., by se však mělo dostat každému účastníku, u něž osvobození od soudních poplatků podle § 138 o.s.ř. přichází v úvahu. Takovým účastníkem bude zejména ten, u něž se lze domnívat, že jeho osobní poměry (zdravotní stav, pokročilý věk, sociální postavení) nejsou příznivé. Uvedeného poučení by se tedy mělo dostat takovému účastníku, z jehož projevů (podání či přednesů) či jiných skutečností za řízení zaznamenaných lze usoudit, že by předpoklady pro ustanovení zástupce mohly být dány.¹¹⁷

Zástupcem lze ustanovit kteroukoli fyzickou osobu, která má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu a která je způsobilá k řádnému zastupování, jestliže se svým zastupováním souhlasí. Ustanovený zástupce nemusí mít právnické vzdělání (srov. § 30 odst. 1 o.s.ř.). Advokát však bude ustanoven zástupcem tehdy, vyžaduje-li to ochrana zájmů účastníka, nebo jde-li o věc, v níž je předepsáno povinné zastoupení advokátem nebo notářem. Advokát může být ustanoven zástupcem účastníka, i kdyby s tím nesouhlasil; zastupování účastníka může odmítnout, jen má-li důvod, pro který je povinen podle ustanovení § 19 zákona o advokacii,¹¹⁸ odmítnout účastníku poskytnutí právních služeb.

¹¹⁷ Viz. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 22 Cdo 2249/2005, in: Právní rozhledy č. 20, 2006, str. 758, 759.

¹¹⁸ Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Zástupce, který byl účastníku ustanoven podle ustanovení § 30 o.s.ř., má v řízení – bez ohledu na to, zda je jím advokát nebo jiná osoba – stejná práva a povinnosti, jaká zákon přiznává zmocněnci, který účastníka zastupuje na základě plné moci. Ustanovený zástupce může v řízení konat všechny procesní úkony, k nimž je oprávněný účastník. Advokát jako ustanovený zástupce má současně stejné postavení, jako kdyby mu zastoupený účastník udělil procesní plnou moc (srov. § 31 o.s.ř.).

Pokud soud neshledá návrh na ustanovení zástupce důvodným, řádně jej přezkoumá a v odůvodnění zamítavého rozhodnutí vyloží, z jakých důvodů pro ustanovení zástupce nejsou splněny podmínky dané ustanovením § 30 odst. 2 o.s.ř. V tomto postupu soudu nelze spatřovat porušení práva na právní pomoc zakotveného v čl. 37 odst. 2 a 3 Listiny, zvláště když sami účastníci neuvádějí žádné relevantní skutečnosti, které by měly vést k závěru, že by jim bylo třeba k ochraně zájmů ustanovit zástupce.¹¹⁹

e) ustanovení opatrovníka osobám, které nemohou v procesu dostatečně hájit svá práva nebo je hájit nemohou vůbec

Od ustanovení opatrovníka podle ustanovení § 29 o.s.ř. je třeba odlišovat ustanovení opatrovníka nezletilému dítěti k podání návrhu na určení otcovství a na zastupování dítěte v tomto řízení (§ 73 odst. 3 o.s.ř.), vyšetřovanému v řízení o způsobilosti k právním úkonům (§ 187 odst. 1 o.s.ř.), umístěnému v řízení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče (§ 191b odst. 2 o.s.ř.), osobě zbavené způsobilosti k právním úkonům nebo v této způsobilosti omezené (§ 192 o.s.ř.), nezvěstnému v řízení o prohlášení za mrtvého (§ 195 odst. 2 o.s.ř.). Ustanovení opatrovníka se v těchto případech řídí uvedenými ustanoveními, aniž by musely být splněny předpoklady uvedené v ustanovení § 29 o.s.ř.

¹¹⁹ Viz. nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 684/05, ze dne 4. 8. 2006.

3) zastoupení na základě plné moci

Každý účastník soudního řízení má právo hájit svá práva prostřednictvím zvoleného zástupce. Zmocněnce si může zvolit jak fyzická, tak právnická osoba. Pokud účastník sám nemá procesní způsobilost, může plnou moc zmocněnci udělit jeho zákonný zástupce. Zmocněncem může být zásadně jen fyzická osoba; může to být advokát, za podmínek uvedených v ustanovení § 25a a 25b o.s.ř. notář nebo patentový zástupce, anebo kterákoliv jiná fyzická osoba, která má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (§ 27 o.s.ř.). Někdo jiný, než fyzická osoba může účastníka řízení zastupovat jen tehdy, stanoví-li to zákon. Podle ustanovení § 26 o.s.ř. může například zastupovat odborová organizace účastníka řízení, který je jejím členem (s výjimkou věcí obchodních) nebo Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí účastníka řízení ve věcech péče o nezletilé aj.

Zmocnění k zastupování v procesu se prokazuje plnou mocí, kterou může účastník zmocněnci udělit buď písemně, nebo ústně do protokolu. Rozlišuje se prostá plná moc a procesní plná moc.

Prostá plná moc zmocňuje k provedení jednotlivého úkonu.

Procesní plná moc je plnou mocí pro celé řízení, zmocňuje k zastupování v celém řízení. Advokátu a notáři lze udělit pouze procesní plnou moc. Ostatním zmocněncům lze udělit procesní plnou moc i prostou plnou moc.¹²⁰ Zástupce, jemuž byla udělena plná moc pro celé řízení, je oprávněn činit všechny úkony, které může v řízení učinit účastník, včetně těch procesních úkonů, k nimž nebyl účastníkem řízení výslovně zmocněn. Vnitřní omezení (pokyny, příkazy, zákazy), které si účastník řízení se svým zástupcem sjednal, žádné účinky vůči soudu a ostatním účastníkům řízení nemají. Skutečnost, že zástupce s procesní plnou mocí případně nerespektoval vnitřní pokyny zmocnitele, může být toliko základem odpovědnostního vztahu mezi ním a zmocnitelem.¹²¹

¹²⁰ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 156.

¹²¹ Viz. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 10. 2004, sp. zn. 29 Odo 466/2002.

V téže věci (na rozdíl od zastoupení podle hmotného práva) může mít účastník jen jediného zmocněnce. Podle hmotněprávního ustanovení § 31 odst. 3 OZ lze „plnou moc lze udělit i několika zmocněncům společně. Není-li v plné moci udělené několika zmocněncům určeno jinak, musí jednat všichni společně.“ Podle ustáleného výkladu společné jednání znamená, že právní úkon musí provést všichni zástupci (nikoli jen některý z nich). Vyžaduje se obsahově stejný projev vůle všemi zmocněnci a teprve jejich společné jednání vyvolává právní účinky zastoupení.

Oproti tomu je v procesním právu v ustanovení § 24 odst. 1 o.s.ř. stanoveno, že v „téže věci může mít účastník současně jen jednoho zvoleného zástupce“, zatímco v jiných řízeních o občanskoprávních úkonech může mít zmocnitel i několik zmocněnců, kteří jednají všichni společně, není-li v plné moci určeno jinak. Pokud je zmocněncem advokát, je podle ustanovení § 25 odst. 2 o.s.ř. oprávněn dát se zastupovat jiným advokátem, popřípadě advokátním koncipientem nebo svým zaměstnancem jako dalším zástupcem.

Z tohoto hlediska by tedy byla, podle platného zákona, plná moc pro soudní řízení, ve kterém by byli jmenováni dva zmocněnci podle ustanovení § 24 odst. 1 o.s.ř. neplatná. Podle ustanovení § 28 odst. 3 o.s.ř. dokonce zvolí-li si účastník jiného zástupce platí, že tím také vypověděl plnou moc dosavadnímu zástupci.¹²²

Nejvyšší soud ČR judikoval, že procesní plná moc udělená současně dvěma advokátům, je neplatná. Účastníka řízení, který takovou plnou moc soudu předloží, je nutno o nepřipustnosti zastoupení více advokáty současně poučit a vyzvat jej, aby si pro řízení zvolil jen jednoho zástupce a toto zastoupení, aby osvědčil novou plnou mocí.¹²³

Nelze zapomenout, že současná právní úprava vyžaduje jako zvláštní procesní podmínku na straně účastníka **nutnost povinného zastoupení advokátem nebo notářem** v případě podání mimořádného opravného prostředku - **dovolání**.

¹²² Viz. Myslil S., Plná moc udělená více zmocněncům, Bulletin advokacie č. 2, Česká advokátní komora v Praze, 2002, str. 26.

¹²³ Viz. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 1996, sp. zn. 2 Cdon 1007/1996.

Stanovená povinnost vyplývá z povahy dovolacího řízení, v rámci kterého se přezkoumávají velmi náročné právní otázky. Povinné zastoupení však není vyžadováno v některých zákonem taxativně vymezených případech, kde není opodstatněné jej striktně vyžadovat. Jde o případy, kdy dovolatel (fyzická osoba) sám má právnické vzdělání, anebo kdy za dovolatele (právnickou osobu) jedná osoba, která má právnické vzdělání.¹²⁴ Požadavek povinného zastoupení v dovolacím řízení není však naplněn jen tím, že si dovolatel zvolí zástupcem advokáta nebo notáře. Součástí povinného zastoupení je ve smyslu ustanovení § 241 odst. 4 o.s.ř. též to, že dovolání musí být tímto zástupcem (advokátem nebo notářem) sepsáno a také podepsáno. Zvolí-li si dovolatel advokáta (notáře) až poté, co sám podal dovolání, je nezbytné ke splnění požadavku povinného zastoupení vyplývajícího z ustanovení § 241 odst. 1 o.s.ř., aby zmocněnec dovolatele již učiněné podání nahradil nebo doplnil vlastním podáním, anebo aby alespoň písemně nebo ústně do protokolu sdělil soudu, že se s odvolatelem učiněným podáním ztotožňuje; nestane-li se tak, není požadavek povinného zastoupení splněn.¹²⁵

Povinné zastoupení je zvláštní podmínkou dovolacího řízení týkající se dovolatele, jejíž nedostatek lze odstranit, avšak bez jejíhož splnění nelze dovolání meritorně projednat. V případě nedostatku povinného zastoupení bude tedy soud postupovat podle ustanovení § 241b odst. 3 věty druhé o.s.ř. a vyzve dovolatele ke splnění podmínky povinného zastoupení. Nedojde-li takto k odstranění nedostatku, bude dovolací řízení zastaveno (§ 104 odst. 2 o.s.ř.), neboť ustanovení § 241 odst. 1 o.s.ř. je kogentní povahy.

Udělení plné moci

Smlouva (dohoda) o plné moci, nemusí být uzavřena písemně; platná je proto i smlouva (dohoda), která byla uzavřena ústně, popřípadě konkludentně. I když smlouva (dohoda), na základě které vzniká závazek zastupovat účastníka v občanském soudním řízení, nemusí mít písemnou formu, udělení plné moci je třeba soudu vždy prokázat. Dle ustanovení § 28 odst. 1 o.s.ř. se tak může stát

¹²⁴ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 495.

¹²⁵ Viz. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. 32 Odo 1675/2006.

listinou obsahující prohlášení účastníka, jímž pověřuje zmocněnce svým zastupováním v řízení před soudem. Písemnou plnou moc lze nahradit prohlášením účastníka učiněným ústně do protokolu. Z listiny (z protokolu) musí být rovněž zřejmé, že zmocněnec plnou moc přijal.

Každý, kdo v řízení vystupuje jako zástupce účastníka, má procesní povinnost své oprávnění doložit již (nejpozději) při prvním úkonu, který ve věci učinil (srov. § 32 odst. 1 o.s.ř.). Nesplní-li tuto povinnost a vystupuje-li tedy jako zmocněnec účastníka, aniž předložil plnou moc, jde o nedostatek podmínky řízení, který lze odstranit. Nesplnění procesní povinnosti podle ustanovení § 32 odst. 1 o.s.ř. tedy není překážkou v postupu v řízení, která by sama o sobě vedla k zastavení řízení podle ustanovení § 104 odst. 1 o.s.ř.).¹²⁶

Výklad podávaný soudní praxí je jednotný v tom, že podání někoho, kdo vystupuje jako zástupce účastníka, aniž by bylo způsobem uvedeným v ustanovení § 28 odst. 1 o.s.ř. prokázáno jeho oprávnění k zastupování, nelze považovat za podání neoprávněné osoby. Není totiž významné jen to, kdo podání učinil, podstatné je, zda sám hodlá vstoupit do procesněprávního vztahu, nebo zda procesněprávní úkon činí za jiného (za účastníka řízení) jako jeho zástupce. Učinila-li taková osoba procesněprávní úkon za jiného jako jeho zástupce, neuplatňuje v řízení sama (svým jménem) procesní práva, ale jedná za zastoupeného. **Nedostatek plné moci je pak nedostatkem podmínky řízení, který lze – ve shodě s ustanovením § 104 odst. 2 o.s.ř. – odstranit.** Až poté, jestliže se nedostatek průkazu zastoupení nepodaří odstranit ani vzhledem k učiněným vhodným opatřením, soud řízení zastaví. Plná moc je jen listinou osvědčující uzavření dohody o plné moci; jestliže ten, kdo vystupoval v občanském soudním řízení jako zástupce účastníka řízení, aniž se prokázal plnou mocí, tuto tedy předloží dodatečně ve lhůtě určené soudem, je tím nedostatek příkazu zastoupení zhojen a jsou tak schváleny i ty úkony učiněné v řízení zástupcem účastníka, k nimž došlo před podpisem plné moci.¹²⁷

¹²⁶ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 116, 117.

¹²⁷ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 1999, sp. zn. 20 Cdo 2324/98 a usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 1996, sp. zn. 2 Cdon 1007/96.

V této souvislosti lze pro zajímavost zmínit ustanovení § 39 zákone č. 142/1950 Sb., ze dne 25. října 1950, o řízení ve věcech občanskoprávních, jež upravovalo výslovně následky nedostatku plné moci tak, že vystupoval-li někdo jako zmocněnec a neprokázal se plnou mocí, mohl s ním soud jednat, uložil mu však, aby plnou moc v přiměřené lhůtě dodatečně předložil. Dokud se tak nestalo, nemohl soud vynést rozhodnutí, kterým se řízení končí. Nebyla-li plná moc předložena ve lhůtě soudem určené, postupoval soud tak, jako by za účastníka nikdo nejednal. O tom bylo třeba osobu, která vystupovala bez plné moci, poučit. Osobě, která vystupovala bez plné moci, soud na návrh uložil, aby nahradila náklady, které způsobila.

Odvolání a vypovězení plné moci

Plná moc zaniká odvoláním ze strany účastníka nebo vypovězením ze strany zmocněnce. Výpověď nebo odvolání plné moci je vůči soudu účinné jen tehdy, bylo-li soudu účastníkem nebo zmocněncem oznámeno, a působí ode dne, kdy soudu takové oznámení došlo.

Zánik plné moci

Plná moc vždy – na rozdíl od hmotného práva – zaniká, jestliže zastoupený ztratil způsobilost být účastníkem řízení, jestliže zmocněnec zemřel nebo pokud zanikl. Procesní nástupci účastníka řízení tedy nejsou vázáni plnými mocemi udělenými před jejich nástupem do řízení, zmocněnci nejsou oprávněni bez udělení nové plné moci zastupovat v řízení procesní nástupce původního účastníka řízení a na právního nástupce zemřelého (zaniklého) zástupce nepřechází práva a povinnosti z plné moci.¹²⁸

¹²⁸ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 119.

6. Negativní procesní podmínky

6.1. Obecné vymezení

Negativní procesní podmínky civilního řízení, mezi které patří **překážka věci pravomocně rozsouzené (res iudicata) a překážka věci zahájené (litispence)**, jsou upraveny v občanském soudním řádu v ustanovení § 83 (litispence) a v ustanovení § 159a odst. 5 (res iudicata).

Litispence a res iudicata jsou procesními překážkami, nebo-li negativní podobou procesních podmínek. Jak překážka litispence, tak překážka res iudicata předpokládá, že v obou řízeních jde o tutéž věc.¹²⁹ To znamená, že v jiném již zahájeném řízení jde o totéž (litispence), nebo že pravomocné rozhodnutí se týká téhož (res iudicata). Totožnost věci je dána více znaky, a to: totožností účastníků (včetně případných právních nástupců) a totožností samotné věci, tzn. jak žalobního nároku, tak i žalobního důvodu. Překážkou litispence by nebylo řízení probíhající mezi týmiž účastníky a shodný návrh, pokud by žalobní důvod byl jiný. To platí i pro překážku věci pravomocně rozsouzené.¹³⁰

Podle starší i současné teorie českého procesního práva je totožnost věci dána více znaky.

Například učebnice civilního procesu z roku 1968 uvádí : „Totožnost věci je dána jednak totožností účastníků, jednak totožností předmětu rozhodnutí. Totožnost předmětu rozhodnutí je dána tehdy, když jde o stejný nárok opřený o stejný právní důvod, přičemž totožnost právního důvodu je určena totožností skutkového stavu, z něhož právní důvod vyplývá.“¹³¹

¹²⁹ Blíže: Štajgr F., Procesní podmínky a jejich zjišťování, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 1-2, Universita Karlova v Praze, 1966, str. 30.

¹³⁰ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 239.

¹³¹ Viz. Štajgr, F. a kolektiv, Občanské právo procesní, Orbis, Praha, 1968, str. 247.

Stejné vymezení podává i učebnice z roku 1975: „ Za tutéž věc je nutno v novém řízení považovat: tentýž nárok, o němž bylo již jednou pravomocně rozhodnuto, opírá-li se o tentýž právní důvod, jak se podává ze skutkové části návrhu, kterým je nárok uplatněn, a týká-li se těchž osob.“¹³²

6.1.1. Předmět sporu v zahraniční nauce civilního procesu

Objasnění a vymezení pojmu předmětu sporu v civilním soudním řízení nemá pouze význam teoretický, ale také značný dosah praktický. Bezprostředně souvisí s uplatňováním institutu právní moci, zejména se stanovením jeho objektivních mezí, a s účinky prejudiciality, dále se týká překážky věci rozsouzené a překážky zahájeného řízení v souvislosti s posuzováním totožnosti věcí, (mimo to souvisí například s posuzováním kumulace žalob, změnami žaloby, s rozsahem rozhodovací pravomoci soudu, s institutem nerozlučného společenství apod.).

Doktrína v tomto kontextu rozlišuje jednočlennou, dvojčlennou a trojčlennou procesní teorii předmětu sporu.

V civilních soudních řádech střední Evropy včetně České republiky se v podstatě obecně uplatňuje tzv. dvojčlenná teorie předmětu sporu, která vychází z předpokladu, že předmět sporu je určen dvěma nutnými, vzájemně se doplňujícími a podmiňujícími složkami, totiž předmětem a základem uplatňovaného procesního nároku. Předmět sporu je podle současné teorie i praxe vymezován dvěma konstitutivními rovnocennými prvky, totiž předmětem a základem žaloby. Předmětem žaloby, respektive předmětem procesního nároku, je žalobní žádost, tedy to, čeho se žalobce svým žalobním návrhem domáhá. Základem žaloby, respektive základem procesního nároku, jsou podstatné skutečnosti, o které žalobce svůj žalobní návrh opírá.

Podle této teorie se v civilním soudním řízení rozlišuje, jakých právních účinků se žalobce svým žalobním návrhem domáhá a z jakých skutkových okolností tyto

¹³² Viz. Steiner, V., Občanské právo v teorii a praxi, Orbis Praha, 1975, str. 141.

účinky vyvozuje. Podle této nauky je dána identita sporů za předpokladu, že věcný návrh (žalobní petit) a skutkový obsah přednesený k jeho opodstatnění jsou totožné.¹³³

6.2. Překážka litispendence

Jednou ze dvou negativních podmínek sporného řízení je překážka litispendence – **překážka zahájeného řízení**. Podle ustanovení § 83 odst. 1 o.s.ř. **zahájení řízení brání tomu, aby o téže věci probíhalo u soudu jiné řízení**. Jde o uplatnění *zásady ne bis in idem*, jež brání dvojímu projednání a rozhodování o témže předmětu řízení mezi týmiž účastníky. O stejnou věc se jedná tehdy, jde-li v pozdějším řízení o tentýž nárok nebo stav, o němž bylo již zahájeno řízení jiné, a týká-li se stejného předmětu řízení týchž osob. Stejný předmět řízení je dán tehdy, jestliže tentýž nárok nebo stav vymezený žalobním petitem vyplývá ze stejných skutkových tvrzení. O stejné osoby jde i tehdy, jestliže z důvodu singulární či univerzální sukcese v pozdějším řízení vystupují právní nástupci.¹³⁴

K litispendenci dochází nejen tehdy, jde-li v pozdějším řízení o stejnou věc, ale i v případech uvedených v ustanovení § 83 odst. 2 o.s.ř. Litispendence podle tohoto ustanovení nastává, jde-li v pozdějším řízení o nárok vyplývající z téhož jednání nebo stavu, o němž bylo zahájeno řízení, a týká-li se stejného předmětu řízení, téhož žalovaného a odlišných žalobců. Zatímco litispendence podle ustanovení § 83 odst. 1 o.s.ř. nastává, jde-li v řízení o stejnou věc, překážka litispendence ve smyslu ustanovení § 83 odst. 2 o.s.ř. vzniká jen ve věcech a za podmínek uvedených v tomto ustanovení nebo ve zvláštním právním předpisu.

- O překážku litispendence ve smyslu ustanovení § 83 odst. 2 písm. a) o.s.ř. jde ve věcech ochrany práv porušených nebo ohrožených nekalým soutěžním jednáním¹³⁵, domáhají-li se další osoby, jejichž práva byla

¹³³ Viz. Macur J., Předmět civilního sporu z hlediska současné judikatury Evropského soudního dvora, Právo a podnikání č. 2, 2002, str. 8 a Macur J., Předmět sporu v civilním soudním řízení, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, Masarykova univerzita Brno, 2002, str. 33.

¹³⁴ Viz. Schelleová I. a kolektiv, Civilní proces, Eurolex Bohemia, a.s., 1. vydání, 2006, str. 308.

¹³⁵ Srov. § 53 a 54 ObZ.

porušena nebo ohrožena stejnou nekalou soutěží, aby témuž žalovanému bylo uloženo zdržet se stejného protiprávního jednání nebo odstranit stejný závadný stav, jak to požadovala již jiná oprávněná osoba v dříve zahájeném řízení.

- Podle ustanovení § 83 odst. 2 písm. b) o.s.ř. nastává překážka litispendence ve věcech ochrany práv spotřebitelů, domáhají-li se další osoby, aby stejnému žalovanému bylo uloženo zdržet se stejného protiprávního jednání.¹³⁶
- Podle ustanovení § 83 odst. 2 písm. c) o.s.ř. nastává překážka litispendence ve věcech přeměn obchodních společností, stanoví-li tak ObZ.
- Podle ustanovení § 83 odst. 2 písm. d) o.s.ř. nastává překážka litispendence ve věcech náhrady škody nebo dorovnání výše protiplnění podle zákona o nabídkách převzetí¹³⁷ anebo ve věcech přezkoumání protiplnění při výkupu účastnických cenných papírů.
- Podle ustanovení § 83 odst. 2 písm. e) o.s.ř. se o překážku litispendence může jednat i v dalších než výše uvedených případech, stanoví-li to zvláštní právní předpisy.

6.2.1. Zkoumání překážky litispendence

Překážka litispendence patří k podmínkám řízení. Zjistí-li soud, že o téže věci nebo o věci uvedené v ustanovení § 83 odst. 2 o.s.ř. již probíhá jiné řízení, **je povinen později zahájené řízení v souladu s ustanovením § 104 odst. 1 o.s.ř. zastavit**, bez ohledu na to, zda si účastníci jsou této překážky vědomi, neboť dřívější zahájení řízení o téže věci je objektivní překážkou pro pokračování v řízení.¹³⁸

Jestliže však v průběhu řízení odpadne překážka litispendence dříve, než bylo řízení zastaveno či pravomocně rozhodnuto o věci samé, nebrání překážka, která

¹³⁶ Srov. např. zák. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů a § 52 až 65 OZ.

¹³⁷ Zákon č. 104/2008 Sb., o nabídkách převzetí a o změně některých dalších zákonů.

¹³⁸ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 372, 373 a usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1080/2005, ze dne 8. 2. 2006.

odpadla pokračování v řízení, neboť v době rozhodování soudu ve věci samé tato překážka již neexistuje. To platí jak pro rozhodnutí soudu prvního stupně, tak pro rozhodnutí soudu odvolacího.¹³⁹

Pro posouzení zda je zde překážka věci zahájené, je rozhodující stav v době rozhodnutí soudu v později zahájeném řízení (§ 154 odst. 1 o.s.ř.).¹⁴⁰

Proti usnesení soudu prvního stupně o zastavení řízení z důvodu překážky litispendence je odvolání přípustné.

6.2.2. Překážka litispendence podle přímo použitelných předpisů práva Evropského společenství

Nařízení Brusel I. obsahuje v článku 27 a 28 úpravu překážky věci zahájené a souvisejících řízení.

Článek 27 ukládá povinnost soudu, u kterého byla podána žaloba v téže věci a mezi týmiž účastníky, aby soud, u kterého bylo řízení zahájeno později, své řízení přerušil do doby, než se určí příslušnost soudu, který zahájil řízení jako první.

Článek 28 umožňuje soudu, u něhož bylo řízení zahájeno později ve věci, která úzce souvisí s řízením zahájeným v jiném členském státě, své řízení přerušit a na návrh některého z účastníků se prohlásit za nepřislušný ve prospěch soudu prvního v případě, umožňují-li procesní předpisy prvního soudu spojení obou věcí.

Ohledně okamžiku zahájení řízení obsahuje Nařízení Brusel I. v článku 30 samostatnou definici tohoto pojmu, podle kterého se pro účely oddílu 9 Nařízení (tj. čl. 27-29, které upravují otázku překážky litispendence a souvisejících řízení), okamžikem, kdy bylo zahájeno řízení rozumí : 1) okamžik, kdy byl u soudu podán návrh na zahájení řízení nebo jiná rovnocenná písemnost, za předpokladu, že

¹³⁹ Viz. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2003, sp. zn. 29 Odo 353/2002.

¹⁴⁰ Viz. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2003, sp. zn. 29 Odo 788/2002.

žalobce následně neopomene učinit kroky nezbytné k řádnému doručení písemnosti, nebo 2) okamžik, kdy je písemnost předána úřadu, který provádí doručení, pokud musí být písemnost před svým podáním soudu doručena žalovanému, za předpokladu, že žalobce následně neopomene učinit kroky nezbytné k řádnému podání písemnosti u soudu.

6.3. Překážka *res iudicata*

V případě, že v téže věci, jež je předmětem řízení, bylo již meritorně rozhodnuto, vzniká překážka *res iudicata* – překážka věci pravomocně rozsouzené. Stejně jako u překážky litispendence jde o uplatnění zásady *ne bis in idem*, jež brání dvojímu projednání a rozhodování o témže předmětu řízení mezi týmiž účastníky. Vyplývá z materiální právní moci rozsudku, jejíž obecnou vlastností je, že právní věc byla pravomocným rozsudkem autoritativně vyřešena zásadně definitivně a nezměnitelným způsobem.

Překážka věci rozsouzené je dána nejen tehdy, jestliže o téže věci rozhodl soud v občanském soudním řízení, ale i pravomocným přiznáním nároku na náhradu škody v trestním řízení (v tzv. adhezním řízení) nebo pravomocným rozhodnutím vydaným v rozhodčím řízení.

V souvislosti s překážkou věci pravomocně rozsouzené je třeba zmínit vztah pravomocného rozsudku o žalobě na určení vůči možnosti podání žaloby na plnění. Pravomocný rozsudek o žalobě na určení tvoří překážku věci rozsouzené vůči nové žalobě na určení. Žaloba na plnění je ovšem přípustná, i když se týká týchž osob, protože bylo pravomocně rozhodnuto pouze o tom, zda tu právní vztah nebo právo je či není, a nikoli také o plnění z téhož právního vztahu nebo práva. Pro účastníky řízení a pro soud je přitom rozhodnutí o tom, zda tu právní vztah nebo právo je či není, závazné.

Pravomocný rozsudek, jímž bylo rozhodnuto o žalobě na plnění, tvoří překážku věci pravomocně rozsouzené vůči žalobě o určení právního vztahu nebo práva,

jestliže otázka, zda tu takový právní vztah je či není, byla posouzena při rozhodování o žalobě, kterou se žalobce domáhal plnění z tohoto právního vztahu nebo práva.¹⁴¹

V souvislosti s určovacími žalobami Steiner říká, že : „ vyzní-li rozhodnutí o žalobě určovací tak, že podle něho tvrzený právní poměr nebo povinnost neexistuje, je tím dána překážka *res iudicata* pro novou žalobu určovací jak na vyslovení jejich existence, tak i neexistence. V tomto případě by však výjimečně překážka věci rozsouzené nemusela být dána, bude-li žaloba se žádostí na vyslovení existence právního poměru nebo povinnosti mezi týmiž osobami opřena o nové skutkové tvrzení založené na skutečnostech nastalých až po vynesení původního rozhodnutí a tím tedy o nový právní důvod. “¹⁴²

6.3.1. Zkoumání překážky *res iudicata*

Stejně jako u překážky *litispendence*, i v případě existence překážky *res iudicata*, zjistí-li soud, že o věci již bylo v rozsahu závaznosti výroku rozsudku nebo usnesení ve věci samé pravomocně rozhodnuto, **řízení bez dalšího zastaví v souladu s ustanovením § 104 odst. 1 o.s.ř.**

Proti usnesení soudu prvního stupně, kterým bylo rozhodnuto o zastavení řízení z důvodu překážky pravomocně rozhodnuté, je odvolání přípustné. Jestliže soud věc projedná a rozhodne, ačkoliv tomu bránila překážka věci pravomocně rozhodnuté, jde o zmatečnost [srov. § 229 odst. 2 písm. b) o.s.ř.].

¹⁴¹ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 736.

¹⁴² Viz. Steiner, V., Občanské právo v teorii a praxi, Orbis Praha 1975, str. 142.

6.4. Negativní procesní podmínky v exekučním řízení

Posuzování negativních procesních podmínek, tedy existence překážky věci pravomocně rozsouzené i překážky věci zahájené přichází v úvahu i v exekučním řízení (řízení o výkon rozhodnutí). Vzhledem k tomu, že tato problematika přináší v praxi obtíže, pokládám za vhodné zmínit ji na tomto místě.

Část šestá občanského soudního řádu (výkon rozhodnutí) nemá zvláštní ustanovení o podmínkách řízení ve věcech soudního výkonu rozhodnutí. Ustanovení § 254 odst. 1 věty první o.s.ř. obsahuje odkaz na ustanovení předcházejících částí zákona, kterých je třeba použít v případech, pro něž v části šesté není uvedeno jinak.

Překážku litispendence v rámci „střetu“ dvou exekučních řízení dle exekučního řádu upravuje ustanovení § 35 odst. 3 exekučního řádu¹⁴³: „zahájení exekučního řízení brání tomu, aby pro tentýž nárok bylo zahájeno nebo probíhalo jiné exekuční řízení podle tohoto zákona.“ V případě, že podá oprávněný více návrhů na nařízení exekuce v téže věci, provede exekuci ten exekutor, kterého jejím provedením pověří soud (srov. § 35 odst. 4 EŘ).

Na rozdíl od hmotněprávního pojetí pojmu totožné věci jako znaku negativních procesních podmínek v nalézacím řízení je však třeba vykládat tento pojem v exekučním řízení procesně. V exekučním řízení jde totiž o nucené vymožení povinnosti, judikované exekučním titulem. S přihlédnutím k této skutečnosti je proto třeba posuzovat totožnost exekučního řízení nejen z hlediska toho, zda jde mezi těmiž subjekty o tentýž nárok, exekuční soud však musí přihlédnout i ke způsobu nuceného vymáhání povinnosti stanovené v exekučním titulu.¹⁴⁴

Nejvyšší soud již v několika rozhodnutích zaujal stanovisko k překážce věci pravomocně rozhodnuté a překážce věci zahájené v exekučním řízení, a to v případech „střetu“ exekuce prováděné podle EŘ a řízení o výkon rozhodnutí

¹⁴³ Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „EŘ“).

¹⁴⁴ Viz. Eppinger A., Překážka res iudicata a překážka litispendence v exekučním řízení, Konkurzní noviny č. 11, 2004, str. 2.

podle části šesté občanského soudního řádu. V **rozhodnutí ze dne 14. 10. 2004 sp. zn. 20 Cdo 1082/2004** řešil Nejvyšší soud situaci, kdy odvolací soud potvrdil usnesení soudu prvního stupně, kterým bylo zastaveno řízení o výkon rozhodnutí, neboť soud prvního stupně zjistil, že u téhož soudu probíhá řízení o nařízení exekuce podle EŘ mezi týmiž účastníky k vymození povinnosti uložené totožným exekučním titulem. Nejvyšší soud však dovodil, že pojem stejné věci pro věci výkonu rozhodnutí i pro věci exekuční je třeba vykládat se zřetelem ke zvláštnostem těchto řízení. „*Obvyklý náhled právní teorie i soudní praxe na totožnost věci založený na shodě v uplatnění téhož nároku vzešlého ze stejného skutkového stavu věci a týkajícího se týchž osob je třeba ve zvláštních podmínkách vykonávacího řízení přizpůsobit tomu, že zde z pohledu předmětového, tj. skutkového a nárokového, jde nejen o uložené povinnosti a tituly takové povinnosti ukládající, ale i o způsoby, jimiž mají být uložené povinnosti nuceně vymozeny. Z uvedeného vyplývá, že „toutéž věcí“ se ve smyslu ustanovení § 83 a 159a odst. 5 o.s.ř. pro účely řízení o výkon rozhodnutí rozumí stejný způsob výkonu (§ 258 odst. 1 o.s.ř.) na též předmět výkonu uplatňovaný mezi týmiž účastníky pro pohledávku (její část) přisouzenou stejným exekučním titulem.*“

Z hlediska účinků překážek *res iudicata*, popřípadě *litispendence* je však klíčové, že účinky, které má již samotné nařízení výkonu rozhodnutí podle občanského soudního řádu, nejsou rovnocenné s účinky usnesení o nařízení exekuce podle ustanovení § 44 odst. 2 EŘ; tyto účinky má teprve vydání samotného exekučního příkazu, neboť teprve v něm soudní exekutor posoudí, jakým způsobem bude exekuce provedena (srov. § 47 odst. 1 EŘ).

I v řízení o soudní výkon rozhodnutí je tedy nezbytné zabývat se tím, zda jsou dány tzv. negativní procesní podmínky. Brání-li některá z nich vydání rozhodnutí ve věci, soud řízení o výkon rozhodnutí podle ustanovení § 104 odst. 1 věty první o.s.ř. zastaví.

7. Některé sporné otázky

V právní teorii se lze setkat s tím, že za procesní podmínky bývají někdy považovány jednak podmínka **rozhodování zákonným nepodjatým soudcem** a **rozhodování ve správném obsazení soudu**, tak i tzv. věcné procesní podmínky, tj. **náležitě zahájení řízení a splnění poplatkové povinnosti**.

Vzhledem k tomu, že jsou tyto podmínky některými autory popírány a nelze tedy ani nalézt zcela jednoznačnou odpověď na to, zda dát tomu či onomu autorovi bezvýhradně za pravdu, nelze je při výkladu opominout, neboť výčet procesních podmínek by byl bez níže uvedených nekompletní, vzhledem k tomu, že jejich nedostatky mají obdobné důsledky jako nedostatky jiných procesních podmínek. Hranice mezi procesními podmínkami v této kapitole, a těmi, jež jsou vyloženy výše, je však neostrá.

7.1. Rozhodování zákonným nepodjatým soudcem, rozhodování ve správném obsazení soudu

K procesním podmínkám přibližuje tyto požadavky to, že se má soud sám jimi z úřední povinnosti zabývat a nedostatky ze své pravomoci napravit, a to, že jejich nedodržení je důvodem zrušení rozhodnutí jak v odvolacím, tak i v dovolacím řízení.¹⁴⁵

Naproti tomu Štajgr uvádí, „že požadavky nepodjatého soudce a řádného obsazení soudu jsou jiného druhu než procesní podmínky, neboť jejich nedostatek znemožňuje pokračovat i v řízení o procesních podmínkách a je odstranitelný jen administrativně právním zásahem. Jsou to tedy požadavky a předpoklady

¹⁴⁵ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 240.

mimoprocesní povahy. Proto je správně ani občanský soudní řád nezařazuje mezi procesní podmínky v technickém slova smyslu.“¹⁴⁶

7.1.1. Nezávislý a nestranný soudce

Podle článku 82 odst. 1 Ústavy jsou soudci při výkonu své funkce nezávislí a jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat. Článek 36 odst. 1 Listiny pak stanoví, že každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

Podle článku 6 odst. 1 věty první Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod publikované pod č. 209/1992 Sb., má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu.

Článek 14 věta druhá Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, publikovaného pod č. 120/1976 Sb., určuje, že každý má stejné právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje o jeho právech a povinnostech nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu.

Společnými jmenovateli všech citovaných ustanovení jsou úzce spolu související termíny „nezávislost“ a „nestrannost“ používané k vymezení základních ústavních atributů soudní moci v demokratické společnosti.

Zatímco **nezávislost soudců** se týká zejména jejich vztahů s vnějším prostředím (z tohoto hlediska má význam způsob ustanovování soudců a možnosti jejich odvolání, vázanost soudců toliko zákony, stanovení inkompatibility funkce soudce

¹⁴⁶ Viz. Štajgr F., Procesní podmínky a jejich zjišťování, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica č. 1-2, Univerzita Karlova v Praze, 1966, str. 24.

s jinými funkcemi atd.), **nestrannost soudce** je dána nedostatkem jeho vnitřního, psychického vztahu ke konkrétní projednávané věci (subjektivní aspekt nestrannosti), jakož i neexistencí okolností, které by mohly vést k pochybnostem o tom, že soudce takový vztah k věci nemá (objektivní aspekt nestrannosti).¹⁴⁷

Nezávislost a nestrannost jsou neodmyslitelnými atributy pojmu soud. Jeho nestrannost a nezávislost jsou hodnotami, které jsou zárukami rovnosti a právní jistoty v demokratické společnosti.

Institut vyloučení soudců z projednávání a rozhodování věci je základní zákonnou zárukou zajištění ústavního požadavku soudcovské nestrannosti v civilním řízení. Jestliže by zákon neumožňoval vyloučit z projednávání a rozhodnutí věci soudce, o jehož nepodjatosti jsou důvodné pochybnosti, ztratil by soud jeden ze základních znaků, které ho činí skutečným představitelem třetí moci v demokratickém státě, to je svou nestrannost. Vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci, která mu byla přidělena podle předem schváleného rozvrhu práce soudu, se dotýká zásady uvedené v článku 38 odst. 1 Listiny, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva vychází z dvojího testu nestrannosti soudce: subjektivní test je založen na základě osobního přesvědčení soudce v dané věci, objektivní test sleduje existenci dostatečných záruk, že je možno v tomto ohledu vyloučit jakoukoli legitimní pochybnost.¹⁴⁸

7.1.2. Vyloučení soudce de lege lata

Předpokladem skutečného uplatnění zásady rovnosti účastníků v řízení a zajištění záruk správného a spravedlivého rozhodnutí je, aby v řízení jednal a rozhodoval soudce nepodjatý, který není v žádném směru zainteresován na výsledku řízení. V souladu s tím občanský soudní řád v ustanovení § 14 odst. 1

¹⁴⁷ Viz. Doležilek J., Vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci v civilním řízení, Právní rozhledy číslo 4, 1997, str. 174.

¹⁴⁸ Viz. náález Ústavního soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. I. ÚS 722/05.

konstruuje jako důvody vyloučení soudce **soudcův poměr k věci, k účastníkům nebo k jejich zástupcům.**

Soudcův poměr k věci může vyplývat především z přímého právního zájmu soudce na projednávání věci. Tak je tomu v případě, kdy soudce sám by byl účastníkem řízení, nebo v případě, že by mohl být rozhodnutím soudu přímo dotčen ve svých právech. Vyloučen je také soudce, který získal o věci poznatky jiným způsobem než z dokazování při jednání (např. jako svědek).

Soudcův poměr k účastníkům řízení nebo k jejich zástupcům může být založen především příbuzenským nebo jemu obdobným vztahem, jemuž naroveň může v konkrétním případě být vztah přátelský či naopak zjevně nepřátelský. V úvahu přichází také vztah ekonomické závislosti.¹⁴⁹ V praxi velice často mají soudci pochybnosti o své nepodjatosti v případech, kdy příbuzný účastníka řízení je zaměstnán u procesního soudu a soudci s tímto příbuzným přicházejí v rámci plnění pracovních povinností téměř každý den do kontaktu a mnohdy s ním mají i přátelský vztah. I přes tuto skutečnost, však taková okolnost nemůže mít za následek vyloučení soudců procesního soudu z projednání a rozhodnutí takové věci, neboť v případě, že soudci ve svém vyjádření deklarují svůj vztah pouze k příbuznému účastníka řízení a nikoli k účastníkovi samotnému, tato okolnost nezakládá důvod pochybovat o objektivitě jejich rozhodování.

Zvláštním důvodem vyloučení soudců je jejich **účast na rozhodování téže věci v jiném stadiu soudního řízení** podle ustanovení § 14 odst. 2 o.s.ř. Zde se vyloučení automaticky spojuje s pouhou skutečností, že soudce již ve věci jednou rozhodoval, aniž by bylo třeba dále hodnotit, zda lze z tohoto důvodu mít pochybnosti o jeho nepodjatosti. Rozhodováním věci ve smyslu citovaného ustanovení ovšem nelze rozumět jen účast soudce na vydání rozhodnutí o věci samé, jímž se řízení v daném stupni končí, nýbrž i jeho účast na jednáních, při nichž bylo prováděno dokazování. Proto například soudce, který věc projednával u soudu prvního stupně a prováděl o ní dokazování, je vyloučen z jejího projednávání a rozhodování v odvolacím řízení, i když o ní v prvním stupni

¹⁴⁹ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 52.

meritorně nerozhodoval, protože byl před skončením tohoto stadia řízení přidělen k odvolacímu soudu.¹⁵⁰

Z projednávání a rozhodnutí žaloby pro zmatečnost jsou vyloučeni také soudci, kteří žalobou napadené rozhodnutí vydali nebo věc projednávali.

Z právní úpravy týkající se institutu vyloučení soudce vyplývá, že v zásadě může dojít ke dvěma typům případů, které – při splnění dalších podmínek – vedou k vyloučení konkrétního soudce z projednávání a rozhodnutí věci. V prvním případě k vyloučení soudce dochází na základě účastníkem (důvodně) uplatněné námitky podjatosti, v druhém případě k takové situaci může dojít z podnětu samotného soudce.

7.1.2.1. Námitka podjatosti soudce vznesená účastníkem řízení

K osobě soudce i přísedících se mají právo vyjádřit účastníci řízení. O tom musí být soudem poučeni. Účastník je povinen námitku podjatosti soudce (přísedícího) uplatnit nejpozději při prvním jednání, kterého se zúčastnil soudce (přísedící), o jehož vyloučení jde, nevěděl-li v této době o důvodu vyloučení nebo vznikl-li tento důvod později, může námitku vznést do patnácti dnů poté, co se o něm dozvěděl. Později může námitku uplatnit jen tehdy, jestliže nebyl soudem poučen o svém právu vyjádřit se k osobám soudců (přísedících). Zpravidla soud poučuje účastníky o možnosti vyjádřit se k osobě soudce již v písemném předvolání k jednání.

Ustanovení § 14 odst. 4 o.s.ř. však výslovně vylučuje, aby důvodem pochybností o soudcově nepodjatosti mohly být okolnosti, které spočívají buď v jeho postupu v řízení o projednávání věci nebo v jeho rozhodování v jiných věcech. V civilním procesu účastníci řízení velmi často využívají svého práva vyjádřit se k osobám soudců. Důvody, které je vedou k takovému postupu, jsou

¹⁵⁰ Viz. Doležilek J., Vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci v civilním řízení, Právní rozhledy č. 4, 1997, str. 176 a rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1995, sp. zn. 7 Cdo 69/92.

však v mnoha případech zcela jiné, než ty, které jsou předvídány v občanském soudním řádu. Většinou účastníci řízení vznášejí námitky podjatosti soudce z důvodů, který spočívá právě v postupu soudce v řízení (např. že dochází k průtahům v řízení, že tentýž soudce již rozhodoval v jiné věci účastníka řízení, kde byla úspěšná protistrana, anebo že soudce odmítl provést navržený důkaz apod.). Všechny tyto námitky v podstatě spočívají v kritice soudce za jeho postup v řízení, tedy v okolnostech, které však důvodem pro jeho vyloučení nejsou. Pokud účastník nesouhlasí s procesním postupem soudce, pak takový důvod ze zákona (viz. shora citované ustanovení § 14 odst. 4 o.s.ř.) nelze uznat za důvod podjatosti. Je tomu tak proto, že obrana účastníka proti nesprávnému postupu soudce v řízení je zajištěna právem podat proti rozhodnutí ve věci včas odvolání a nechat tak soudcův postup přezkoumat soudem druhého stupně.

Rozhodnutí o vyloučení soudce podle ustanovení § 14 o.s.ř. představuje výjimku z ústavní zásady, podle níž nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci (čl. 38 odst. 1 Listiny). Proto lze z toho důvodu vyloučit soudce z projednávání a rozhodování přidělené věci jen výjimečně a ze skutečně závažných důvodů, které mu zcela zjevně brání rozhodnout v souladu se zákonem nezaujatě a spravedlivě. Pro úsudek podjatosti soudce o nemožnosti rozhodnout v důsledku toho nestranně a nezávisle není dostačující pouze obecné či subjektivní přesvědčení účastníka řízení, zejména když se neopírá o žádné konkrétní skutečnosti svědčící o podjatosti soudců.¹⁵¹

O účastníkem vznesené námitce podjatosti soudce může být rozhodováno jen tehdy, jestliže tato námitka obsahuje obecné a speciální náležitosti podání. Vedle obecných náležitostí (§ 42 odst. 4 o.s.ř.) musí být v námitce podjatosti dále uvedeno, proti kterému soudci (přisedícímu) směřuje, v čem je spatřován důvod pochybnosti o jeho nepodjatosti, popřípadě, kdy se o něm účastník podávající námitku dozvěděl, a jakými důkazy může být prokázán. Pokud účastník vznesl námitku podjatosti podáním, které nebude splňovat náležitosti stanovené v ustanovení § 15a odst. 3 o.s.ř., a toto podání nedoplní ani přes výzvu soudu, soud k této námitce nebude přihlížet, dokud účastník vytýkané vady podání

¹⁵¹ Viz. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2001, sp. zn. 5 Nd 427/2000.

neodstraní, respektive podání v předmětném rozsahu nedoplní. V podání – kromě obecných náležitostí – proto není možno pouze uvést, že účastník „vznáší námitku podjatosti soudce“, ale je zapotřebí stručně a jasně popsat ty skutkové okolnosti, které podle účastníka vedou k pochybnosti o soudcově nepodjatosti v konkrétním případě.¹⁵²

7.1.2.2. Vyloučení soudce na základě jeho oznámení

Jakmile se soudce nebo přísedící dozví o skutečnosti, pro kterou je vyloučen, oznámí ji neprodleně předsedovi soudu. Dospěje-li předseda soudu k závěru, že jsou skutečně pochybnosti o nepodjatosti soudce, určí podle rozvrhu práce místo tohoto soudce jiného soudce nebo, týká-li se oznámení všech členů senátu, přikáže věc jinému senátu. Jestliže takové opatření není pro vyloučení všech soudců možné, věc předloží k rozhodnutí o delegaci nutné podle ustanovení § 12 odst. 1 o.s.ř., a to společně nadřízenému soudu podle ustanovení § 12 odst. 3 o.s.ř. Půjde-li však o vyloučení soudce podle ustanovení § 14 odst. 1 o.s.ř. a předseda soudu bude mít za to, že v posuzovaném případě nejsou dány důvody pochybovat o nepodjatosti soudce, předloží věc k rozhodnutí nadřízenému soudu.

O tom, zda je soudce nebo přísedící vyloučen, rozhodne nadřízený soud v senátě, a to závazně pro soud i pro účastníky; nadřízenému soudu se předkládá věc k rozhodnutí jednak v případě, že předseda soudu, jemuž byl důvod vyloučení oznámen nesdílí názor, že by soudce měl být vyloučen, anebo tehdy, jestliže některý z účastníků vznesl námitku podjatosti. Věc se k rozhodnutí nadřízenému soudu předkládá s písemným vyjádřením dotčených osob. Pokud nadřízený soud vyhoví námitce podjatosti, určí předseda senátu jiného soudce (přísedícího), popřípadě senát. Jestliže námitce podjatosti nadřízený soud nevyhoví, v řízení pokračuje soudce, jehož nepodjatost byla předmětem námitky. Opožděně podanou námitku soud odmítne.

¹⁵² Blíže: Vrcha P., Vyloučení soudce v civilním řízení, Právní rádce č. 7, 2004, str. 14.

Ustanovení o vyloučení soudců (přisedících) platí i pro vyloučení jiných soudních osob (vyšších soudních úředníků, asistentů, zapisovatelů a jiných zaměstnanců soudu), znalců nebo tlumočnicků, o jejich vyloučení rozhoduje závazně předseda senátu. O vyloučení notáře jako soudního komisaře a soudního exekutora podle ustanovení § 29 EŘ, rozhoduje soud, který jej pověřil.

V rámci odvolacího řízení [srov. § 205 odst. 2 písm. a) o.s.ř.] nebo na základě žaloby pro zmatečnost [srov. § 221 odst. 1 písm. b) o.s.ř.], popřípadě v rámci rozhodování o dovolání (srov. § 242 odst. 3 o.s.ř.) je možné přezkoumat, zda soudce (přisedící) měl být vyloučen.

Předešlý teoretický výklad shora podpořím na tomto místě náhledem aplikační činnosti rozhodování Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci o vyloučení soudců podle ustanovení § 16 odst. 1 o.s.ř. (viz. úvod ke statistice v kapitole 4.2.6.2).

Rozhodování Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci podle § 16 odst. 1 o.s.ř. (o vyloučení soudců) **v roce 2006**

Od okresního soudu	Počet věcí	Způsob vyřízení			Průměrná délka rozhodování v jedné věci /v kalendář. dnech/
		Vyloučen	Nevyloučen	Jinak	
Česká Lípa	22	3	18	1	55
Jablonec nad Nisou	13	3	8	2	66
Liberec	14	5	9	0	63
CELKEM	49	11	35	3	61

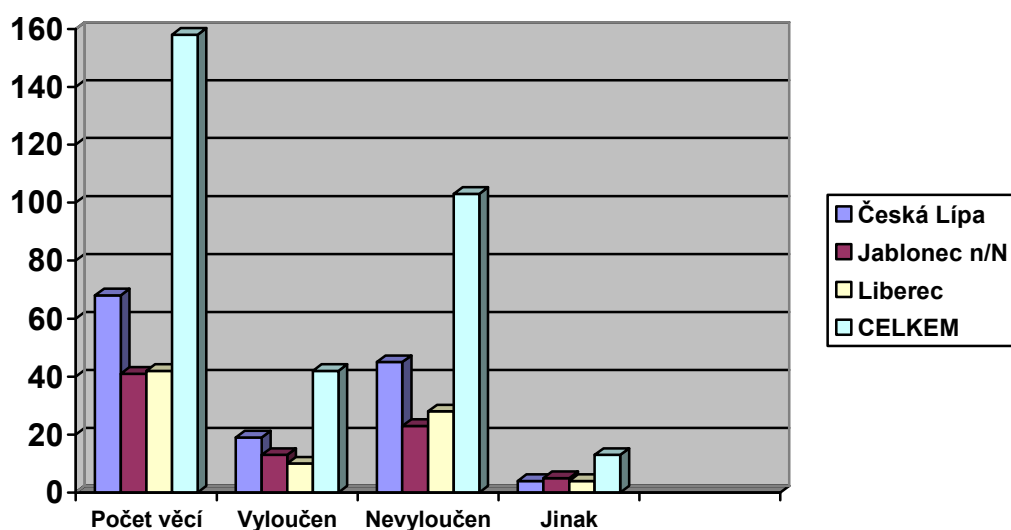
Rozhodování Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci podle
§ 16 odst. 1 o.s.ř. (o vyloučení soudců) **v roce 2007**

Od okresního soudu	Počet věcí	Způsob vyřízení			Průměrná délka rozhodování v jedné věci /v kalendář. dnech/
		Vyloučen	Nevyloučen	Jinak	
Česká Lípa	24	11	11	2	67
Jablonec nad Nisou	13	6	6	1	78
Liberec	20	4	16	0	55
CELKEM	57	21	33	3	67

Rozhodování Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci podle
§ 16 odst. 1 o.s.ř. (o vyloučení soudců) **v roce 2008**

Od okresního soudu	Počet věcí	Způsob vyřízení			Průměrná délka rozhodování v jedné věci /v kalendář. dnech/
		Vyloučen	Nevyloučen	Jinak	
Česká Lípa	22	5	16	1	37
Jablonec nad Nisou	15	4	9	2	41
Liberec	8	1	3	4	48
CELKEM	45	10	28	7	42

Z následujícího souhrnného grafu, který znázorňuje celkový počet věcí rozhodovaných za poslední tři roky a způsoby jejich vyřízení je zřejmé, že z celkového počtu 158 předložených věcí, byly důvody pro vyloučení soudců okresních soudů shledány pouze ve 41 případech, naopak ve většině 103 případů důvody pro vyloučení dány nebyly. Tento výsledek znamená to, že se nejčastěji námitky podjatosti soudců vznesené účastníky řízení týkají postupů soudců v řízení, které však důvodem pro jejich vyloučení nejsou.



7.1.3. Obsazení soudu

Procesním subjektem je vždy soud jako státní orgán, nikoli jednotliví soudci, ti však jednají jménem soudu, u něhož působí. Určení toho, které osoby jsou oprávněny za soud jako procesní subjekt jednat a rozhodovat, označujeme termínem obsazení soudu.

V rámci obsazení soudu jde především o počet osob, které jménem soudu v dané věci jednají, zejména zda jde o jedinou osobu nebo o více osob, které tvoří sbor.¹⁵³

¹⁵³ Viz. Winterová A., a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, a.s., 2008, str. 107.

Soudy projednávají a rozhodují věci v senátě nebo samosoudcem.

V prvním stupni jedná a rozhoduje :

- u okresního soudu samosoudce s výjimkou věcí pracovních a dalších věcí, o nichž zákon stanoví, že je projednává a rozhoduje senát (§ 36a odst. 1 a 2 o.s.ř. a § 35 ZSS);
- u krajského soudu samosoudce; senát jedná a rozhoduje v řízení v prvním stupni, stanoví-li tak zákon ¹⁵⁴ (§ 36a odst. 3 o.s.ř. a § 31 ZSS);
- u vrchních soudů a Nejvyššího soudu ČR senát (§ 36b, § 36c o.s.ř., § 27 a § 19 ZSS).

V odvolacím řízení u krajských a vrchních soudů jedná a rozhoduje vždy senát (§ 36 a odst. 3 o.s.ř. a § 36b o.s.ř.). **V dovolacím řízení** u Nejvyššího soudu jedná a rozhoduje zásadně senát. Velký senát kolegia jedná a rozhoduje o dovolání tehdy, jestliže mu senát postoupil věc proto, že při svém rozhodování dospěl k právnímu názoru, který je odlišný od právního názoru již vyjádřeného v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR; ohledně právního názoru o procesním právu to platí jen tehdy, jestliže senát jednomyslně dospěl k závěru, že řešená procesní otázka má po právní stránce zásadní význam (§ 20 odst. 1, 2 ZSS).

Senáty, které projednávají a rozhodují věci u okresních, krajských a vrchních soudů a u Nejvyššího soudu ČR, jsou tříčlenné (§ 35 odst. 2, § 31 odst. 2, § 27 a § 19 odst. 2 ZSS). Velký senát kolegia Nejvyššího soudu ČR má 9 členů, v případě, že příslušné kolegium Nejvyššího soudu ČR má více než 27 členů, skládá se velký senát kolegia z jedné třetiny všech soudců kolegia, popřípadě z takového počtu soudců, který odpovídá celému lichému číslu vyššímu než devět, které následuje po tomto podílu (19 odst. 3 ZSS).

Kromě soudců se na úkonech a jiné činnosti soudů (včetně rozhodovací činnosti) podílejí justiční čekatelé, asistenti soudců, vyšší soudní úředníci tajemníci a soudní vykonavatelé (§ 3 odst. 2 ZSS).

¹⁵⁴ Od 1.1.2008 podle zákona č. 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví a o změně zákonů na ochranu průmyslového vlastnictví, ve věcech průmyslového vlastnictví rozhoduje v prvním stupni krajský soud, respektive Městský soud v Praze ve specializovaných senátech složených z předsedy a dvou soudců (srov. § 6 cit. zákona).

Důsledky nesprávného obsazení soudu

V případě, že soud prvního stupně rozhodoval v nesprávném obsazení, a to nejenom tehdy, jestliže místo senátu rozhodoval ve věci samosoudce, ale také v případě, že rozhodnutí místo samosoudce vydal vyšší soudní úředník, asistent soudce nebo justiční čekatel, ačkoliv to právní předpisy nepřipouští, nebo že rozhodnutí vydal jiný samosoudce (senát), než který k tomu byl povolán platným rozvrhem práce, je tato skutečnost **odvolacím důvodem dle ustanovení § 205 odst. 2 písm. a) o.s.ř.**; tento odvolací důvod může odvolatel namítat rovněž s přihlédnutím k novým skutečnostem nebo důkazům, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně [srov. § 205a odst. 1 písm. a) o.s.ř.].

Projednal-li a rozhodl-li soud věc samosoudce, ačkoli ji měl dle zákona projednat a rozhodnout senát, jde o **zmatečnost ve smyslu ustanovení § 229 odst. 1 písm. f) o.s.ř.** V případě, že však senát projednal a rozhodl věc příslušející podle zákona samosoudci, o zmatečnost se nejedná.¹⁵⁵

7.2. Náležité zahájení řízení

Existence procesní podmínky zahájení řízení je některými autory popírána. Nedostatky v zahájení řízení mají však obdobné důsledky jako nedostatky jiných procesních podmínek; bez náležitého zahájení řízení nelze meritorně rozhodnout.

Např. Štajgr říká: „*Zahájení řízení je právní pojem označující začátek řízení. Je tím míněn jak začátek řízení o věci samé, tak začátek řízení, ve kterém se zkoumá jeho přípustnost, což se na první pohled zdá být v rozporu s definicí procesních podmínek. Ve skutečnosti však zde takový rozpor není, neboť „zahájení“ řízení je začátkem řízení v čase, kdežto prioritou řízení, v němž se zkoumají procesní podmínky, před řízením o věci samé je prioritou logická.*“¹⁵⁶

¹⁵⁵ Viz. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha, C.H. Beck, 2006, str. 143.

¹⁵⁶ Viz. Štajgr F., Procesní podmínky a jejich zjišťování, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 1-2, Univerzita Karlova v Praze, 1966, str. 4.

7.2.1. Sporné řízení

Soudní řízení se zahajuje na návrh, označovaný ve sporném řízení jako žaloba. Aby mohl být návrh kvalifikovaným podnětem k zahájení řízení, musí splňovat určité obsahové náležitosti. Ty jsou jednak obecné, jednak zvláštní. Obecné náležitosti jsou upraveny v ustanovení § 42 odst. 4 o.s.ř. a zvláštní pak v ustanovení § 79 o.s.ř. Žalobce je povinen k návrhu připojit písemné důkazy, jichž se dovolává, a to v listinné nebo elektronické formě. Žalobu (návrh na zahájení řízení) soud doručí ostatním účastníkům do vlastních rukou. Žalobce (navrhovatel) může obeznámit žalovaného (ostatní účastníky řízení) s obsahem návrhu tím, že vedle stejnopisu žaloby (návrhu) doručovaného soudem mu sám zašle další stejnopis. Toto zaslání však nemá procesní účinky a nemůže založit procesněprávní vztah. Procesněprávní vztah mezi žalobcem a soudem vzniká podáním žaloby, soud je povinen následně žalobu doručit žalovanému a tímto doručením vzniká úplný trojstranný procesní vztah mezi soudem a žalovaným a zároveň mezi žalovaným a žalobcem.

Řízení je zahájeno:

- a) Dnem, kdy došel soudu návrh na jeho zahájení, který byl podán písemně, v elektronické podobě, telegraficky nebo telefaxem, za předpokladu, že byl nejpozději do tří dnů písemně doplněn předložením originálu, případně písemným podáním shodného znění, jinak k němu soud nepřihlíží. Novelou občanského soudního řádu provedenou **zákonem č. 123/2008 Sb.**,¹⁵⁷ byl s účinností od 1. července 2008 doplněn v ustanovení § 42 o.s.ř. odstavec pátý, kterým byla odstraněna povinnost účastníka soudního řízení uvedená v ustanovení § 42 odst. 3 o.s.ř., doplnit písemně své elektronické podání do tří dnů, a to i v případě podání v elektronické podobě opatřeného zaručeným elektronickým podpisem založeném na kvalifikovaném certifikátu vydaném akreditovaným poskytovatelem certifikačních

¹⁵⁷ Zákon č. 123/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

služeb.¹⁵⁸ Do té doby nebyla v této oblasti soudní praxe jednotná. Některé soudy podání podepsaná zaručeným elektronickým podpisem přijímaly jako originály, jiné požadovaly doplnění tak, jak vyžadoval zákon. Ústavní soud svým rozhodnutím sp.zn. IV. ÚS 319/05 ze dne 24. 4. 2006 judikoval, že doplnění v třidenní lhůtě není nutné, je-li návrh podepsán zaručeným elektronickým podpisem. Úprava uvedená v ustanovení § 42 odst. 5 o.s.ř. je tedy již shodná s tímto výše uvedeným rozhodnutím a výslovně stanoví, že všechna podání opatřená zaručeným elektronickým podpisem mají účinky originálu.

b) Dnem, v němž byl u soudu sepsán návrh do protokolu (§ 42 odst. 2 o.s.ř.).

Nemá-li návrh všechny náležitosti předepsané zákonem, je považován za neúplný. V tomto případě předseda senátu usnesením vyzve účastníka, aby opravil nebo doplnil podání, které je neúplné, nesrozumitelné nebo neurčité. K opravě nebo doplnění podání určí lhůtu a účastníka poučí, jak je třeba opravu nebo doplnění provést. Není-li přes výzvu předsedy senátu podání řádně opraveno nebo doplněno a v řízení nelze pro tento nedostatek pokračovat, soud usnesením podání, kterým se zahajuje řízení, odmítne. K ostatním podáním soud nepřihlíží, dokud nebudou řádně opravena nebo doplněna. O těchto následcích musí být účastník poučen.

Řízení je však zahájeno i pokud má žaloba vady či nedostatky ve smyslu ustanovení § 43 odst. 2 o.s.ř.

Účinky zahájení řízení

Zahájení řízení má účinky procesní i hmotněprávní.

K procesním účinkům patří:

- vznik překážky litispendence,

¹⁵⁸ K tomu srov. též zákon č. 227/2000 Sb., zákon o elektronickém podpisu a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

- posuzování věcné a místní příslušnosti podle okolností, které tu jsou v době zahájení řízení (srov. § 11 odst. 1 o.s.ř.),
- vyčerpání žalobcova práva volit příslušný soud (srov. § 11 odst. 2 o.s.ř. a § 87 o.s.ř.), včetně vyčerpání možnosti dovolávat se prorogace (srov. § 89a o.s.ř.),
- vznik povinnosti soudu provést řízení i bez dalších návrhů (srov. § 100 odst. 1 o.s.ř.).

V oblasti hmotného práva :

- lhůty (procesní ani prekluzivní) po dobu řízení neběží, a nemůže tedy dojít k promlčení ani prekluzi práva, které je předmětem řízení.

Procesní a hmotněprávní účinky zahájení řízení nastávají i tehdy, byl-li návrh podán nebo sepsán u věcně nebo místně nepříslušného soudu, vydal-li usnesení o zahájení řízení věcně nebo místně nepříslušný soud, nebo byla-li věc postoupena jiným orgánem věcně nebo místně nepříslušnému soudu. Okolnost, zda, respektive kdy došlo k postoupení věci soudu věcně nebo místně příslušnému, není z tohoto hlediska významná.¹⁵⁹

Účinky zahájení řízení trvají podle své povahy po celou dobu řízení, tj. až do jeho pravomocného skončení. V některých případech zůstávají, na základě zákonného ustanovení, zachovány i po skončení řízení u soudu (týká se především účinků hmotněprávních, z procesních účinků pak litispendence). K tomu srov. ustanovení § 106 odst. 2 o.s.ř. a ustanovení § 82 odst. 3 o.s.ř.

Nedostatek návrhu je neodstranitelným nedostatkem podmínky řízení. Jestliže probíhá řízení, které soud nemůže zahájit bez návrhu, je třeba řízení v jakémkoli jeho stadiu zastavit podle ustanovení § 104 odst. 1 o.s.ř. Pokud soud rozhodl, aniž by byl podán návrh na zahájení, a nešlo-li o věc, v níž by řízení mohlo být zahájeno i bez návrhu, jde o zmatečnost [srov. § 229 odst. 1 písm. d) o.s.ř.].

¹⁵⁹ Blíže: Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol., Občanský soudní řád, Komentář I. díl, 7. vydání, Praha C.H. Beck, 2006, str. 369.

7.2.2. Nesporné řízení

Podstatný rozdíl mezi sporným a nesporným řízením spočívá ve způsobu zahájení řízení. Nesporné řízení lze zahájit dvojím způsobem, a to buď na návrh nebo bez návrhu (srov. § 81 o.s.ř.); na rozdíl od sporného řízení, které lze zahájit pouze z iniciativy účastníků podáním žaloby.

K řízením, která jsou obvykle zahajována bez návrhu, patří řízení o dědictví (srov. § 175a o.s.ř. a násl.) a řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče (srov. § 191a o.s.ř. a násl.). Naproti tomu vyplývá z povahy některých věcí, které jsou předmětem nesporného řízení, že řízení o nich může být zahájeno jen na návrh (srov. např. § 180a, 181, 185a, 185i, 194 a 200y o.s.ř. atd.).

V případě **zahájení řízení bez návrhu** (z iniciativy soudu), soud vydá usnesení o jeho zahájení, neboť při tomto způsobu zahájení řízení musí být přesně stanoveno, kdy k jeho zahájení došlo a kdy tedy nastávají účinky zahájení řízení. Toto usnesení je třeba doručit účastníkům do vlastních rukou ihned po jeho vydání, popřípadě ihned poté, co budou přibráni do řízení (srov. § 94 odst. 3 o.s.ř.), nestanoví-li zákon pro některé případy jinak (srov. např. § 175a odst. 2 o.s.ř.). Soud zahájí řízení, pokud se dozví o skutečnosti, která zahájení řízení odůvodňuje, a to buď ze své vlastní činnosti anebo na základě podnětu nějaké osoby.¹⁶⁰

7.3. Splnění poplatkové povinnosti

Mezi procesní podmínky bývá částí teorie řazeno zaplacení soudního poplatku tam, kde je řízení zpoplatněno podle ZoSP. Názor je podepřen skutečností, že nezaplacení soudního poplatku brání pokračování v řízení, respektive rozhodnutí soudu v meritu věci, a soud proto musí řízení zastavit (s výjimkami případů uvedenými níže). Vzhledem k tomu, že nezaplacení soudního poplatku však není důvodem opravných prostředků tam, kde poplatek nebyl zaplacen a bylo přesto ve

¹⁶⁰ Viz. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 368, 398-399.

věci rozhodnuto, lze se přiklonit k závěru, že se jedná o požadavek mimoprocesní povahy.¹⁶¹

Soudní řízení v České republice podléhá soudnímu poplatku. Poplatky se vybírají za řízení před soudy nebo za jednotlivé úkony prováděné soudy a správou soudu, a to dle sazebníku soudních poplatků, jež je přílohou ZoSP. Sazby poplatků za řízení jsou stanoveny pevnou částkou nebo procentem ze základu poplatku. Sazby poplatků za úkony jsou stanoveny pevnou částkou. Poplatky, které nejsou vyšší než 5.000,- Kč, lze platit kolkovými známkami; ostatní se platí na účet soudu.

Poplatníci poplatku za řízení před soudem prvního stupně jsou vymezeni v ustanovení § 2 ZoSP. Poplatek je splatný vznikem poplatkové povinnosti. Jde-li o poplatek za řízení, vzniká poplatková povinnost nejčastěji zejména v souvislosti s podáním žaloby nebo jiného návrhu na zahájení řízení (k dalšímu srov. § 4 ZoSP). Poplatkovou povinnost má účastník, který žalobu (návrh) na zahájení řízení podává, není-li od ní osvobozen na svou žádost soudem nebo ze zákona. Povinností soudu je zkoumat, zda žalobce (navrhovatel) soudní poplatek zaplatil, nebo zda je od této povinnosti osvobozen. Zjistí-li soud, že osvobozen není, vyzve ho, aby do určené lhůty poplatek zaplatil. Zároveň jej poučí, že nebude-li v této lhůtě poplatek zaplacen, soud řízení zastaví. Pro nezaplacení soudního poplatku soud řízení nezastaví, jestliže:

- a) začal-li již jednat o věci samé,
- b) vznikla-li povinnost zaplatit poplatek poplatníku, kterému soud v řízení ustanovil opatrovníka jako účastníku, jehož pobyt není znám nebo jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině,
- c) je-li nebezpečí z prodlení, v jehož důsledku by poplatníku mohla vzniknout újma, a poplatník ve lhůtě určené soudem ve výzvě podle ustanovení § 9 odst. 1 a 2 ZoSP sdělí soudu okolnosti, které toto nebezpečí osvědčují, a doloží, že bez své viny nemohl poplatek dosud zaplatit,
- d) došlo-li k rozšíření návrhu na zahájení řízení v téže věci nebo rozšířil-li poplatník odvolání nebo dovolání poté, co soud začal jednat o věci samé.

¹⁶¹ Srov. Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 240.

Usnesení o zastavení řízení pro nezaplacení poplatku zruší soud, který usnesení vydal, je-li poplatek zaplacen ve věcech správního soudnictví dříve, než usnesení nabylo právní moci, a v ostatních věcech nejpozději do konce lhůty k odvolání proti tomuto usnesení.

Byl-li podán návrh o osvobození od soudních poplatků, soud o něm rozhodne. Osvobození od soudních poplatků zohledňuje sociální poměry účastníka nebo důvody obecného zájmu pro zproštění poplatkové povinnosti. Jednotlivé případy osvobození (věcné a osobní) od soudních poplatků upravuje jednak samotný ZoSP a jednak i některé zvláštní předpisy. V souladu s ustanovením § 16 odst. 1 zákona ZoSP je zmocněno Ministerstvo financí osvobodit právním předpisem v dohodě s Ministerstvem spravedlnosti jednotlivé druhy poplatných úkonů a skupiny osob od poplatků.¹⁶²

Osvobození věcné vyplývá z ustanovení § 11 odst. 1 ZoSP, jedná se o taxativní výčet věcí, a to bez ohledu na povahu subjektů či jejich majetkové poměry.

Osvobození osobní vyplývá z ustanovení § 11 odst. 2 ZoSP, jedná se o taxativní výčet subjektů.

Osvobození individuální od soudního poplatku závisí na posouzení a rozhodnutí soudu. Účelem osvobození je ochrana účastníků ve zvláště tíživých sociálních poměrech. Individuální osvobození od soudních poplatků přizná soud pouze na návrh účastníka podaný kdykoli během řízení až do doby jeho pravomocného skončení.¹⁶³ Občanský soudní řád v ustanovení § 138 odst. 1 stanoví, že na návrh může předseda senátu přiznat účastníkovi zcela nebo zčásti osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. Nerozhodne-li předseda senátu jinak, vztahuje se osvobození na celé řízení a má i zpětnou

¹⁶² Srov. Vyhlášku Ministerstva financí č. 72/1993 Sb., o osvobození na úseku soudních poplatků, Vyhlášku Ministerstva financí č. 117/1998 Sb. o osvobození od soudních poplatků a Vyhlášku Ministerstva financí č. 5/1999 Sb., o osvobození některých druhů poplatných úkonů od soudních poplatků v důsledku přírodních živelních pohrom.

¹⁶³ Winterová A., a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, a.s., 2008, str. 334.

účinnost s tím, že poplatky zaplacené před rozhodnutím o osvobození se již nevracejí. Z výše citované úpravy vyplývá, že předseda senátu rozhoduje o přiznání osvobození od soudních poplatků zásadně k návrhu účastníka, nikoli z moci úřední. Pokud by však z obsahu spisu či z průběhu řízení vyplývaly skutečnosti, které by odůvodňovaly závěr, že účastník může být od soudních poplatků osvobozen, měl by soud účastníka o této možnosti poučit. **Návrh o přiznání osvobození** od soudních poplatků může podat účastník (žalobce, žalovaný). Další podmínkou je, že tuto **žádost odůvodňují poměry účastníka**. Za poměry účastníka je nutno chápat nejen majetkové poměry (rozsah jeho majetku, příjmy z jeho závislé činnosti nebo z podnikání apod.), ale také například okruh jeho vyživovacích povinností, jeho zdravotní stav a další osobní poměry. Třetí podmínkou pro přiznání osvobození je, že v případě účastníka, který se návrhem domáhá této poplatkové liberace, **nejde o svévolné nebo bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva**. Může jít například o procesní situaci, kdy již z podané žaloby a případně podaného vyjádření k ní bude vyplývat, že žalobce podal tzv. šikanózní žalobu nebo kdy je evidentní, že žaloba nemůže vůbec obstát, případně kdy žalovaný nezpochybňuje uplatněný nárok a přesto se dovolává procesní obrany anebo se brání vyjádřením v situaci, kdy je zcela zřejmé, že žalobní nárok je vůči němu po právu uplatněn, respektive kdy žalovaný uplatňuje procesní obranu, která nasvědčuje bezúspěšnému bránění práva.¹⁶⁴

Judikatura také připustila, že při splnění dalších podmínek lze od soudních poplatků osvobodit nejen fyzické, ale i právnické osoby, neboť účastníkem občanského soudního řízení mohou být jak fyzické, tak i právnické osoby a zákon mezi nimi v tomto smyslu nečiní žádné rozdíly. V ustanovení § 138 o.s.ř. se hovoří obecně o účastníkovi a žádným výkladem nelze tedy dospět k závěru, že se jedná toliko o účastníka - fyzickou osobu. V opačném případě by byla porušena ústavně zakotvená zásada rovnosti účastníků řízení před soudem tak, jak vyplývá z čl. 96 Ústavy a z citovaného čl. 37 odst. 3 Listiny. *„Právnické osoby mezi něž patří i jednotky územní samosprávy, mají způsobilost být účastníkem řízení a soud s nimi tedy musí zacházet stejným způsobem jako*

¹⁶⁴ Viz. Vrcha P., Civilní sporný proces. Osvobození účastníka od soudních poplatků, ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI ze dne 1.9.2006, (ASPI ID: LIT27331CZ), str. 1.

s účastníkem řízení, který je fyzickou osobou. Skutečnost, že zjišťování poměrů právnické osoby při rozhodování o osvobození od soudních poplatků by

mělo být obtížné či nákladné, sama o sobě nemůže být důvodem k tomu, aby u takového účastníka řízení byla předem a bez dalšího vyloučena možnost použití ustanovení § 138 odst. 1 o.s.ř., jehož aplikace může ve svých důsledcích ovlivnit i tak významné právo jako je právo na přístup k soudu. Je pak věci judikatury obecných soudů, aby vymezila kritéria poměrů, z nichž bude při aplikaci tohoto ustanovení právnických osob vycházet.“¹⁶⁵

Stejně tak Ústavní soud judikoval i pokud se týká osob podnikajících: „pokud obecné soudy nepřiznání osvobození od soudních poplatků de facto odůvodní pouze tím, že osoba jež o osvobození žádá, je podnikatelem, a tudíž se na ni kritéria vyplývající z ustanovení § 138 odst. 1 o.s.ř. v zásadě vůbec nevztahují, poruší její základní práva zakotvená v čl. 3 odst. 1, v čl. 36 odst. 1 a v čl. 37 odst. 1 Listiny.“¹⁶⁶

„Je-li soudem rozhodováno k návrhu účastníka o osvobození od soudního poplatku podle ustanovení § 138 odst. 1 o.s.ř., je účelem tohoto rozhodování posouzení poměrů účastníka, jakož i svévole nebo zřejmé bezúspěšnosti při uplatňování nebo bránění práva. Do nabytí právní moci tohoto rozhodnutí není tedy otázka povinnosti zaplatit soudní poplatek konečným způsobem rozhodnuta. Pro případ nepřiznání osvobození od soudních poplatků musí být účastníku řízení, za účelem možnosti uplatnění práva na soudní ochranu, poskytnut reálný časový prostor pro úhradu soudního poplatku a pro pokračování ve věci samé.“¹⁶⁷

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že pokud žalobce podá návrh o osvobození od soudních poplatků a soud jeho žádosti nevyhoví, nemůže bez dalšího řízení zastavit, nýbrž po právní moci usnesení, kterým mu nebylo přiznáno osvobození od soudních poplatků, je soud povinen vyzvat žalobce opětovně k zaplacení poplatku a stanovit mu k tomu novou lhůtu, a poučit jej o následcích nesplnění výzvy (§ 9 odst. 1 a 3 ZoSP). Okolnost, že soud již předtím, než rozhodl

¹⁶⁵ Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 11. 5. 1999, sp. zn. I. ÚS 13/98.

¹⁶⁶ Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 2. 10. 2008, sp. zn. II. ÚS 1619/08.

¹⁶⁷ Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 2. 5. 2002, sp. zn. III. ÚS 588/2000.

o nepřiznání osvobození od soudního poplatku, žalobce k jeho zaplacení vyzval, není pro rozhodování právně významná, neboť výzva byla učiněna za jiné procesní situace a teprve pravomocným usnesením, kterým nebylo žalobci přiznáno osvobození od soudních poplatků, byla najisto postavena jeho povinnost zaplatit soudní poplatek.

Je-li navrhovatel v řízení od poplatku osvobozen a soud jeho návrhu vyhověl, zaplatí podle výsledku řízení poplatek nebo jeho odpovídající část žalovaný, nemá-li proti navrhovateli právo na náhradu nákladů řízení nebo není-li také od poplatku osvobozen. Tuto povinnost však žalovaný nemá v řízení o rozvod nebo o neplatnost manželství nebo o určení, zda tu manželství je či není a v řízení o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci registrovaného partnerství. Toto platí obdobně i pro navrhovatele, kterému soud v řízení ustanovil opatrovníka jako účastníku, jehož pobyt není znám nebo jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině. Poplatková povinnost navrhovatele v takovém případě zaniká uložením povinnosti zaplatit poplatek žalovanému.

Podle ustanovení § 138 odst. 1 o.s.ř. se řízení ohledně osvobození od soudních poplatků týká jen toho účastníka, který návrh na osvobození uplatní, a také pouze jemu se doručuje usnesení soudu. Odvolání je přípustné pouze proti rozhodnutí, kterým nebylo návrhu zcela nebo zčásti vyhověno.

Protože mohou nastat i situace, kdy soud dodatečně zjistí, že účastník, který byl osvobozen od soudních poplatků, uvedl soudu ohledně svých poměrů nesprávné nebo neúplné informace, případně že v poměrech účastníka nastala změna, občanský soudní řád pro takové případy stanoví pravidlo, že přiznané osvobození předseda senátu kdykoli za řízení odejme, popřípadě i se zpětnou působností, jestliže do pravomocného skončení řízení vyjde najevo, že poměry účastníka osvobození neodůvodňují, popřípadě neodůvodňovaly.

ZoSP počítá i s možností vrácení poplatku. Soud ho vrátí z účtu, jestliže jej zaplatil ten, kdo k tomu nebyl povinen. Bylo-li na poplatku zaplacen více, než činila poplatková povinnost, vrátí soud přeplatek. Soud vrátí poplatek z účtu

i tomu, kdo jej zaplatil na základě nesprávné výzvy soudu nebo na základě nesprávného rozhodnutí soudu, kterým mu byla tato povinnost uložena. Poplatek (doplatek poplatku) nelze vyměřit ani vymáhat ve tříleté promlčecí lhůtě počítané od konce kalendářního roku, v němž se stal poplatek splatným, stejně tak, jakmile od konce kalendářního, v němž byl poplatný úkon dokončen, uplyne deset let (k tomu srov. § 13 odst. 1 a 4 ZoSP).

8. Nedostatky procesních podmínek a jejich následky

Existence procesních podmínek, popřípadě odstranění překážek bránících vydání meritorního rozhodnutí, jak zde byly jednotlivě vyloženy, jsou nutným předpokladem k provedení každého soudního řízení ve věci samé a tím předpokladem jeho přípustnosti.

Nedostatek procesní podmínky, který se nepodařilo odstranit, brání tomu, aby bylo vydáno meritorní rozhodnutí.

Nedostatek procesních podmínek lze buď péčí soudu odstranit, pak je třeba tak učinit, a lze přitom podle okolností pokračovat v řízení, nebo nedostatek procesní podmínky takto odstranit nelze, anebo se nepodaří, a pak je to důvodem k zastavení řízení.

Není-li dána procesní podmínka řízení **pravomoci soudu, způsobilosti být účastníkem řízení, obě tzv. negativní procesní podmínky řízení**, jakož i některými autory uváděná věcná procesní podmínka **podnětu k zahájení řízení**, soud nemá možnost tyto nedostatky podmínky řízení odstranit a **řízení musí být zastaveno (§ 104 odst. 1 o.s.ř.)**.

Oproti tomu, nejsou-li dány procesní podmínky řízení – **příslušnost soudu, procesní způsobilost, nezbytnost zastoupení, plná moc, způsobilosti být zástupcem**, v těchto případech soud řízení **nezastavuje, pokud se podaří tyto nedostatky odstranit, a v řízení pokračuje (§ 104 odst. 2 o.s.ř.)**.

Procesní podmínky soud zkoumá a nedostatky řeší z úřední povinnosti. Pokud jsou procesní podmínky splněny, žádné samostatné rozhodnutí o tom nevydává a začne se zabývat věcí samou. Účastníci mají právo se vyjadřovat k procesním podmínkám a vznášet námitky, a to zejména žalovaný v rámci jeho

procesní obrany. Nevydává-li soud samostatné rozhodnutí o procesních podmínkách, lze námitky uplatnit ještě i v rámci odvolání proti rozsudku ve věci samé.

Pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu lze napadnout žalobou pro zmatečnost, jejíž důvody tvoří převážně nedostatek některé procesní podmínky, který nebyl v předchozím řízení odstraněn (k tomu srov. ustanovení § 229 o.s.ř.). Za podmínek uvedených v ustanovení § 242 o.s.ř. lze k těmto nedostatkům přihlédnout i v dovolacím řízení.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Blíže: Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, 2008, str. 241.

9. Shrnutí a návrhy de lege ferenda

Cílem mé práce bylo podat co možná nejkomplexnější výklad právní problematiky procesních podmínek a jejich zkoumání.

Občanský soudní řád již od počátku své účinnosti obsahoval úpravu procesních podmínek. Tento právní předpis byl za více než čtyřicet let své účinnosti dotčen častými novelizacemi, z nichž se některé týkaly i ustanovení upravující procesní podmínky. Nejvýznačnější z nich jsem proto podrobněji rozebrala v druhé kapitole práce, když za nejpodstatnější považuji novelizaci provedenou zákonem č. 30/2000 Sb.,¹⁶⁹ která změnila obecnou úpravu věcné příslušnosti soudů, vyloučení soudců, zastoupení účastníků, místní příslušnosti soudů a zcela nový procesní postup zavedla v případě rozhodování o věcné příslušnosti.

Z platné právní úpravy jednotlivý výčet procesních podmínek nelze dovodit, nejsou upraveny uceleně a zákon nemá žádné ustanovení, ve kterém by podmínky řízení vypočítával. Dovozuje je pouze teorie procesního práva, a to, jak vyplývá z výkladu podaného výše, ještě ne zcela jednotně, a spolu s ní dále rozhodovací praxe soudů. Jejich jednotlivé uspořádání v občanském soudním řádu nemá logickou návaznost.

V rámci obecných ustanovení upravuje § 9 věcnou příslušnost soudu, § 10 a 10a příslušnost funkční, zatímco o místní příslušnosti pojednává až ustanovení § 84 a následující o.s.ř., přičemž pro určení věcné, ale také místní příslušnosti vychází zákonná úprava ze zásady perpetuatio fori, kterou upravuje ustanovení § 11 odst. 1 o.s.ř.

S právní úpravou věcné příslušnosti v ustanovení § 9 o.s.ř. souvisí ustanovení **§ 104a o.s.ř., které upravuje postup při rozhodování o věcné příslušnosti** (podrobně je procesní režim popsán v kapitole 4.2.6.1.) Ve většině případů

¹⁶⁹ Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

nejčastěji rozhoduje o věcné příslušnosti vrchní soud (s výjimkami, jež vyplývají z ustanovení § 104a odst. 2,3 a 4 o.s.ř., kdy rozhoduje Nejvyšší soud). K této úpravě přistupuje dále ustanovení § 169 odst. 2 věty první o.s.ř., podle kterého vyhotovení každého usnesení, kterým se zcela vyhovuje návrhu na předběžné opatření, návrhu na zajištění důkazu, návrhu na zajištění předmětu důkazního prostředku ve věcech týkajících se práv z duševního vlastnictví nebo jiného návrhu, jemuž neodporoval, nebo usnesení, které se týká vedení řízení, anebo usnesení podle ustanovení § 104a, nemusí obsahovat odůvodnění. Z tohoto ustanovení je zřejmé, že usnesení, kterým je rozhodováno o věcné příslušnosti může, ale nemusí obsahovat odůvodnění. Dosavadní praktické zkušenosti potvrzují, že tato usnesení nejsou vrchním soudem odůvodňována. Dle mého názoru je však takový postup spíše na škodu, neboť by v mnohých případech bylo zajímavým zjištěním, jakými úvahami se soud při rozhodování o věcné příslušnosti zabýval. Uvedené především platí za situace, kdy soud obešle účastníky (zpravidla je vhodné vydat usnesení a připojit doložku, že pokud se účastníci ve stanovené lhůtě nevyjádří, má se zato, že k navrhovanému postupu nemají námitek) s vylíčením důvodů, pro které má zato, že v dané věci není věcně příslušný, přičemž účastníci řízení se soudem uváděnými důvody nesouhlasí. V takových případech bych *de lege ferenda* navrhovala, aby požadavek na odůvodnění těchto rozhodnutí byl obligatorní, neboť zde panuje odlišný názor na věcnou příslušnost mezi soudem, u kterého byla žaloba podána a mezi účastníkem řízení, který buď nesouhlasí se soudem uváděnými důvody, anebo sám v souladu s ustanovením § 104a odst. 5 o.s.ř. namítne nedostatek věcné příslušnosti soudu. V případě, že je spis k rozhodnutí předkládán soudem a účastníci k uváděním důvodům nemají námitek, není s ohledem na potřebu co nejrychlejšího rozhodnutí o věcné příslušnosti v takových případech na odůvodnění rozhodnutí trvat. Obecně lze ovšem konstatovat, že tato rozhodnutí, i když se nejedná o rozhodnutí meritorní, mají velkou důležitost, neboť se jimi definitivně určuje soud, jež bude ve věci příslušný. Nadto je třeba ještě poznamenat, že speciální úprava je obsažena v ustanovení § 221 odst. 1 písm. b) o.s.ř., odvolací soud, v případě, že dojde k závěru, že ve věci rozhodoval věcně nepřislušný soud, nepředkládá věc k rozhodnutí o věcné příslušnosti vrchnímu nebo Nejvyššímu soudu, ale napadené rozhodnutí zruší a věc postoupí soudu věcně příslušnému. Stejně platí i pro řízení dovolací (§243b odst. 3 o.s.ř.).

Pokud se týká problematiky **procesní způsobilosti účastníků**, respektive jejich zastupování v řízení před soudem, tedy procesních podmínek na straně účastníků řízení, umožňuje ustanovení § 29 odst. 3 o.s.ř. mimo jiné **ustanovit opatrovníka** také účastníku, jehož pobyt není znám. Praxí soudů v takových případech je často postup, kdy opatrovníky účastníkům neznámého pobytu jsou ustanovováni zaměstnanci soudů. Takový postup však nelze považovat za správný, i když je zřejmé, že s ohledem na rychlost a hospodárnost řízení je tento postup pro soud nejjednodušší. Není však správným z několika důvodů. Předně zaměstnanec téhož soudu, před kterým je věc projednávána a rozhodována je samozřejmě v takovém případě pouze opatrovníkem formálním a zajisté nemá žádný zájem na tom, aby účastníka, jemuž byl jako opatrovník ustanoven, účinně hájil, neboť se soudního jednání ani neúčastní a je zde v podstatě jen proto, aby soudu usnadnil doručování. Náplní funkce opatrovníka by však mělo být důsledné hájení zájmů nepřítomného. I když se Ústavní soud tomuto problému ve svých rozhodnutích již mnohokrát věnoval a jasně judikoval, že ustanovit opatrovníkem zaměstnance soudu osobě neznámého pobytu, je nepřipustným formalismem, který je nežádoucí, soudy stále nehledě na tuto bohatou judikaturu postupují v řízení tak, že opatrovníky zaměstnance soudu účastníkům řízení pro celé řízení ustanovují. S ohledem na to, bych *de lege feredna* považovala za žádoucí, aby bylo ustanovení § 29 odst. 4 o.s.ř. doplněno o větu: „**Opatrovníkem nelze účastníkovi řízení ustanovit zaměstnance soudu.**“

V případě **zastoupení účastníka řízení na základě plné moci** je její absence nedostatkem podmínky řízení, který lze odstranit. V případě, že se nedostatek průkazu zastoupení nepodaří odstranit přes výzvu soudu, soud řízení zastaví. Je však nutno upozornit, že tento postup se uplatní v případě, že z obsahu spisu vyplývá, že podání podepsal jen tvrzený zástupce. V případě, že z podání je patrné, že jej podepsal jednak sám účastník řízení a jednak i tvrzený zástupce, v tomto případě je, dle mého názoru, namístě postup, aby byl účastník vyzván, nechť doloží průkaz zastoupení, avšak měl by být poučen, že v případě, že ve lhůtě průkaz zastoupení nedoloží, bude soud nadále jednat pouze s účastníkem řízení. Procesní důsledky nedoložení průkazu zastoupení v tomto případě budou tedy odlišné a neměly by vést k zastavení řízení.

De lege ferenda by bylo tedy vhodné doplnit ustanovení § 32 odst. 1 o.s.ř. tak, že v případě, že průkaz plné moci účastník předloží dodatečně ve lhůtě určené soudem, je tím nedostatek průkazu zastoupení zhojen a jsou tak schváleny i ty úkony učiněné v řízení zástupcem účastníka, k nimž došlo před podpisem plné moci, neboť takový následek z tohoto zákonného ustanovení nevyplývá.

Prozatím poslední souhrnná novela občanského soudního řádu dílčím způsobem také pozměnila úpravu procesních podmínek, domnívám se, že tato novelizovaná ustanovení nebudou činit při jejich aplikaci obtíže. Nakolik bude tato novela jako celek pro soudní řízení přínosná, však ukáže až aplikační činnost, na základě které bude možné říci, zda se osvědčila. Lze však na závěr vyslovit přání, aby skutečně vedla ke zrychlení a zefektivnění soudního řízení, avšak nikoli na úkor kvality soudních rozhodnutí, a to zejména v souvislosti s možností omezení rozsahu jejich odůvodnění.

S u m m a r y

To find a perfect justice without unnecessary procedural complication is a vital need in the field of the civil process in order to assure a fast and efficient execution of civil judgements. The Czech civil procedure has developed for centuries and its basic terminology, institutes and principles are subject to continuous examination and perfection.

The purpose of civil proceedings is a decision on the merit of the matter itself, the individual decision on the the existence or absence of particular relationship. Civil Court proceedings are thus a mean, the only mean admissible by law, by which this objective is to be reached. The uniqueness of the device arises from the fact that it can be applied only under certain conditions stipulated in the legal order. These are called procedural terms.

The existence of procedural conditions is a necessary prerequisite for the implementation of any relevant legal proceedings, and thus a prerequisite for its admissibility. The prime question that the court must take into consideration, in case the proceedings are started before him, is the examination of procedural conditions, which are defined by the civil process law itself as a condition without the existence of which the court cannot decide on the merit of the matter. Therefore the court must *ex officio* investigate whether these condition are met. Procedural conditons are subject to examination in the frame of the court proceedings that have already commenced. As a rule, the court is obliged to find out the existence or absence of procedural conditions immediately after the proceedings have started, and further to observe in the course of the whole process, whether they have been changed, i.e. whether the condition originally fulfilled still remains fulfilled and whether it continues. The Civil Procedure Code contains no provision a single list of procedural condition could be educed from. The theory of procedural law defines them.

With regard to the fact that the individual process conditions are so comprehensive so that they could be analyzed separately in particular studies, this

work is focused on their list and individual descriptions evidencing a clear survey of existing legislation. The theme is thus conceived from the point of view of procedural law, and in addition the substantive law aspect is reflected in the chapters dealing with the capability to be party to the proceedings and proceedings eligibility where, *inter alia*, there is mentioned a draft of a new legislation of the Civil Code being prepared relating to relevant issues (*de lege ferenda*).

Chapter One contains introductory informations on the rigorous work. Chapter Two of this work evidences in the historical analysis of the institute of procedural conditons that the procedural conditions form a traditonal part of civil law procedure amendments. In Chapter Three the procedural condition are defined in general; Chapter Four describes the procedural conditons on the side of the court, i.e. the civil competence and jurisdiction; Chapter Five deals with the procedural conditions on the side of the parties, such as an eligibility to participate in the proceedings and proceedings eligibility; Chapter Six describes the negative process conditions, i.e. the bar to the started proceedings and the bar to the matter decided by judgment (*procedure non bis in idem*); Chapter Seven clarifies some disputable issues, such as legal decisions by an unbiased judge, proper initiation of proceedings and payment of court fees; Chapter Eight deals with the deficiencies of procedural conditions and their consequences, and finally Chapter Nine summarizes the current legislation, including proposals for new legislation.

A serious attention is given to the decisions of courts since many legal institutes may be better explained or better understood by means of them. With regard to the membership of the Czech republic in the European Union there is also mentioned the legislation under the provisions of the European Community Law in the chapter dealing with competence and jurisdiction.

Seznam klíčových slov v anglickém jazyce

podmínka - condition

zkoumat - examine

soud – court

občanský soudní řád – Code of Civil Procedure

soudní rozhodnutí – judicial decision/judgment

soudní řízení – proceedings/trial

účastník řízení – party to the proceedings

Seznam použitých zdrojů

A. Literatura

- 1) Adamová K., Riegrová B., Skřejpková P., Soukup L., Šouša J., Dějiny českého soudnictví do roku 1938, Lexis Nexis, s.r.o., 2005, str. 76-78, 87-88 a 92-93
- 2) Bureš J., Drápal L., Krčmář Z. a kol. Občanský soudní řád, komentář I. díl, 7. vydání, C.H. Beck, 2006, str. 27-28,52,72,77-78,80,95,116-117,119,143, 369,372-373,382,384,461-462,473-474 a 736
- 3) Bureš J., Drápal L., Krčmář Z. a kol. Občanský soudní řád, komentář II. díl, 7. vydání, C.H. Beck, 2006, str. 1365
- 4) Malý K., a kolektiv, Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945, 2. upravené vydání, Linde Praha, a.s., 1999, str. 156
- 5) Schelleová I., a kol., Civilní proces, Eurolex Bohemia, 2006, str. 308-310
- 6) Schelleová I., Schelle K., a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), Eurolex Bohemia, s.r.o. Praha 2004, str. 240-242
- 7) Stavínohová J., Hlavsa P., Civilní proces a organizace soudnictví, Masarykova univerzita, Brno, 2003, str. 193-194, 198
- 8) Steiner V., Občanské právo procesní v praxi soudů, Orbis Praha, 1958, str. 23, 26-27
- 9) Steiner V., Občanské právo procesní v teorii a praxi, Orbis Praha, 1975, str. 15, 141-142
- 10) Štajgr, F. a kolektiv, Občanské právo procesní, Orbis, Praha 1968, str. 247
- 11) Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Hulmák M., a kol, Občanský zákoník I., Komentář, 1. vydání, Praha C.H. Beck, 2008, str. 47
- 12) Winterová A., a kol., Civilní právo procesní, 5. vydání, Linde Praha, a.s., 2008, str. 99-101,107,121,124,128,146,148,150,156,236,238-241,334,368,396-399, 448 a 495
- 13) Winterová A. a kol., Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, 3. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 213
- 14) Zoulík F., Soudy a soudnictví, C.H. Beck, Praha, 1995, str. 24-26

B. Časopisecké články

- 1) Balík S., Advokátské spory a právo chudých?, Právní praxe č. 7, Ministerstvo spravedlnosti, ČR, 1995, str. 423
- 2) Bureš J., Drápal L., Novelizace občanského soudního řádu provedená zákonem č. 171/1993 Sb., Právní rozhledy č. 2, 1994, str. 33-34
- 3) Doležilek J., Vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci v civilním řízení, Právní rozhledy č. 4, 1997, str. 174
- 4) Gregorová Z., Hrušáková M., Stavínohová J., K některým otázkám právní Subjektivty a způsobilosti k právním úkonům nezletilých, Právní rozhledy č. 2, 1997, str. 53
- 5) Eppinger A., Překážka res iudicata a překážka litispendence v exekučním řízení, Konkurzní noviny č. 11, 2004, str. 2
- 6) Faldyna F., Označení účastníků v občanském soudním řízení, Právo a podnikání č. 4, Orac, 1996, str. 21
- 7) Fiala J., Švestka J., K některým aspektům vztahů rozhraničení občanského a správního práva, Právník č. 1, Ústav státu a práva ČSAV, Praha Academia, 1982, str. 32-33
- 8) Macur J., Předmět civilního sporu z hlediska současné judikatury Evropského soudního dvora, Právo a podnikání č. 2, 2002, str. 8
- 9) Macur J., Předmět sporu v civilním soudním řízení, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, Masarykova univerzita Brno, 2002, str. 33
- 10) Myslil S., Plná moc udělená více zmocněncům, Bulletin advokacie č. 2, 2006, str. 26
- 11) Simon P., Problematické určení časové působnosti Nařízení Brusel I. v rozhodnutích Nejvyššího a Ústavního soudu, Právní rozhledy č. 13, 2007, str. 481
- 12) Svoboda K., Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita?, Právní fórum č. 2, 2007, str. 46-47
- 13) Šínová R., Způsobilost být účastníkem řízení, Jurisprudence č.5, 2005 str.19-20
- 14) Štajgr F., Procesní podmínky a jejich zjišťování, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica č. 1-2, Univerzita Karlova v Praze, 1966, str. 4, 24, 30

- 15) Vrchá P., Vyloučení soudce v civilním řízení, Právní rádce č. 7, 2004, str. 14
- 16) Vrchá P., Civilní sporný proces. Osvobození účastníka od soudních poplatků, ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI ze dne 1.9.2006, (ASPI ID: LIT27331CZ), str. 1
- 17) Winterová A., Žalobní právo, Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 1-2, Univerzita Karlova Praha, 1979, str. 68-69
- 18) Winterová A., Konkurence občanskoprávního a adhezního řízení o náhradě škody, Socialistická zákonnost, Ministerstvo spravedlnosti ČSR, Praha, 1987, str. 130-131
- 19) Winterová A., Civilní pravomoc a věcná příslušnost po 1. lednu 1992, Právo a zákonnost, Ministerstvo spravedlnosti ČR Praha, 1992, str. 274, 276
- 20) Winterová A., Koho a o čem v procesu poučovat? Acta Universitatis Carolinae – Iuridica č. 4, Karolinum, Praha, 2006, str. 42-44
- 21) Winterová A., Nad osmnáctou novelou (a devatenácti novelizacemi) občanského soudního řádu, Acta Universitatis Carolinae - Iuridica, č. 4, Karolinum, Praha, 2006, str. 51-52,
- 22) Winterová A., K rekodifikaci občanského soudního řádu v České republice, Acta Universitatis Carolinae - Iuridica, č. 4, Karolinum, Praha, 2006, str. 74-75

C. Právní předpisy ¹⁷⁰

- 1) Zákon č. 111/1895 ř.z., o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních
- 2) Zákon č. 113/1895 ř.z. , o soudním řízení v občanských rozepřích právních
- 3) Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)
- 4) Zákon č. 114/1951 Sb., o advokacii
- 5) Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 115/1951 Sb., advokátní tarif
- 6) Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- 7) Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
- 8) Zákon č. 99/1963 S., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- 9) Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 10) Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech 120/1976 Sb.
- 11) Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů
- 12) Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících č. 209/1992 Sb.
- 13) Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- 14) Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- 15) Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů
- 16) Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁰ Od 1. 7. 1849 vycházel jako sbírka všech právních norem s platností pro celou říši Říšský zákoník (ve zkratce ř.z.), od 4. 11. 1918 pak vycházela Sbírka zákonů a nařízení státu Československého, od roku 1945 jsou právní předpisy zveřejňovány ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv, Instrukce Ministerstva spravedlnosti pod položkou 20) ve Sbírce instrukcí a sdělení Ministerstva spravedlnosti; všechny citované právní předpisy, instrukce či důvodové zprávy jsou dále dostupné v systému právních informací ASPI či LexDATA.

- 17) Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky s jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů
- 18) Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000, o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech
- 19) Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- 20) Instrukce Ministerstva spravedlnosti č.j. 505/2001-Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších změn a doplňků
- 21) Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- 22) Zákon č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, ve znění pozdějších předpisů
- 23) Zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů
- 24) Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000
- 25) Zákon č. 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví a o změně zákonů na ochranu průmyslového vlastnictví
- 26) Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

D. Důvodové zprávy

- 1) Důvodová zpráva ze dne 1. 1. 2000 k novele občanského soudního řádu provedené zák.č. 30/2000 Sb., Zvláštní část, Poslanecká sněmovna Parlamentu: strana: tisk 257, (ASPI ID): LIT13566CZ
- 2) Důvodová zpráva ze dne 9. 4. 2008 k návrhu zákona, kterým se mění občanský soudní řád, Poslanecká sněmovna Parlamentu, strana: tisk 478/0, (ASPI ID): LIT 31458 CZ

E. Judikatura ¹⁷¹

- 1) Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1995, sp.zn. 7 Cdo 69/1992
- 2) Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 31. 3. 1995, sp. zn. 1 Cdo 68/1993
- 3) Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.10.1996, sp.zn.2 Cdon 1007/1996
- 4) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10.1996, sp.zn. 2 Cdon 1007/1996
- 5) Nález Ústavního soudu ze dne 11. 5. 1999, sp. zn. I. ÚS 13/1998
- 6) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.10.1999, sp.zn.20 Cdo 2324/1998
- 7) Nález Ústavního soudu ze dne 28. 12. 1999, sp. zn. 89/1997
- 8) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2001, sp. zn. 5 Nd 427/2000
- 9) Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 8. 2001, sp. zn. I. ÚS 670/2000
- 10) Nález Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2001, sp. zn. I. ÚS 204/2000
- 11) Nález Ústavního soudu ze dne 2. 5. 2002, sp. zn. III. ÚS 588/2000
- 12) Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2002, sp. zn. I. ÚS 559/2000
- 13) Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 2. 2003, sp. zn. 5 Cmo 47/2003
- 14) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2003, sp. zn. 29 Odo 353/2002
- 15) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2003, sp. zn. 29 Odo 788/2002
- 16) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 2003, sp. zn. 33 Odo 720/2003
- 17) Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 2. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 4/2004
- 18) Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 22/2003
- 19) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2004, sp. zn. 20 Cdo 1082/2004
- 20) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 10. 2004, sp. zn. 29 Odo 466/2002
- 21) Nález Ústavního soudu ze dne 4. 11. 2004, sp. zn. II. ÚS 351/2004
- 22) Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 10. 2. 2005, sp.zn. 55 Co 6/2005
- 23) Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2005, sp. zn. 30 Cdo 444/2004
- 24) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2005, sp. zn. 29 Odo 425/2005
- 25) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 12. 2005, sp. zn. 21 Cdo 167/2005
- 26) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 30 Cdo 2765/2004
- 27) Nález Ústavního soudu ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. I. ÚS 478/2004

¹⁷¹ Uvedená rozhodnutí Ústavního soudu jsou publikovaná ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS, rozhodnutí od roku 2005 jsou dostupná také z portálu <http://nalus.usoud.cz>; použitá rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou publikovaná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, též v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu a všechna rozhodnutí včetně stanovisek od roku 2001 také na <http://www.nsoud.cz>. Veškerá uvedená judikatura je dostupná v systému právních informací ASPI či LexDATA.

- 28) Nález Ústavního soudu ze dne 24. 4. 2006, sp. zn. IV. ÚS 319/2005
- 29) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 22 Cdo 2249/2005
- 30) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2006, sp. zn. 33 Odo 240/2005
- 31) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 8. 2006, sp. zn. 29 Odo 1130/2006
- 32) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2409/2005
- 33) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1959/2006
- 34) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2006, sp. zn. 33 Odo 1455/2006
- 35) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. 33 Odo 1207/2005
- 36) Nález Ústavního soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. I. ÚS 722/2005
- 37) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 570/2006
- 38) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2007, sp. zn. 21 Nd 154/2007
- 39) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2007, sp. zn. 29 Nd 346/2007
- 40) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 3. 2008, sp. zn. 32 Nd 400/2007
- 41) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2008, sp. zn. 26 Odo 1685/2006
- 42) Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. III. ÚS 2853/2007
- 43) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. 32 Odo 1675/2006
- 44) Nález Ústavního soudu ze dne 2. 10. 2008, sp. zn. II. ÚS 1619/2008

E. Stanoviska

- 1) Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 15.2.2006, sp.zn.Cpnj 200/2005

F. Internetové zdroje

- 1) <http://portal.justice.cz>
- 2) <http://nalus.usoud.cz>
- 3) <http://www.nsoud.cz>

G. Ostatní zdroje

- 1) Systém právních informací ASPI
- 2) Systém právních informací LexDATA

